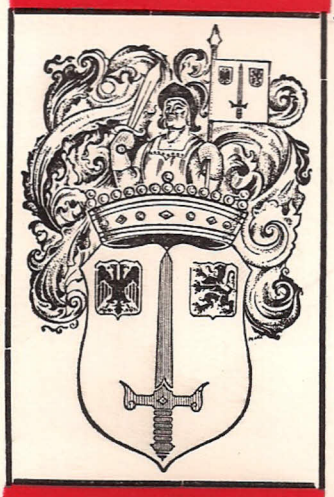

HET LAND VAN AALST

tijdschrift van de
heemkundige vereniging
het land van aalst

jaargang XXIII - 1971 — nummers 1 - 2

VAN 'S GRAVEN PROPRE IN HET LAND VAN AALST

Het oudst bewaard «overlijdensregister» van Serskamp bevat volgende vermelding :

«1658. — Obiit XXIIIª Febr. in parochia nostra, in aedibus Isaac Venneman, Anna vanden Brande, vidua Petri de Thaey, ibidem ex Schellebelle allata eo quod ex comitis proprietate oriunda foret. Sepulta est in caemiterio de Sheerscamp, postquam eam mortuam, quam rursum in Schellebelle transtulerant, ad nostram ecclesiam curaveram revehi, necnon et ejus exequias sine ulla contradictione XXVI Febr. celebravi» (1).

Deze tekst vertaal ik als volgt : «1658. Op 23 februari overleed in onze parochie, in de woning van Isaac Vennemen, Anna vanden Brande, weduwe van Petrus de Thaey, aldaar uit Schellebelle aangebracht omdat zij uit 's graven propre afkomstig was. Nadat ik er voor gezorgd had dat het lijk, dat terug naar Schellebelle was gevoerd, naar onze kerk zou worden gebracht, werd dit alhier met een lijkdienst op 26 februari ter aarde besteld. Dit gebeurde zonder enig verzet».

Vooralleer de betekenis en de draagwijdte van deze vermelding na te gaan, willen wij een woord zeggen nopens de bron en nopens hetgeen ons over de identiteit van de betrokken personen bekend is.

Het begrafenisregister, dat in 1644 aanvangt, werd op dit tijdstip bijgehouden door Georgius van Snick, de toenmalige proost van het Norbertinessenklooster van Tussenbeke, die, in deze hoedanigheid, tevens het pastoreel ambt te Serskamp uitoefende (2). Blijkbaar was deze pastoor, geboren buiten het Land van Aalst, weinig vertrouwd met de uitzonderlijke rechtstoestand van de inwoners van Serskamp. Hieraan hebben wij het te danken dat dit overlijden met meer omhaal dan met het gebruikelijke «sepulta est» vermeld staat.

Wie was deze Anna vanden Brande, die, bij het naderen van haar stervensuur, van Schellebelle — behorend tot het Land van Dendermonde — naar het aanpalende Serskamp werd overgebracht ? Daar de oudste parochieregisters hier slechts tot 1644 teruggaan, hebben wij nopens

(1) De kerkregisters van Serskamp worden sedert 1959 in het Rijksarchief te Gent bewaard. — In de rand van deze akte staat het woord «regione» bijgeschreven, wat er zou op wijzen dat het overlijden niet in het huis zelf doch in de omgeving plaats vond.

(2) Dit klooster werd opgericht te Serskamp in 1148, doch rond 1253 naar het toenmalig grondgebied van Schellebelle overgebracht. Tot bij de afschaffing in 1783, bleef de proost van het klooster de fonctie van pastoor te Serskamp uitoefenen.

hare filiatie geen vaste gegevens. Wij hebben nochtans alle redenen om aan te nemen dat zij te Serskamp zelf geboren werd. Bedoeld register vermeldt rond deze periode het overlijden van Jacobus vanden Brande (1653), Elisabeth (1654), Barbara (1668) en Joanna vanden Brande (1669), van dewelke Anna waarschijnlijk de zuster was.

Anderzijds weten wij dat Isaac Venneman (3), naar wiens woning de stervende werd overgebracht, zoon was van de toenmalige meier Petrus Venneman, die bij hem inwoonde.

Deze in extremis gekozen woonplaats, ten huize van een aangesteld ambtenaar, was niet willekeurig. Bij gebeurlijke betwisting zou dit feit kracht bijzetten aan de verklaring dat Anna wel degelijk te Serskamp overleed.

Nu stellen wij de vraag waarom Anna Vanden Brande haar leven wilde eindigen op Serskamp's grondgebied. Vanzelfsprekend was de beweegreden niet van sentimentele aard. Wij kunnen niet aannemen dat deze laatste tocht naar een aanpalend dorp spontaan werd ondernomen. Pastoor van Snick deelt de werkelijke reden mede waar hij verklaart : «aldaar uit Schellebelle aangebracht omdat zij uit 's graven propre afkomstig was». Zij werd naar Serskamp overgebracht om aldaar te sterven en alleen haar verwanten-erfgenamen konden bij deze overbrenging baat vinden. Wij vragen ons dan ook af welke belangen hier op het spel stonden.

* * *

1) Bepaling van de rechtstoestand. Zijn ontwikkeling.

De bepaling zelf van «'s graven propre» brengt ons tot de kern van het vraagstuk : de uitzonderlijke rechtstoestand waarin bepaalde dorpen uit het Land van Aalst verkeerden.

Deze rechtstoestand vinden wij geformuleerd in Rubrica I, § 2 - 4, van de Costumen van de twee Steden en het Land van Aalst, zoals deze op 12 mei 1618 werden bekrachtigd :

« 2. Haere voornoemde Hoocheden, als Graven van Aelst, hebben op alle persoonen gheen poorters zynde van Aelst ofte Geeraertsberge, stervende binnen huerlieden propre dorpen, het beste catheyl ofte hooftstoel.

« 3. Ende zoo verre de guene geboren inde voorseyde propre dorpen, tzy dat zylieden poorters zyn ofte niet, hemlieden van daer vertrocken metter woenste buyten den Lande van Aelst, ende aldaer quaemen te overlyden, zoo zyn dezelve Princen ende Graven gherecht te aenveerden alle de mueble goedinghen vande selve, ten zy in plaetsen anders gheprivilegiert, ende hebben opde selve ghedyde lieden vervolgh in Vlaenderen, Henegauwe, Brabant ende elders, waer dat zy.

(3) Het was Isaac Venneman die in 1642 de grond had geschonken, waarop de Bruine-Kruiskapel werd gebouwd.

« 4. Welck servituyt affecteert de persoonen gheboren ende vertrocken vande voorseyde propre dorpen in zulcker voughen als dat alle tghone vande moeder compt, vrauwe persoon zynde, volcht de moeder inde voorseyden servituyte van grade te grade nederwaert, eyndende op teerste hoir marle, daerop t' zelve vuytgaet met synder doot, hoewel hy noch in tselve servituyt es» (4).

Naargelang de plaats waar de aldaar geborenen overleden, kunnen zich dus twee gevallen voordoen.

Ofwel overlijdt de betrokkene, afkomstig uit 's graven propre, in zijn geboortedorp en dan heeft de graaf van Aalst, later de graaf van Vlaanderen of degene die hem in deze hoedanigheid opvolgde, recht op «het beste hoofd», d.i. het beste stuk vee, het beste meubel of het beste kledingstuk uit de nalatenschap. Wanneer echter de afgestorvene poorter was van Aalst of van Geraardsbergen, is dit «beste kateil» niet verschuldigd : «Myn heere heeft den hooftstoel op de propre dorpen, by virtute van eene previlegie beginnende aldus, Nos Margareta etc., vuytgesteken die poorters t' Aelst ofte Geeronsberge syn, midts dat sy van hooftstoelen vry syn».

Het tweede geval slaat op degenen die, geboren in 's graven propre, hun geboortedorp verlaten en overlijden in een plaats waar de graaf het recht van vervolg heeft. De formulering van het rechtsprincipe, zoals het werd toegepast, luidt verder : «Ende, naer den inhauden vande selver previlegie, alle degone die metter woenste trecken van myns heeren propre dorpen binnen den lande van Aelst, onder wat heeren het sy daer myn heere vervolgh heeft van syne dienstlieden, ooc mede in Brabant ende in Henegauwe, ende de gone commende vander moedere van hoirie te hoirie, synde dienstlieden ende serfven myns heeren, volght men ende heeft myn heere die have ende catheyle ende syn onvry» (5).

Ten einde geen aanleiding te geven tot verwarring met de toestand van andere reeksen lijfeigenen uit het Land van Aalst, laten wij het recht, krachtens hetwelk graaf of vorst niet de persoon doch de nagelaten goederen mocht vervolgen, buiten bespreking.

De rubriek «Van Mortemainen» — overgenomen in de uitgegeven Costumen onder «Origines de la Coutume d'Alost» — eindigt met deze paragraaf : «De baillius van den Lande van Aelst sustineren ende useren te heffene de have van allen den genen die geboren hebben gesyn op eenighe van de XVII propre dorpen ende elders vertrecken metten woenste ende sterven, ende insgelycs van haerlieder hoyre ende naercommers maerle descenderende van hemlieden totten derden grade, ende op de femelle altoos voortgaende ende blyvende totter tydt datter hoir maerle af compt, daer op t' derde wederstaet ende vuytgaet, vuytgesteken de gonne by previlegien van mortemaine bevryt syn» (6). Aldus de formulering, op dewelke wij verder terugkomen.

---

(4) *Coutumes des deux Villes et Pays d'Alost,* par M. le Comte Th. de Limburg-Stirum (Brussel 1878), bl. 6.

(5) Algemeen Rijksarchief; R.K. (= Rekenkamer), Nr 1273.

(6) ARA.; R.K., Nr 1273. De tekst werd overgenomen in de uitweiding over «Origines de la Coutume», a.w.,, bl. 646.

Het blijkt aangewezen even na te gaan of en in hoever de formulering van dit uitzonderlijk recht met de praktische toepassing overeenstemde. Want documenten zoals de Baljuwrekeningen, waarin o.m. de ontvangsten vanwege de propre dorpen afzonderlijk werden verrekend, hebben, in hun geheel, een grotere objectieve waarde dan de gehomologeerde Costumen.

De baljuwrekeningen van het Land van Aalst vangen aan op 7.3.1385. Zij gaan nog verder terug, nl. tot 1305, onder vorm van een onvolledige reeks van z.g. Rolrekeningen, doch het is slechts in het jaar 1375 dat wij de eerste vermelding vinden van in dit verband geïnde rechten. Voor de beide gevallen zullen wij enkele posten aanhalen, die een beeld schetsen én nopens het spreidingsgebied van bedoeld recht én nopens zijn ontwikkeling én nopens zijn toepassing.

Van 22.9.1375 tot 14.2.1376 verrekent de hoogbaljuw, als voortkomend «vande mortemain up myns heeren proper», een bedrag van 11 pond 8 sch., met o.m. volgende posten :

TER ALFENEN : van der doet Jans Backers, van den beste hoefde 1 verse, verdinght iii scilde, valet 3 lb. 12 s.;

In LEDE : van der doet van Kateline van Hoerenbeke, van den besten hoefde 1 beddekin, ontfaen iii scilde, valet 3 lb. 12 s.;

In EREMBOUDEGHEM : van der doet Meeren van achter de Leene, van den besten hoefde 1 calf, vercocht 24 s.

Onder de rubriek : «In d'apendanchen van myns heeren dienstlieden dewelcke getrocken syn ute twee steden Aelst of Gheroudsberghe ofte ute myns heeren propre dorpen, ...daer af myn heere heeft al de have ende catteyle mids dat zy niet gehuwet en syn. Ende syn sy gehuwet, soo heeft myn heere de heelft van der havene ende catteylen van den ghenen die niet ghevryt en syn. Ende ute ghesteken vele prochien daer myn heere gheen vervolch in en heeft», komt de post voor :

In Melden : van der doet Willeme Metternesse, commende van MESPELAER myns heere proper, 1 bedde, 1 mottaelen potkin, 11 pannen, vi cussene ende messeleke in have achter huse ghelaten, loessend omme 6 lb. (7).

Een van de volgende rekeningen, deze gaande van 27.9.1376 tot 12.2.1377, bevat een viertal posten betreffend ons tweede geval. Wij delen deze mede om de ontwikkeling van de rechtsgewoonte te kunnen volgen en om een kijk te gunnen op het roerend goed van de doorsneebegoede. Aldus :

In Liedekerke : Lisebette Facs, dienstwyf myns heeren ende quam van myns heeren propre YDDERGHEM, van ii sacken corens ende viii mandelen ghersten, twee ketelen, potten, pannen, een paer cleedere, een alve coe ende edelec (*), bedde ende ander cleene huusallame, ontfaen 30 lb.;

In NIEUKERKE : van Joncfrauwe Margrieten van Lielaer, voochwijf, ontfaen van den besten hoofstoele van eenen molensteene 24 lb.;

In Vliederzele : van Kateline Guldinmonts, dienstwyf commende van ZONNEGHEM myns heeren propre; ontfaen van ii mandelen evenen ende een mandele corens, een bedde, iii cussine, een ketel ende ander cleene huusallame, de elft daer af 6 lb.;

---

(7) ARA.; R.K., Nr 879 (Rolrekening).
(*) *edelec* = aanzienlijk, sierlijk.

In Edinghen : Pieter tSceppere, commende van SENT ENTELINS myns heeren propre als dienstman; ontfaen van den clene huusallame 7 lb. (8).

Uit de Rolrekening van baljuw Gheldolf van den Gruuthuse (13.2. 1382 tot 5.5.1382) lichten wij volgende posten :

In SENTE TENTELINS : Jan Oste, ghevaren van live ter doet, voeghtman myns heeren, een pert over dbeste hoeft, laten loesen omme 24 lb.;

In LEEDE : Pieter van den Hulse, verstorven voegtman, een merrie over dbeste hoeft, laten loesen omme 4 lb. 16 s.;

In NUWEKERKE : Jan vanden Hoecke, verstorven voeghtman, een coe over dbeste hoeft, laten loesen omme 4 lb. (9).

De verdere baljuwrekeningen, die in het Frans zijn gesteld, leveren o.m. volgende posten :

1386 : Premiers du propre de monsieur : En WYCLIN, Pierard du Mont, trespassé voechtman, dont mons. doit avoir meilleur catheil, si en eut on une vache vendue 5 lb.;

1387 : Premiers du propre de monsieur : En EREMBODEGHEM, Catheline Ghisels, trespassée voechtwyf, dont mons. doit avoir meilleur catiel, si en eut on une vache vendue 7 lb.;

En NIEUKERKE près d'Alost : Elisabeth de le Biest, trespassé voechtwyf, si en eut on pour meilleur cateil un lyt vendue 6 lb. 12 s.;

1388 : Premiers en WELLE, Jehan Pael, trespassé voechtman, dont mons. doit avoir le meilleur cateil, si eut on une ghénice 3 lb. 10 s.;

Item en OKEGHEM, Katheline Wytarts, trespasset voechtwyf, dont mons. doit avoir le meilleur cateil, si eut on iii alnes de blanquet (*), vendut l'alne xii s., qui montent 36 s.;

1389 : Premiers du propre de mons. en LIERDE SAINT MARTIN, Henri de Wettere, dont mons. doit avoir le moitiet des meubles; si fu trouvé en argent 1 lb. de gros, item 1 huppelande et 1 clocke vendue vi lb., item 1 côte vendu xl s., monte le part (de) mons. 9 lb.;

1391 : En la parosce de LIEFFERINGHEN, de Bate femme feu à Gille Wenne, qui trespassa à Enghien bien xxxvi ans passé ou environ, et quant le bailli entendit que la dicte Bate estoit venue du propre de mons., poursuy les meubles demourés après son decès, et pour ce que les hoirs ne les voloient quitter ni raccater, les fist ledis bailli vendre à Thiéry Wenne pour 24 lb.;

1392 : En YMPE, Lysbette sBaselaren trespassez, après lui demoura pour le meilleur catel une jument et fu vendue à Jehan Compain pour 7 lb. 4 s.;

1395 : En tSERSKAMP, soubz le seignorie Bernard de Bailleul (*) moru Cornelis le Peisere, serf de monsieur venant de son propre, dont tous les meubles demorez après son trespas, qui estoient de petite valeur, furent rachatez par les hoirs etaleus dudit Peysere au pourfit de monsieur pour 6 lb.;

1395 : des biens meubles demourez après le decès de feue Jane, femme Jehan Diederics de le ville d'Alost, qui moru à Assche en Brabant, laquelle avoit acquis

---

(8) ARA.; R.K., Nr 882.

(9) ARA.; R.K. Nr 893.

(*) *Blanquet* = gebleekt lijnwaad.

(*) Het gaat hier om de vrijheerlijkheid Ertbrugge, gedeeltelijk op Serskamp, Schellebelle en Wetteren gelegen. Bernard van Belle, die overleed in 1407, was heer van Ertbrugge en in Schellebelle (nl. van de «derde van Schellebelle»). — Over deze heerlijkheid, zie : J. PIETERS, *De Vrijheerlijkheid van Ertbrugge,* in : *Gedenkschr. Oudheidkundige Kring van Dendermonde,* R. III, Deel IV (1953), blz. 109-144.

la bourgoisie de Brouxelles par le mariage dudit Jehan. Le bailli le sieuvit à Assche et fist arrester sesdis meubles (10).

1395 : Lisebette, femme Guillaume le Scere, moru ou terroir d'Enghien en la paroce de Herne, venant de le paroce de SERSCAMP, propre de monsieur. Les biens meubles après li demourez appartiennent à mons. et furent rachaté par ledit Guillaume le Scerre pour xx francs, qui valent 33 lb. (11).

1421 : En WICHLINE : de la mort de feu Wulf Gheeten, pour le meilleur cathel un petit viez cheval à un col de petite valeur, qui fu vendu à Simon Sceldacker 3 lb.;

1421 : En l'eschevinage de GRANMONT au lieu appelé ten WAIENBERGHE, de la mort de feue Mariette la fille de Olivier de le Erden, pour le meilleur cathel une vaque de petite valeur, qui fu vendu à l'oir.;

1427 : En WICHLINE, de la mort de Lysbette Bueyst, yssue et partie dudict Wichline, propre de mons., et trespassée à Tenremonde et par ce serve de monsieur. Et pour ce que l'on ne peult suir en la ville et pays de Tenremonde les sierfs de mons., le bailli fist arrester touz les biens que ladicte défuncte avoit audit Wichline, affin de sur ce acquérir les meubles demourez de ladicte sierve, lesquels estoient de petite valeur, si les eust on peu avoir audit Tenremonde. Sy vendy le bailli le droit de mons. des meubles de ladicte sierve à Jehan de Metz la somme de 30 lb.;

1427 : En Esschene au pays de Braband : de la mort de Pierre Magherman, joune valeton servant, que estant yssu de la paroche de ALFENE, propre de mons. et trespassé audict lieu d'Esschene, par ce sierf de mons., escéy à mondit seigneur le xvie part des meubles de son père, imparty de la mort de sa femme mère. Sy vendi le bailli le droit de mons. èsdits bornes à Bernard Magherman, père dudict défunct la somme de 4 lb.;

1432 : En Akere ou pays de Hainau : de la mort de Beatrys Heethoote, anchiene povre femme qui jadiz estoit partie de LIERDE SAINT MARTIN, propre ville de mons. et par ce issue echéy à mons. ses biens meubles, lesquels estoient de petite valeur, car elle les avoit transporté et donné au mary de sa fille, affin d'estre gouverné de ses curies le temps de sa vie. Et en prinst le bailli au pourfit de monsieur, signe de avoir poursuite des sierfs de mons., la somme de 8 lb. (12).

1459 : En LEDE, de la mort de Cleme Cocx dit Puttemans, fille Gillis, native de Lede, d'illec partie et trespassé à Tenremonde, par ce eschéy à monsieur la moitié des biens meubles lesquels estoient de petite valeur, assavoir xvi pièces de bois et debte qu'on devoit à elle, montant ensemble par extimation environ xxiiii lb. par., racheté la moittie de la debte et bois par Gille Nachtergaele fils Jans pour 9 lb. 4 s. par. (13).

1464 : En EREMBODEGHEM, de la mort de Jehan vanden Steene, natyf dudit Erembodeghem, d'illecq parti et trespassé à Lembecq emprès Hal, et pour ce eschéy à mons. la moitié des meubles vendu à Jehan Anthois la somme de 60 lb.;

1465 : En WYCHELLEN, de la mort de Goossin vanden Bossche, natyf dudit Wychellen et trespassé en la franchyse de Nienève. Et pour ce que mons. ne puet riens avoir fors ce qu'il trouve dehors la dite franchise qui ne valoit guerre, et a esté vendu au plus offrant 4 lb. 16 s.;

1465 : En WELLE, de la mort de messire Jehan Maes, presbyter, natyf dudit Welle, d'illecq parti et trespassé à Brouxelles, et pour ce eschéy à monsieur ses meubles, rachatté par ses hoirs pour la somme de 16 lb.;

---

(10) ARA.; R.K., Nr 13.546. — Dit geval van een gewezen poorteres van Aalst, bij haar overlijden poorteres van Brussel, werd tenslotte voor de Grote Raad van «Mevrouwe Johanna van Brabant» gebracht. De beslissing luidde dat het onroerend goed voor de som van 60 pond door de echtgenoot zou worden ingekocht (Rekening 10.5.1395 tot 20.9.1395).

(11) ARA.; R.K., Nr 13.546.

(12) ARA; R.K., Nr 13.550.

(13) ARA.; R.K., Nr 13.553.

1465 : En HOFSTADE, de la mort de Jehan Scuetere trespassé, pour le meilleur cathel ung tabbart vendu au plus offrant 6 lb.;

1467 : En MORSSELE, de la mort de Jehan Lippins illecq trespassé ,pour le milleur cathel une vacque rachatté par les hoirs pour iiii lb. par., dont le seigneur particulier d'illecq prent la moitié et l'autre demeure à monsieur, et pour ce icy 40 s. (14).

Hier dienen wij te vermelden dat, van rond 1470, onder de 22 propre dorpen er twee worden vermeld, nl. Merelbeke en Lembergen, als «mis à ferme». Het plaatselijk bestuur betaalde jaarlijks een vast bedrag aan de graaf als vrijkoping van het bedoelde recht van beste hoofd en dode hand (15).

1523-25 : De la mort de feu Joosse de Paeu, natif en la paroiche de CHERSCAMP, propre de l'empereur, et est illecq parti et trespassé sur le terroir de Tenremonde. A cause de quoy ses biens meubles ont esté calangez, mais, pour ce qu'ilz estoient de petite valeur, ont esté rachatez pour la somme de xxx s., qui appartiennent au bailly au moyen de sadite ferme, pour ce icy Néant;

1525-26 : En SOMERGHEM, eschevinaige d'ALOST, de la mort de Sandrine van Motte, demourant audit Somerghem, pour le meilleur cathel un petit meschant lict. Rachaté par les hoirs dudit Sandryne pour iii lb. xii s. par. Icy pour le vi^e denier au prouffit de l'empereur 12 s.;

En MERLEBEKE, de la mort de la femme de Liévin Vrancx, pour le meilleur cathel une vache. Composé por éviter procès, pour ce qu'elle estoit bourgoise de Gandt, pour iii lb. xvi s. par. Pour le vi^e denier 12 s. 8 d.;

1526 : De la mort de feue Marie sBos, natifve de la paroiche de LEDE, propre de monsieur, et se absenta hors le pays pour certain mesuz par elle commis. Et pendant ce temps elle est venue héritier à la maison mortuaire de feue Marie sBos trespassé audit Lesde, dont pour la part des meubles à elle succedée par le trespas dudit Marie ont esté calengiés et sont rachattez par les hoirs dudit Marie pour la somme de xii lb. par., vue qu'ilz estoient de petite valeur, qui appartiennet à ce bailly au moyen de sa dite ferme. Pour ce icy Néant (16).

Uit de lange lijst uit deze rekening, waarin o.m. een tiental overlijdens van personen «descendue de serve personne» zonder nadere aanduiding voorkomen, willen wij nog het geval aanhalen van priester Pierre de Croock, geboortig van LEDE en overleden te Wanzele. (Als verenigd met Schellebelle, maakte Wanzele op dit tijdstip deel uit van het Land van Dendermonde). In tegenstelling met het zoëven aangehaald geval, wordt het nu niet als een van de propre dorpen in aanmerking genomen. De baljuw had bij deze interpretatie alle belang. Luister :

De la mort de feu sire Pierre de Croock presbyter, natif de la paroiche de LEDE et trespassé en la paroiche de Wanzele, terroir de Tenremonde, dont les biens meubles ont esté calengez au prouffit de l'empereur. Et ont esté rachatez par ses héritiers pour la somme de xxxxi lb., qui appartienent à ce bailly au moyen de sadite ferme. Pour ce icy Néant;

De la mort de feu Jacques Gillemans, natif de la paroiche de ZUNNEGHEM et trespassé en la paroiche de Leeuwerghem, à laquelle cause ses biens estoient dévoluz à l'empereur, mais, pour ce qu'il estoit povre homme chargié de cincq petits enffans, ont esté par la vesve rachatez pour la somme de vi L., qui appartiennent à ce bailly, donc icy Néant;

---

(14) ARA.; R.K., Nr 13.553.

(15) ARA.; R.K., Nr 13.555.

(16) ARA.; R.K., Nr 13.566.

1526-30 : En WICHELEN, de la mort d'une povre femme, entretenue le plus souvent des biens du St.-Esprit, pour le meilleur cathel une mauvaise côtelette, rachetée pour xxviii s. Icy pour le vj^e denier au prouffit de l'empereur 4 s. 8 den. par. (17).

1532-36 : Les biens meubles demouriez après le decès de Jooskin et Grietkin de Groote, trespassez à Paricque, sont succédez à l'empereur parcequ'ilz estoient issus d'une fille de Gillis vanden Stichelen, lequel Gillis estoit natif de LIERDE SAINT MARTIN, propre à l'empereur, et alla demourer à Eversbeke. Il eut ladite fille, laquelle estoit aussi serve de par sondit père, et espousa audit Paricque ung Gillis de Groote, et eurent ensemble lesdits deux enfans defunctz, lesquels comme yssuz de serve personne aussi sont serfs et appartiennent à l'empereur leurs meubles, lesquels ont esté redimez pour la somme de 11 lb. 6 s.;

Les biens meubles demourez après le trespas de Jannekin vander Beke, natifve de CHEERSCAMP propre de l'empereur, sont succédez à l'empereur, parce qu'elle est partie d'illec et trespassée à Wetteren Jabbeque, païs de Tenremonde, lesquelz le bailli laissa redimer par Jehan vanden Damme son mari pour la somme de 17 lb.

1532-36 : Les biens meubles demourez après le trespas de Pierre van Eddeghem, bourgois de Tenremonde, natif de WICHELEN, propre de l'empereur, sont succédez à l'empereur notre seigneur, parcequ'il est trespassé à Bruinbeke (*) païs de Tenremonde, mais ses hoirs se vouloient affranchir par ladite bourgeoisie. Néantmoins furent d'advis et redimèrent les meubles estans au païs d'Alost, sans préjudice du droit de chacun, et le bailli demourant entier pour poursuir son droit, comme il sera d'advis touchant les meubles estants au païs de Tenremonde, pour la somme de 4 lb. 16 s. (18).

In de baljuwrekeningen van einde XVIe eeuw worden de ontvangsten van het beste hoofd of de dode hand van jaar tot jaar minder talrijk. Vervallen was dit principe evenwel niet. In de rekening van hoogbaljuw Ambroise-Augustin-François de Bette, markies van Lede, over de periode van 26 april 1668 tot 31 maart 1672, vinden wij nog een viertal posten, waarvan er drie betrekking hebben op het grondgebied van Aalst buiten de stadswallen :

En SCHAERBEKE, de Cathérine Beeckmans, pour le meilleur catheil de François de Gend, mort en la contagion, at esté recue un cheval borne (*) la somme de 16 lb. par.;

Audit lieu, de Jacqueline vesve de Ghyselbrecht de Bolle, pour le meilleur catheil de sondit mary, qui n'avoit à sa maison quasi rien, at esté receu 6 lb. par.;

En POPENRODE, receu pour meilleur catheil laissé par Jean de Zutter, qui fust une vache de petit valeur, fust receu par rédemption 9 lb. 12 s. par. (19).

Ook de tweede rubriek : «Des mortemains des serfs qui sont partys trespassez du dit propre de sa Majesté, lesquels ont peut suivre et doibt avoir sa Majesté tous les biens meubles demeurez après leur trespas où ilz trespassent...» blijft behouden, hoewel zij in deze rekening niets oplevert. Deze ontstentenis van opbrengst heeft de controleurs van de Rijselse Rekenkamer er toe aangezet in margine te noteren : «des maisons mortuaires d'importance, soit ensuivie la charge couché sur le compte de 1551, qui est de rapporter la déclaration tant des biens que des deb-

(17) ARA.; R.K., Nr 13.566.

(*) Bruinbeke : wijk van Schellebelle, in de buurt van Wichelen.

(18) ARA.; R.K., Nr 13.566.

(*) *Borne, borgne* = éénogig, halfblind (paard).

(19) ARA.; R.K., Nr 13.582.

tes d'icelle, en faisant vendre les biens au plus offrant et d'en exhiber la vente à peine de 6 florins d'amende pour chacune partie dont il sera défaillant» (20).

Zulkdanige opmerkingen, die wij rond dit tijdstip herhaaldelijk door genoemde Rekenkamer zien maken, bewijst dat nog in de XVIe eeuw vernoemde rechten dienden te worden geheven.

2) Ontwijking van het recht.

Er waren heel wat middelen om dit bezwarend recht van 's graven propre te ontduiken. Van belang is na te gaan in hoever deze werden toegepast.

Wij beginnen met de geboorte zelf. Een vrouw, die binnen kort in het kraam moest komen, had er voordeel bij haar woonplaats tijdelijk te verlaten en er na de verlossing terug te keren. Het kind, buiten 's graven propre ter wereld gebracht, was bij zijn overlijden aan bedoeld recht niet onderworpen. Wij kunnen niet beweren dat deze voorzorgsmaatregel dikwijls werd genomen, toch zijn ons enkele gevallen bekend.

Aldus te Wieze, dat gedeeltelijk van de kanunnikken van Dendermonde afhing, terwijl het ander gedeelte behoorde tot 's graven propre dorpen. De heer van Wieze had zijn woning in dit laatste gebied, terwijl het beluik van het neerhof op Wieze-kapittel gelegen was. Om aan het recht van haafdeligheid te ontsnappen, begaf de vrouw van de heer, telkens de barenstijd naderde, zich naar het pachthof «pour y tenir sa gésine». Dit was dan ook de reden waarom ridder Jacques van Ydeghem, heer van WIEZE, zich tot de vorst wendde en op 5 juli 1564 een vrijstellingsbrief ontving waarbij zijn woning, mits betaling van een vergoeding, voor altijd aan dit recht werd onttrokken. Wij komen terug op deze brief, die wij in Bijlage mededelen (21).

Een ander geval, dat wij uit de verleende vrijstellingsbrieven kennen, is dit van ridder Anthoine Triest, heer van Ruddershove en schepen van de Keure te Gent. Deze was te MERELBEKE, op de wijk Wichelbeke, eigenaar van een buitenverblijf, «une maison de plaisance», waar hij des zomers vooral rust kwam zoeken en, zoals menig jonkheer, zijn voorraad groenten opdeed. Doch Merelbeke was een van 's graven propre, en hierdoor wist ridder Triest dat hij gehouden was hier te verblijven of zijn leven te komen eindigen. Indien hij elders overleed, aldus zijn overtuiging, zou de helft van zijn roerende goederen aan de koning, als opvolger van de graaf van Vlaanderen, te beurt vallen. Wel had de Carolijnse Concessie van 1540 voorzien dat de Gentenaars van deze vernederende rechten zouden vrijgesteld zijn, doch de Raad van Vlaanderen, aan wiens oordeel deze betwisting werd voorgelegd, bleef hieromtrent zijn uitspraak verdagen. Ook kon Triest zich, aldus luidde zijn smeekschrift, als buiten-

(20) ARA.; R.K., Nr 13.582.

(21) Archives Départementales du Nord te Rijsel; B.-1623, bl. 158 (Bijlage VI).

poorter van Aalst laten inschrijven en jaarlijks zeven stuivers parisis betalen. In vroeger tijden had de bewoner van dit verblijf zijn zwangere vrouw naar Gent doen vervoeren om aldaar te bevallen. Ridder Triest wil hierover gerustgesteld zijn en daarom vraagt hij aan de koning dit buitenverblijf te Merelbeke te willen vrijstellen. De ontheffingsbrieven dateren van 23 december 1586 (22).

In dit verband dienen wij tevens een ongedateerde nota uit het fonds «Trésor de Flandre» betreffende Lede aan te halen. Deze heeft gediend als aantekening van een procureur of raadsheer en luidt : «Au bailliaige d'Allost y a certains villages que l'on appelle en thiois sgraven propre et mesmes le villaige de LEDE. Et celuy qui est natif desdits lieux est constrainct de venir demourer et finier ses jours en icelluy lieu, à paine s'il trespassoit ailleurs, l'empereur a droit de faire exiger et lever la moictié de tous les biens meubles dénoncez après le trespas. Et pour évader icelle servitude, pluiseurs femmes estans enchaintes et prestes d'acoucher, habandonnent lesdits villaiges et se retirent ailleurs» (23).

Een tweede middel om aan deze heffing te ontkomen bestond er in dat iemand in zijn oude dag of bij het naderen van de dood naar zijn geboorteplaats zou terugkeren. Het geval van de stervende die van Schellebelle naar Serskamp werd gebracht, — hetwelk wij als inleiding tot deze bijdrage hebben uiteengezet, — is er een treffend voorbeeld van. Of dit middel veelvuldig werd aangewend konden wij niet uitmaken.

Van het geval van Serskamp in 1658 kennen wij een voorgaande te Moorsel in 1457.

Katelijne, wijlen de vrouw van Guillaume vande Scuurbeke, was vertrokken naar de Claerhaghe, waar zij door een zware ziekte werd overvallen en in stervensnood verkeerde. Daarom wordt zij door haar naastbestaanden in het geniep vervoerd naar haar geboortedorp, «l'amenèrent sinistrement audit MORSSEL, pour évader le droit de monsieur et de estre devers monsieur quite pour le meilleur catel». Doch de baljuw, overtuigd van he bedrieglijk inzicht, spant vervolging in tegen de erfgenamen. Beide partijen verdedigen hun standpunt, tot ten slotte de baljuw kwijtschelding over het vergrijp verleent, doch zijn mening handhaaft dat de nagelaten onroerende goederen aan de graaf toekomen. Deze worden dan ook aan de gerechtigden afgestaan tegen een bedrag van 9 pond (24).

Aan het poorterschap, hetzij van Aalst hetzij van Geraardsbergen was deze vrijstelling verbonden. Wat speciaal degene afkomstig uit 's graven propre aangaat, deze kon zich met de woonst in één van beide steden vestigen; mits vervulling van bepaalde voorwaarden, werd hij aldaar als «binnenpoorter» opgenomen. Ofwel kon hij, zonder van woonplaats te veranderen, zich hetzij in Aalst hetzij in Geraardsbergen als «buitenpoor-

(22) id.; B.-1632, bl. 130 r°.
(23) ARA.; Trésor de Flandres, I, 1006.
(24) ARA.; R.K., Nr 13.553.

ter» laten inschrijven en jaarlijks het vastgesteld poortersgeld betalen, hetwelk resp. zes groten of 8 schellingen bedroeg. Wie bij zijn overlijden sinds minstens één jaar en één dag ingeschreven was en in een van 's graven propre kwam te sterven, kon op de vrijstelling van het recht van beste hoofd rekenen. Hier ligt ten andere de verklaring van het feit dat een betrekkelijk hoog aantal gezinshoofden uit deze dorpen als buitenpoorter of te Aalst of te Geraardsbergen stonden ingeschreven (25).

Nochtans gold als haast algemeen aanvaarde stelregel dat degene, geboren in een van 's graven propre dorpen, aan het recht van haafdeligheid onderworpen bleef niettegenstaande zijn opname als buitenpoorter, in zover hij buiten 's graven propre zou komen te overlijden.

Wij kennen het geval van Elisabeth, vrouw van Pieter de Leenhere, afkomstig van NIEUWERKERKEN, die te Meldert in Brabant overleed. De baljuw van Aalst wilde op haar nagelaten meubelen de hand leggen. Doch de echtgenoot verzette zich hiertegen, bewerend dat de overledene poorteres van Geraardsbergen was en diensvolgens aan het recht van beste hoofd of haafdeligheid niet onderworpen. De Raad van Vlaanderen werd om advies verzocht en deze liet verstaan dat de baljuw aan het langste eind zou trekken. Aldus werd de opbrengst van de beoogde meubelen in de baljuwrekening van 1442 verrekend (26).

Naar aanleiding van een sterfgeval werd ook een stuk vee of een kledingstuk, dat voor aanslag zou in aanmerking komen, tijdig van de hand gedaan of bij bloedverwanten in bewaring gegeven om er een tijdje ondergedoken te blijven. Hoewel zulke ontduiking streng werd beteugeld, is het best te begrijpen dat dit middel af en toe werd aangewend.

Wij halen hier het geval aan van Kateline van der Slaecht. Toen deze in 1381 te Denderhoutem overleed, werd van haar nalatenschap «een cleet ghevoedert over dbeste hoeft» uitgekozen, doch het kledingstuk was zeer beschadigd, «mits dat ghegraven hadde gheleghen» en de baljuw liet het aan de erfgenamen over voor de som van 5 pond (27).

Naast de speciale regeling voor het kasteel van Wieze en het «maison de plaisance» te Merelbeke, zijn ons verscheidene aan de koning gerichte verzoeken bekend om vrijstelling te bekomen van «de haefdelicheyt», die als «autentiquement servile» werd aangezien. Zo noteerden we een twintigtal gevallen, gaande van 1498 tot 1586, waarbij sommige personen of families, telkens mits betaling van een overeengekomen bedrag, van bedoelde verplichting werden ontheven.

Enkele van deze belangrijke akten geven wij in Bijlage, van andere volgt hier de samenvatting. Reeds in 1950 had Léo Verriest de hoop uit-

---

(25) J. de BROUWER. *Buitenpoortersboeken van Geraardsbergen van 1396*, in: *Het Land van Aalst*, VI (1954), blz. 1-109. — M. CORNELIS begon in hetzelfde tijdschrift (XIII (1965), blz. 85-164) de publikatie van het *Buitenpoortersboek van Geraardsbergen 1765-1795*.

(26) ARA.; R.K., Nr 13.550 (Bijlage I).

(27) ARA.; R.K., Nr 893 (Rolrekening).

gesproken deze stukken te kunnen uitgeven (28) en, toen ik in 1954 met hem in betrekking kwam, verwees hij mij naar deze akten met de wens ze nader bekend te maken.

1498. — De oudste van deze reeks is een brief waarbij de aartshertog toestemming geeft aan Jehan le Clerc, zoon van wijlen Pieter, geboortig van BURST «qui est un des dixsept villaiges de notre propre en notre terroir d'Alost», om in de abdij van Affligem in Brabant te verblijven en aldaar zijn leven te eindigen. Veertig jaar tevoren had de aanvrager zich hier teruggetrokken en er zonder onderbreking verbleven, omdat zijn zoon hier kloosterling was. Hij verlangde niets beter dan er zijn laatste dagen te mogen eindigen. Doch, aldus de hertog, «par certaine coutume observée en nostre proppre d'Alost qui est telle que quant aucune personne native oudit proppre termine sa vie par mort hors d'icellui, nous avons droit de prendre et lever à notre prouffit la moictié de sesdits biens meubles». Aldus stond de ouderling voor de keuze geplaatst : ofwel terugkeren naar zijn geboortedorp «ou ailleurs oudit proppre», ofwel in Affligem blijven en, bij zijn overlijden «asservir sesdits héritiers de ladite coustume». Daarom richt hij zich tot de aartshertog, die alleen bevoegd is om aan dit rechtsprinciep een uitzondering toe te staan en deze verleent, «en lui donnant congié et licence de grâce espécial par ces lettres patentes qu'il puist demourer et finier ses jours oudit lieu d'Afflighem en nostre pays de Brabant, sans ce que, soubz umbre de ladite coustume, nous ni autre par nous puissions ou doyons quereler ou demander aucun droit ou action, part ou portion ès biens meubles qu'il délaissera après son trespas, quelque part qu'ilz soient scituez et gisans, ne que sesdits héritiers soient aucunément tenuz ne serfs de la coustume et droit dessus. Ains d'iceulx les avons dès maintenat pour lors et dès lors pour maintenant affranchys, exemptez». Als voorwaarde wordt gesteld de betaling van 12 pond, op voet van 40 groten vlaams het pond, in éénmaal, ten profijte van de aartshertog. Deze brieven, afgeleverd te Brussel op 12 juli 1498, waren vergezeld van de toestemming van de raadsheren van de Rekenkamer te Rijsel en van het kwijtschrift over de 12 pond, door de klerk van de Kamer Jehan Ruffault in ontvangst genomen (29).

1512. — Een tweede vrijstellingsbrief die we vermeld vinden, is deze op 2 april 1512 door keizer Maximiliaan en aartshertog Karel, ten gunste van schildknaap Anthoine Vuyttenhove verleend. Van zijn kinderjaren af had deze in dienst gestaan van de keizerlijke familie, zonder dat hij, evenals zijn vader ridder Josse Vuyttenhove, hierover ooit enige beloning had ontvangen. Enkele tijd geleden werd hij ervan ingelicht dat hij geboortig was van LEMBERGE, in het Land van Aalst, en dat «ledit villaige où les natifs d'icelluy, ensemble certaines autres oudit terroir d'Alost, sont de telle servitude, nature et condicion, appellez en thiois sgraven propre, que toutes et quanteffois aucuns natifs desdits

(28) Léo VERRIEST. *Le servage en Flandre, particulièrement au Pays d'Alost,* in : *Revue Historique de Droit français et étranger* (1950), bl. 58.

(29) Arch. Départ. Nord, Rijsel; B.-1611, bl. 132 r°.

villaiges vont de vye à trespas hors le lieu de leur nativité, que les contes de Flandre prétendent droit et action en leurs biens meubles». Het is zo goed als zeker dat de aanvrager niet te Lemberge zal komen sterven, want hij heeft een vaste woonplaats te Ieper, waar zich ook het merendeel van zijn meubelen en onroerende goederen bevinden. Indien dit vooruitzicht wordt bewaarheid, verklaren de verleners, zouden wij kunnen «prétendre et demander droit et action ès biens meubles d'icellui exposant, qui tourneroit tant audit exposant en la disposicion de son testament et autrement que à ses femme, enffans et heritiers en leur succession à grant et merveilleux regret, interrest et dommaige». De bedoeling van de aanvraag is dan ook het bekomen van vrijstelling «de la servitude, nature et condicion dudit villaige de Lemberghe, en tant et si avant qu'il touche le droit, quereller, demander ès biens meubles dudit suppliant». Ook hier werd, «pour conservation et recognaissance de nos droiz, haulteur et seigneurie en cette partie», de betaling geëist van eens 40 pond (30).

1515. — Jan van Branteghem was geboren in HOFSTADE, dat «avec plusieurs autres paroisses en notre dit conté dAlost, qui s'apellent en thiois 's graven propre, sont de telle nature, condicion et servitude qui s'apelle haefdeelicheit, que de tous ceux et celles qui sont natifs en aucune d'icelles paroisses, terminans vie par mort hors d'icelles ou de notre ville d'Alost qui affranchit de ladite servitude, Nous avons droit de prendre et appréhender à notre prouffit la moitiet de tous les biens meubles qui leur appartiennent et délaissent à leur trespas». Daar de vertoonder sinds geruime tijd in Brabant woont en verblijf heeft en blijkbaar zijn dagen buiten de stad en het Land van Aalst zal eindigen, zouden, aldus de vrijstellingsbrief, «la moitié de ses biens meubles, au moyen de ladite serve condicion, nous eschéroient et appartiendroient et en seroient ses femme, enffans et heritiers frustrez et déboutez à leur plus grant intérest et dommaige, si comme il dit, en nous suppliant très humblement le vouloir affranchir de ladite servitude». De patentbrief werd afgeleverd op 15.10.1515 en een bedrag van 30 pond werd gekweten (31).

1516. — Op 17 april werd een gelijkaardige vrijstelling verleend aan Gillis van Schinge, geboren te TERALFENE en sedert zijn huwelijk metterwoonst in Brabant gevestigd. Hier beliep het gevergde bedrag 12 pond (32).

1520. — Andermaal was het een inboorling van TERALFENE, Willem Deegdemakere, die op 7 september 1520 een vrijstellingsbrief vanwege keizer Karel ontving. De aanvrager was passementmaker; hij had zich te Brussel gevestigd, zodat, bij zijn overlijden, de haafdeligheid op zijn nalatenschap zou worden toegepast. Uit de verleende patentbrief slechts dit : deze haafdeligheid «est de telle nature que tous

(30) ibid.; B.-1613, bl. 142 v° en vlg.
(31) ibid.; B.-1614, bl. 46 r°.
(32) ibid.; B.-1614, bl. 89 r°.

ceulx et celles qui sont natifs en aucunes desdits villaiges, terminans vie par mort hors d'icelles où que ce soit, saulf en nos villes d'Alost et de Granmont, lesquelz sont francz et exemps d'icelle servitude». Deze volzin onderstreept de uitzonderlijke rechtstoestand van Aalst en Geraardsbergen. Het kwijtschrift, door Guillaume Le Blanc, auditeur bij de Rekenkamer te Rijsel afgeleverd, vermeldt een bedrag van 12 pond vlaams (33).

1525. — De chronologisch hierop volgende ontheffingsbrief werd afgeleverd te Mechelen op 18 januari 1524 (n. st. 1525), op verzoek en ten gunste van Jan van Migheroo, geboren te WICHELEN. Deze verbleef «en l'isle nommée de Weert» (*), waar hij het ambt van baljuw waarnam. Het vastgesteld bedrag van 12 pond vlaams werd ontvangen door Jehan Barrat, «clerc ordinaire en la Chambre des comptes à Lille» (34).

1536. — Laurent Beeckman, afkomstig van OKEGEM, woonde met zijn gezin te Ninove, waar hij het pachthof van de Sint-Corneliusabdij betrok en uitbaatte. Hoewel hij het inzicht had zijn levensdagen te Okegem te eindigen, zetten de onzekerheid van de toekomst en het vooruitzicht dat vrouw en kinderen de helft van zijn nagelaten roerende goederen zouden dienen af te staan wanneer dit overlijden niet te Okegem plaats vond, hem aan vrijstellingsbrieven aan te vragen. Deze werden afgeleverd op 13 februari 1535 (n. st. 1536), mits betaling van 18 pond vlaams (35).

1551. — Op 31 augustus 1551 werd vanuit Brussel vrijstelling verleend aan Ghooris Andries. Deze was geboren te SINT-ANTELINKS, «eygendom van onsen graefschepe van Aelst, aldaer wy recht hebben vanden ghenen aldaer geboren, vertreckende ende overlydende daer buuten, te haelene te huerlieder overlydene de heelt vande mueble». In Bijlage delen wij de tekst van de verleende brieven van vrijstelling mede. Zij zijn een der weinige die in het Vlaams werden afgeleverd (36).

1560. — Het volgend smeekschrift, waaraan op 22 maart 1599 (n. st. 1560) vanuit Brussel gevolg werd gegeven, ging uit van Joos Heylen, geboren te MOORSEL, vettewariër van beroep en gehuisvest te Antwerpen. In de ontheffingsbrieven, verleend tegen betaling van 25 pond, lezen we «dat tvoorseide dorp gheleghen is int quartier, gheheeten sgraven propre, in onsen Lande ende Graefschepe van Aelst, twelck van zulcken servituyt is dat zoe wanneer yemand, aldaer ghebooren, aflevich word buyten den zelven quartiere, Wy gherecht syn te moghen

(33) ibid.; B.-1615, bl. 53 r°.

(*) De Weert, gelegen tussen twee armen van de Schelde, hing af van de parochie Temse en behoorde tot het bisdom Doornik. Pas in de XVIe eeuw volgt de Schelde haar huidige loop: Weert behoort nu tot de provincie Antwerpen.

(34) Arch. Départ. Nord, Rijsel; B.-1616, bl. 40 r°.

(35) ibid.; B.-1617, bl. 130 v°.

(36) ibid.; B.-1620, bl. 128-129 (Bijlage III).

aenveerden alle de haeffelicke goeden achterghelaeten ende ghebleven nae de doot vanden aflivighen, tot wat plaetse die bevonden ende gheleghen soude moghen syn, mids welcken hy supplyant hem beducht dat, in ghevalle hy aflivich worde binnen de voors. stad van Andwerpen oft elders buyten der voors. dorpen, onse officiers soude willen aenveerden alle syne haeffelycke goeden, dwelck commen soude tot synen grooten schade ende interest ende van synen erfven, naecommelinghen oft actien van hem hebbende» (37).

1561. — Op 7 februari 1560 (n. st. 1561) zou aan een andere inwoner van Antwerpen een gelijkaardige vrijstelling worden toegestaan. De begunstigde was Erasmus van den Steene, «geboren zynde onder de meyerie van EREMBODEGHEM, die, jonck wesende van jaren hem hier voirtyden vertrocken ghehadt heeft, vuyt den voirs. lande van syne gheboorte, in andere diversche landen, om met synen goeden ende ghetrouwen dienst aen diversche cooplieden ende andere synen cost te winnen, ende alsoe hy nae vele jaeren die hy buyten slands in Italien ende andere landen gheweest heeft, ende nae grooten arbeyt ende onruste ruste zoeckende, wel soude begeeren syn domicilie ende residentie te nemen bynnen onsen Lande ende Hertogdomme van Brabant oft elders daer them best gelegen syn soude, om aldaer voorts syn daegen te eyndene. Maer verstaen hebbende dat hy tselve doende, zoe verre hy buyten den vors. lande van synre gheboerten gheraecte aflyvich te wordenen, zyne erfven ende nacommelinghen seer hinderlyck ende schadelyck soude wesen; ghemerct dat zommige officiers vanden vors. plaetse van synre gheboerten pretenderen dat, ingevalle hy suppliant buyten deselve meyerie aflyvich worde, dat die heelt van alle synre meuble ende haeffelycke goederen, vuyt crachte van zekere servituyt oft recht vande vors. meyerie ende andere landen van onsen voors. graefscepe ende Lande van Aelst, gemeynelyck genaempt sgravan propre, ons souden devolueren ende toecommen, zonder daervan tot behoeff van synen kinderen oft ergenaem te moghen disposeren, oft dat yemand anders daervan eenich recht oft actie soude moghen pretenderen, onder tdexsel dat de voors. suppliant, gheboren synde binnen de voors. meyerie van Erembodeghem, onder deselve nyet en soude syn aflyvich gheworden». Hierin is de reden vervat waarom Erasmus van den Steene zich richtte tot de keizer, die, na het advies te hebben ingewonnen van Maarten van Miggrode, «stadthouder generael van onse bailliuaige van Aelst», en ingelicht te zijn nopens de hoedanigheid en de fortuin van de verzoeker, bedoelde vrijstelling verleende, mits betaling van 20 Carolus gulden ééns (38).

1561. — Pas enkele weken later, op 22 maart 1560 (n. st. 1561) werden twee andere ontheffingsbrieven afgeleverd, waarvan de eerste ten gunste van Laurens van Mollem, geboren te BURST en thans wonend te Antwerpen (Zie Bijlage IV).

De tweede is op naam van Jan de Deken, priester, zijn broeder Cor-

(37) ibid.; B.-1622, bl. 185 r°.
(38) ibid.; B.-1622, bl. 42 v°.

nelis de Deken en hun zuster Anna Dekens. Deze drie waren geboren «int dorp te Dale TER ALPHENE» en woonden nu te Brussel. Filips II stond hun toe «uut onser sonderlinghe gracien... vrydom ende exemptie van alsulcken rechte als ons oft onsen erven ende nacommelinghen, graven ende gravinnen van Aelst, toebehooren ende competeeren souden». Zij betaalden samen 36 pond, «nae voorgaende informatie ghenomen op hueren gestaetheyde, faculteyt ende qualiteyt» (39).

Uit het zelfde jaar kennen wij het geval van Pieter Valck, zoon van Cornelis en geboren te WICHELEN, «hem generende met coopmanschap van sinckrusen dienende tot dycaige, jegenwoordelyck woonende bynnen onser stede van Dermonde». In het smeekschrift luidde het «dat de voirseide prochie van Wichelen is een vande zeventhien dorpen gelegen in onsen voirs. graefschepe van Aelst, gheheeten sgraven propre, die van zulcken servituyt syn dat zoe wanneer yemant, in deselve prochie geboren, aflyvich wordt buyten den selven quartiere, wy gerecht syn te moghen aenveerden alle de haeffelycke goeden achtergelaten ende ghebleven na de doot van den aflyvigen, tot wat plaetse die bevonden ende ghelegen soude mogen syn». Het is dit vooruitzicht dat de verzoeker beducht maakt en hem ertoe aanzet om de ontkoming aan de hem te wachten nadelen te verzoeken. Koning Filips staat dan ook toe aan de aanvrager «dat zyne kinderen oft andere syne erffven, naecommelinghen ofte actie van hen hebbende, na syn aflyvicheit zullen moghen hebben ende aenveerden tot hueren proffyte alle de haefvelycke goeden ende andere hoedanich die syn, die hy tsynder aflyvicheit achterlaten sal ende deselve volcommelyck ende vredelyck genyeten ende gebruycqen in alde manieren als zy souden doen mogen ende behoiren te doene». Voor de verleende «vryheit ende exemptie» zal aan de koning «zekere gracelycke finantie», hier bepaald op 20 pond, betaald worden. Deze vrijstellingsbrief dateert van 6 november 1561 (40).

1563. — Ook personen van aanzien, die buiten hun geboortedorp hun bedrijvigheid uitoefenden of er een eervolle taak vervulden, droegen met zich de onrust mede en de onzekerheid nopens de fiscale heffing welke bij hun overlijden zou worden toegepast. In dergelijk geval verkeerde ook meester Joannes van Eynde (a Fine), geboren in een van 's graven propre dorpen en die het tot pastoor van de Lieve-Vrouwkerk te Antwerpen had gebracht.

De tekst van deze ontheffingsbrieven, afgeleverd op 4 februari 1562 (n. st. 1563) mits betaling van 40 pond vlaams, wordt in Bijlage medegedeeld (41).

Wij kennen nog andere vrijstellingsbrieven, die alle in de loop van de tweede helft van de XVIe eeuw werden toegekend. Wij delen ze hier volledigheidshalve mede, doch onthouden ons van elke uitweiding om niet in herhaling te vervallen.

---

(39) ibid.; B.-1620, bl. 186 v°.
(40) ibid.; B.-1622, bl. 147 r°.
(41) ibid.; B.-1622, bl. 198 r° (Bijlage V).

Jaar	*Begunstigde*	*Geboorteplaats*	*Verblijfplaats*
1560	Josse van den Houwe	Hofstade	Antwerpen
1565	Gillis Claus	Burst	Watervliet
1567	Margriet van Roy	St.-Martens-Lierde	Gent
1574	Gillis Cobbault	Hofstade	(buiten propre)
1578	Etienne de Vos	Welle	Antwerpen
1586	Antoine Triest	Merelbeke	Gent

Ook de hoedanigheid van «sainteur» van enige abdij, zoals van Sint-Adriaan te Geraardsbergen of Sint-Cornelius te Ninove, werd soms ingeroepen om aan bedoelde fiscale verplichtingen te ontsnappen.

Wat zulke vrijgewijden of «sainteurs» — anderen spreken van «tributaires d'église» — eigenlijk waren, hebben wij uiteengezet in een bijdrage over lijfeigenen uit de streek van Geraardsbergen in de XIIIe en XIVe eeuw (42). Wij wezen er op hoe hier de vrijmaking van de lijfeigenen (de «manumissio») gewoonlijk door hun opdracht aan een kerkelijke inrichting (de «traditio») werd bezegeld. Tegenover de opgenomen verplichting van de jaarlijkse hoofdcijns en een geringe huwelijks- en overlijdenstaks, konden de vrijgewijden rekenen op de bescherming van de abdij en op haar optreden tegen elke poging om de lijfeigenschap te hernieuwen.

Deze opdrachten of «ghenutte» werden in het Aalsterse in 1416, door de toenmalige baljuw Claeys Scake afgeschaft. «Van alle dese servituten van morte-main zo wilden de gheslachten hemlieden bevryen met ghenutten, die men betooghen zouden naer de oude costumes met eenighe zint, daertoe sy hem verghiften sullen t' Sente Pieters, te Ghendt, t' Sente Gheertruuds, te Nivelle, t' Sente Pieters, te Ronse, en veel meer andere» (43).

Gezien reeds vroegtijdig het toekennen van de hoedanigheid van vrijgewijde alhier achterwege bleef, is het ons niet gelukt een geval van praktische toepassing aan te tekenen. Wij hebben de indruk dat voor de hier bedoelde dorpen deze zich zelden voordeed.

De vrijkoping is tamelijk laat de vrijstellingsbrieven van de koning komen vervangen. Dit ontduikingsmiddel werd toegepast en in de hand gewerkt door bepaalde heren, die de heerlijkheid van een van 's Graven propre dorpen in leenpand of door aankoop hadden verworven en die trachtten de totaliteit van de er van ouds aan verbonden rechten te bestendigen.

Aldus kennen wij voor LEDE gevallen uit de tweede helft van de XVIIe en uit de XVIIIe eeuw. Op 24 september 1687 sloten Maria Rasschaert en haar zuster Christiana Rasschaert, echtgenote van Thomas Saeys, een akkoord met de greffier van Lede, Benedictus de Grave, op-

(42) In : *Het Land van Aalst*, XI (1959), bl. 8-17.
(43) *Coutumes des deux Villes et Pays d'Alost*, bl. 648.

tredend «over ende uuytter naeme van haer Excellencie de doorluchtighe vrouwe marquise de Lede, ter cause van haer recht van afdeeligheyt ofte anders genaempt het -'s graven propre». De vader, Joos Rasschaert, was geboren binnen het markizaat, doch woonde thans te Zele. Het stond hem dus te wachten dat hij «het recht van aefdeeligheyt soude connen suject worden, by soo verre hy binnen de voorn. prochie van Zele quaeme te overlyden». Hierom stemden de kinderen erin toe om, tot afkoping van de te verwachten toepassing van dit gewoonterecht, een bedrag van zeven pond gr. aan de gemachtigde greffier te betalen. Deze laatste verklaarde afstand te doen «van alle recht ende actie die de voorn. vrouwe marquise ter cause van het voors. recht tot laste van de erfgenaemen van Joos Rasschaert soude connen pretenderen» (44).

Een gelijkaardige overeenkomst wordt door genoemde griffier van Lede, Hofstade en Impe met Pyrijntje van Swael, bijgestaan door haar zoon Jan Corthals, op 24 januari 1688 gesloten. Het gaat om de rechten waarvan hun de betaling te wachten staat bij het overlijden van Christoffel Corthals, «geboren in een van voorn. dry prochien» en nu wonend te Schellebelle. Mits 21 guldens ééns, verklaart de griffier zich «glisserende van alle rechten en actie» ten laste van de erfgenamen van genoemde Christoffel (45).

In zijn rekening over 1749 verantwoordt de baljuw van Lede, Petrus Joannes Verbrugghen, o.m. hetgeen hij in bedoeld jaar over beste hoofden ontvangen heeft. Hij citeert 20 overledenen die hiervoor in aanmerking kwamen en de globale ontvangst beloopt 15 pond 5 schellingen. De «mortemains» of recht van beste kateil, «fixez par feue Madame la Marquise de Lede en l'an 1680, scavoir à f. 6.0 pour ceux qui ont chevaux et vaches, f. 3.0 qui n'ont que des vaches, et 30 pattars pour ceux qui n'ont ny l'un ny l'autre», zien wij regelmatig innen. Livien Vereecken betaalt in 1724, voor zijn vader en moeder, slechts f. 10.3½, doch dit bedrag werd toegepast «par modération à cause de pauvreté» (46).

Niet het recht van beste hoofd, doch dit van haafdeligheid, blijft hier betiteld als «le droit de 's Graven propre» en ook hieraan wordt de hand gehouden. André d'Hondt betaalt in 1724 zes gulden, «pour la rédemption du droit de s'Graven propre de sa personne, comme estant natif de Lede et s'est retiré avec sa demeure à Wetteren» (47).

Ook te HOFSTADE en IMPE zien wij de markies van Lede het recht van het beste hoofd handhaven. In voorgenoemde rekening over 1724 verantwoordt de baljuw van Lede vier gevallen te Hofstade en zes te Impe. Hoewel de bedragen veeleer langs de lage kant lagen, blijkt de overgang van het recht, na de eigendomsoverdracht, en zijn bestendiging ons vooral belangrijk. Adriaen Buyl te Hofstade, die voor rekening van de wezen van Jan Schockaert en zijn vrouw optreedt, betaalt slechts 7 gulden 10 stuvers «par modération, comme n'ayant qu'un cheval» (48).

---

(44) RAG.; Familiefonds (= F.F.), Nr 772.
(45) ibid., Nr 772.
(46) ibid., Nr 775.
(47) ibid., Nr 775.
(48) ibid., Nr 775.

3) 's Graven propre dorpen.

Welke dorpen vormen het geheel dat als 's Graven propre bekend staat ?

In de door ons medegedeelde ontvangposten van de onderscheiden baljuwrekeningen hebben wij telkens de naam van het «propre dorp» in kapitaal gezet. Wij hebben nochtans de indruk dat, in de loop der tijden, geen eensluidende mening nopens het juiste aantal van deze dorpen bestond. Nu eens is er spraak van 17 dorpen en dan weer van 21 of van 22. Welke van beide beantwoordt aan de werkelijkheid ?

De rekening van de Aalsterse baljuw Jehan de Boncourt, «seigneur d'Eyne, Ber de Flandres», lopend van 9 mei tot 19 september 1435, bevat een rubriek getiteld : «Recepte en la Conté d'Alost, en tant que sur le propre de monsieur» met volgende opsomming (49) :

En Erembodeghem	En tSerscamp	En Woubrechtegem
En Welle	En Ympe	En Merlebecque
En Ydderghem	En Boorst	En Morsele
En Hoofstaden	En Bambrugghe	En Lemberghen
En Mespelaer	En Zonneghem	En Sent Antelins
En Lede	En Cotthem (50)	En Lierde Saint Martin
En Wychline	En Okeghem	En Nukerke, emprèz Alost

Op deze lijst van 21 namen ontbreekt deze van Wieze. Evenals Moorsel behoorde Wieze, voor zijn Aalsters gedeelte, in 1435 nog tot de eigen dorpen van de graaf. Hoewel de verkoop van de heerlijkheid slechts op 5 juli 1564 plaats vond, had Wieze in 1435 reeds een plaatselijke heer, te weten Jehan de Yedeghem. Dit is wellicht de reden waarom Wieze in de voorgaande opsomming niet is begrepen.

In 1398 worden 17 dorpen opgesomd. Dit aantal schijnt niet te zijn verminderd, wel integendeel. In de aantekeningen die Cornelius Van Gestel o.m. aan elk van de dorpen uit het Land van Aalst wijdt in het begin van de 18e eeuw, laat hij niet na te vermelden of zij tot 's Graven propre behoren. Deze vermelding luidt, haast onveranderlijk : «Hic pagus est ex illis XXII, qui proprium Principis vocantur, vulgo 's Graven propre» en voor Wieze voegt hij er aan toe : «ubi quotiescumque nasci contigit, servi conditionis sunt, dicunturque *Manus mortuae*» (51).

Rekening houdend met alle gegevens kunnen wij de in aanmerking komende dorpen alfabetisch als volgt rangschikken :

Bambrugge	Hofstade	Lembergen
Burst	Iddergem	Merelbeke
Cotthem	Impe	Mespelare
Erembodegem	Lede	Moorsel

(49) ARA.; R.K., Nr 13.551.

(50) Cottem vormde één vierschaar met Burst, Bambrugge en Zonnegem; in de XVIIe eeuw was het reeds in het burggraafschap Oombergen opgenomen.

(51) C. VAN GESTEL. *Historia sacra et profana Arhiepiscopatus Mechliniensis* (Den Haag 1725), Deel II, bl. 187.

Nieuwerkerken	Sint-Martens-Lierde	Wieze
Okegem	Teralfene	Woubrechtegem
Serskamp	Welle	Zonnegem
Sint-Antelinks	Wichelen	

Wij komen aldus tot een aantal van 23, doch oordelen dat Cotthem, een afhankelijkheid van Oombergen, reeds vroegtijdig in dit dorp werd opgenomen. Op 17 januari 1645 werd de heerlijkheid Oombergen tot burggraafschap verheven (52), en het is begrijpelijk dat van toen af naar de vroegere tostand van Cotthem niet meer werd verwezen.

Op te merken valt dat aanvankelijk sommige buitenwijken van Aalst en van Geraardsbergen ook werden aangezien als behorend tot 's graven propre. Voor Aalst noteerden wij Mijlbeke, Schaarbeke, Popenrode, Somergem en Nieuwerkerke; deze laatste wijk, hoewel ze van het schependom van Aalst bleef afhangen, wordt steeds afzonderlijk als een van 's graven propre vermeld. Te Geraardsbergen heeft het gebied buiten de stadsmuren, zoals Waaienberg, ook tot 's graven propre behoord.

Wanneer wij de ligging van deze dorpen in ogenschouw nemen en deze op kaart brengen, kunnen wij, wat hun spreidingsgebied aangaat, het volgende vaststellen. In de nabijheid van Aalst liggen een drietal kernen : a) Bambrugge, Burst, Cottem en Zonnegem; b) Lede, Impe, Serskamp, Wichelen, Hofstade, Mespelare, Wieze en Moorsel; c) Nieuwerkerken en verder Erembodegem, Teralfene, Iddergem en Woubrechtegem, die samen één vierschaar hadden en later één heerlijkheid vormden. Verder hebben wij een drietal dorpen in het zuidelijk gedeelte : Okegem, bij Ninove, Sint-Antelinks en Sint-Martens-Lierde, in de streek van Geraardsbergen. Ten slotte, twee dorpen in de noordwestelijke uithoek van het Land van Aalst, Merelbeke en Lembergen.

Het merendeel van deze dorpen werden, vooral in de eerste helft van de 17e eeuw, als heerlijkheid in leenpand afgestaan. Aldus noteerden wij :

de heerlijkheid Wichelen komt op 14.10.1616 door verkoop in handen van de familie de Cordes, die reeds vroeger de voogdij van Wichelen en Serskamp in haar bezit had;

Erembodegem, Iddergem, Teralfene en Welle, die op 10.5.1630 in één heerlijkheid worden afgestaan;

Woubrechtegem, waar wij op 30.6.1630 koning Filips IV zien overgaan tot de verkoping van de heerlijkheid van het dorp, ten titel van leenpand, aan de abt van Ninove;

Okegem, waar in 1638 Claudia de Liedekercke de heerlijkheid van het dorp in leenpand aanvaardt;

Sint-Antelinks, waar de heerlijkheid op 27.5.1642 wordt in leenpand gegeven;

Wieze : de aankoopakte van de heerlijkheid dateert van 1669.

---

(52) C. VAN GESTEL, *a.w.*, Deel II, bl. 294.

Merelbeke met Lembergen, evenals Lede hadden, reeds in de loop van de voorgaande eeuw, de heerlijkheid van hun dorp aan de plaatselijke heer zien afstaan.

Dit belet echter niet dat deze dorpen in de 18e eeuw nog worden aangezien als behorend tot 's graven propre. Wij zagen hiervoren hoe Cornelius Van Gestel in 1725 deze hoedanigheid voor het merendeel van deze aanhaalt.

Hoe stond het echter in de praktijk ? Wij zijn niet volledig over de toepassing van bedoeld recht in de onderscheiden dorpen ingelicht, doch de aangehaalde gevallen van vrijkoping, die wij in de tweede helft van de 17de en de eerste helft van de 18de eeuw te Lede zagen toepassen, wijzen er voldoende op dat sommige plaatselijke heren in de mening verkeerden dat de aanwerving van de heerlijkheid van hun dorp meteen de bestendiging van schijnbaar verouderde rechten meebracht.

Was de verdere toepassing van het beste hoofd of haafdeligheid slechts een aanmatiging ? Niet alleen voor LEDE, HOFSTADE en IMPE (de drie dorpen waar de markies van Lede zich het gezag toeëigende) zien wij het recht van beste kateil, niet meer in natura doch onder vorm van afkoping, handhaven. Ook te WICHELEN wordt hieraan de hand gehouden; het «recht van het beste hoofd» komt voor in het merendeel van de boedelstaten voor dit tijdstip. Doch het feit dat het recht van beste kateil ook in naburige dorpen van het Land van Dendermonde nog wordt toegepast, zoals te Wetteren en Kalken, wijst er op dat vooral het recht van haafdeligheid als kenmerk of norm van 's graven propre dorpen moet worden aangezien.

Wij weten niet dat deze speciale rechten, die de graaf en zijn opvolgers van wege zijn propre dorpen opeiste, officiëel werden afgeschaft. Het blijkt wel dat zij stilaan zijn uitgestorven, omdat zij niet meer werden geëist.

Wij kennen het geding, op 18 december 1739 ingespannen, voor de Souvereine Raad van Brabant, door «de vrouwe Marquise de Lede in qualiteyt van moeder ende momboiresse van haeren minderjaerigen sone M'her Emmanuel Ferdinand Francois Joseph Bette». Haar rekwest was gericht tegen «de vrouwe weduwe vanden heere van der Laen, heere van Melin». De suppliante argumenteerde dat LEDE een van 's Graven propre dorpen was, «aen welcke Dorpen, alswanneer eenen persoon aldaer geboren sigh met syne woeninghe quamp te retireren uyt het voors. landt van Aelst ende als affgesetenen quamp te sterven, den Grave ofte heeren van de voors. Dorpen het recht hadde tot alle de meubilaire goederen ende effecten achtergelaeten door alsulcken affgesetenen persoon soo in Brabant als elders, alwaer dyen persoon syne domicilie soude mogen gefixeert hebben». Zij beriep zich op de uitdrukkelijke schikkingen van de Costuymen van het Land van Aalst, zoals wij deze hierboven hebben aangehaald, en beweerde «dat dien volgende de sucessie mobiliair van wijlen den voornoemden van der Laenen, gestorven binnen dese stadt Brussele in den beginne vande voors. maendt December 1739, met volle recht soude toebehooren aen den minderjaerigen marquis van Lede, ter oorsaecke den gemelden van der Laenen sone was van wijlen Jacques van der Laenen, in sijn leven greffier van het marquisaet van t' voors.

Lede, ende van Anna Arents gehuysschen, hunne domicilie gehadt hebbende binnen het geseydt Lede, alwaer den voors. van der Laenen oock effectivelijck soude geboren sijn in den jaere 1662». Te Lede geboren op 4 mei 1662, was de griffierszoon in zijn jeugd vertrokken naar Antwerpen, waar hij in het huwelijk was getreden om zich daarna te Brussel te vestigen, tot op de dag van zijn overlijden. «Ende terwijlen des niettegenstaende sijne weduwe difficulteyt maeckte van het recht van den voornoemden minderjaerigen marquis van Lede te herkennen, selfs naer menige minnelijcke interpellatien ende conferentien, soo wast dat de suppliante, in quytinge van haere plicht van momboiresse geobligeert was geweest haeren toevlucht te nemen tot desen souverynen hove». Zij eiste niet min of meer dan dat het Hof «aen de voors. weduwe van der Laenen t' ordonneren van te laeten volgen, voor ende ten proffijte vanden gemelden minderjaerigen marquis van Lede, de juste hellicht van alle ende jegelycke meubilaire goederen ende effecten, actien ende credieten, ende van alle andere daervooren gehouden, deel gemaeckt hebbende vande huwelijcksche gemeynschap ten tijde van syne aflijvigheyt, ende alvolgens met den voors. marquis ofte met sijnen gecommiteerden te procederen tot affdeylinge in twee gelijcke partien van allen t'gene deel hadde gemaeckt van de voors. houwelijcksche gemeynschap». De betrokkene zou dus dienen een getrouwe staat op te maken «ende te voorschijn te brengen alle ende jegelijcke papieren, titulen ende documenten daer toe behoorende, alles onder behoorelycke expurgatie van eede van niet met allen verswegen, wegghenomen nochte gedemanieert te hebben».

Na heel wat «procederen», — intussen had «den Raedt ende Procureur Generael van Brabant» zich bij de verweerster aangesloten, — bracht het Hof, op 9 september 1744, de beslissing uit, waarbij «de suppliante ongefondeert ende niet ontfanckbaer» werd verklaard (53).

In zover wij het weten, is dit geding met afwijzende uitspraak de laatste betwisting nopens het recht van haafdeligheid komen afsluiten. Dit houdt niet in dat het begrip van «'s graven propre» was verzwonden. De leenverheffing die, op 25 januari 1792, in naam van de minderjarige heer van OKEGEM wordt voorgelegd, bevat de opsomming van de heerlijke rechten : «beste hoofden ende het recht van sgraven propre op de uyttreckende inboorlingen buyten den lande van Aelst» (54). Wel werd het recht van beste hoofd nog gevergd, zoals te Wichelen, Hofstade o.a., doch voor het recht van haafdeligheid zou het wel bij een theoretische vermelding blijven.

(53) RAG.; F.F. Nr 702.

(54) Fr. DE POTTER en J. BROECKAERT. *Geschiedenis der gemeenten van Oost-Vlaanderen, R.V., deel V, Okegem* (Gent 1898), bl. 13.

4) Ontstaan van de «propre» dorpen.

Er blijft ten slotte nog een woord te zeggen nopens het ontstaan van de z.g. «propre dorpen» van de graaf in het Land van Aalst.
De meningen hieromtrent zijn zeer uiteenlopend.

In zijn inleiding tot het Commentaar over de oorsprong van de Costuymen van de twee Steden en het Land van Aalst, verklaart graaf Th. de Limburg-Stirum : «Un certain nombre de villages du pays d'Alost étaient dans une position tout exceptionnelle; groupés à l'entour de la ville, ils formaient sans doute le domaine propre des châtelains d'Alost, domaine qui fut plus tard réuni au comté; ces villages placés sous la souveraineté immédiate du comte étaient connus sous le nom de 's graven propre, villages propres du comte» (55). Mogen wij er aan herinneren dat niet al deze dorpen rondom de stad Aalst gegroepeerd waren ? Enkele lagen in de nabijheid van Ninove en Geraardsbergen.

In zijn «Geschiedenis van Lede» verschaft Jozef de Brouwer belangwekkende bijzonderheden nopens 's graven propre. Hij getuigt dat deze dorpen «rechtstreeks onder het gezag van de graaf van Vlaanderen, als opvolgers van de graven van Aalst» stonden, doch nopens de oorsprong van hun uitzonderlijke rechtstoestand geeft hij geen verklaring (56).

Er wordt ook beweerd dat de 17 of 22 «propre dorpen» degene zijn die, bij de overdracht van het graafschap Aalst naar het graafschap Vlaanderen, geen plaatselijke heer hadden en aldus als persoonlijke eigendom van de graaf van Aalst werden aangezien. Brengt deze zienswijze ons dichter bij de oplossing van het vraagstuk ? Hiervoren hebben wij aangehaald hoe het merendeel van deze dorpen in of zelfs vóór de eerste helft van de 17de eeuw in handen van een plaatselijke heer waren gekomen. Deze overschakeling bracht gewoonlijk geen wijziging in de rechtstoestand van hun dorpen mede. In het voorleggen van het denombrement hunner heerlijkheid, zien wij hoe deze nieuwe houders de hoedanigheid van 's graven propre voor hun dorp onderstrepen en de eraan verbonden rechten, hoofdzakelijk dit van het beste hoofd, blijven toepassen. Toen op 25 april 1789 de heerlijkheid van Wichelen en Serskamp andermaal van bezitter verwisselde en in handen kwam van «Juffrouw Theresia Amelot, weduwe van jonckheer Pieter de Loose van Gent», doet zij het verhef voor het grafelijk leenhof te Steene te Aalst. In de opsomming van de eraan verbonden rechten, komt voor zoals voorheen : «het recht van beste hoofden, mortemains, afdeeligheden van degene geboren binnen de voornoemde twee prochien ende daernaer van daer vertreckende, mitsgaeders stervende op andere plaetsen».

Wat vernemen wij hieromtrent in de bekende en zó dikwijls aangehaalde doch zó verschillend geïnterpreteerde charter van gravin Margareta van april 1252 ? Heeft de getroffen beslissing wel de draagwijdte die er meestal aan toegekend wordt ?

---

(55) *Coutumes des deux Villes et Pays d'Alost,* bl. XXXIX.
(56) J. de BROUWER. *Geschiedenis van Lede* (Lede 1963), bl. 14 en 45.

Wij hebben hieromtrent het oordeel ingewonnen van Prof. em. Dr. Egied Strubbe, die met zoveel gezag de Rechtsgeschiedenis aan de Gentse Universiteit doceerde. Hier volgt de samenvatting van zijn zienswijze : «Het is duidelijk dat de oorkonde van april 1252, door gravin Margareta uitgevaardigd, onderscheidt tussen : 1. *servi et ancillae... sub nostra propria justicia;* 2. *servi et ancillae... extra nostram justiciam propriam.* Voor de laatsten, waarop de gravin geen recht heeft, daar deze aan de heren toekomen, wijzigt de oorkonde niets aan de bestaande toestand : welke die toestand is, weten wij niet.

"Voor de eerste alleen geldt dus het privilegie.

"De tekst bewijst niet dat alle onderhorigen (servi et ancillae) van de gravin van het voordeel genieten, maar alleen deze die tot dan toe de helft van hun roerende nalatenschap aan de graaf van Vlaanderen moesten afstaan. Deze onder hen zullen daarvan bevrijd worden en zich aan een jaarlijkse hoofdcijns van 3 den. voor de man en 1 den. voor de vrouw, plus het beste hoofd, moeten onderwerpen.

"De voorwaarde *«quamdiu remanebunt in locis supradictis»* moet aanvankelijk betekend hebben : «alwie uit het propre verhuisde», daar de afschaffing van de haafdeligheid vervangen werd door een jaarlijkse hoofdcijns en het beste hoofd. Zij die verhuisden konden niet meer voor de betaling van de hoofdcijns aangesproken en moeten als uitgesloten van het privilegie beschouwd geweest zijn. Het is immers duidelijk dat het niet betalen van de hoofdcijns de uitsluiting van het privilegie betekende.

"De latere toestand is niet dat de verhuizing, maar het overlijden buiten het propre het verlies van het privilege van 1252 medebracht. Men kan tot die toestand slechts gekomen zijn nadat het innen van de jaarlijkse hoofdcijns verdwenen was. Immers, wanneer die hoofdcijns ingevorderd werd, kon men zich ieder jaar vergewissen wie wel en wie niet meer woonachtig binnen het gebied was. Als die hoofdcijns verviel werd het moeilijk te weten of iemand die binnen het propre overleed, er ook nooit uit verhuisd was, en ten tweede zag de toestand er aanzienlijk anders uit. Nu immers was het verschil tussen inwonenden en verhuisden, niet meer dat de eersten steeds de hoofdcijns hadden betaald en de anderen niet, maar, aangezien niemand meer hoofdcijns betaalde, dat zij beide op gelijke voet stonden, behalve bij het overlijden. Het was dus pas op dat ogenblik dat het recht van de graaf, hetzij op het beste hoofd, hetzij op de helft van de nalatenschap, als het ware geboren werd, en het is waarschijnlijk dat men zich op het standpunt had geplaatst dat het op dat ogenblik moest blijken dat de betrokkene «inwonende» of «verhuisde» was. Zo kwam men tot de regel dat alleen wie buiten het «propre» overleed, van het privilege van de dode hand verstoken bleef» (57).

---

(57) De teksten van dit karter, waaraan herhaaldelijk een commentaar werd gewijd, vinden wij o.m. bij Léo Verriest, *a.pl.*, bl. 40. — Wij danken zeer hartelijk Professor Dr Strubbe om de bereidwilligheid waarmede hij ons zijn zienswijze nopens de draagwijdte van dit omstreden dokument heeft medegedeeld.

Nopens de betaling van dit geringe hoofdgeld zijn geen sporen terug te vinden. Wij weten niet op welke wijze deze cijns werd geïnd of verrekend. De jaarlijkse opbrengst was onaanzienlijk en deze vergelding, aanvankelijk als een erkenning van de onvrije status van de betrokkenen bedoeld, moest geleidelijk achterblijven.

Wij konden vaststellen dat in de toepassing van het recht van haafdeligheid en dit van het beste hoofd een ganse evolutie heeft plaatsgehad. Onze bedoeling was er vooral op gericht bouwstoffen aan te brengen voor een nader onderzoek.

In de oudste baljuwrekeningen, deze van 1306 tot 1308, staat de opbrengst van beide rechten niet vermeld, wel deze van de in de «propre dorpen» opgelopen boeten. Eerst de rekening van baljuw Tristam van Halewine, lopend van 9 mei tot 18 september 1373, wijdt aan de «mortemaine» een afzonderlijke rubriek, met volgende indeling : a) «Vanden mortemaine up mins heeren propere», met drie posten wegens «tbeste hoefstoel ter doet», voor een gezamenlijk bedrag van 29 pond; b) «In d'apendanchen ontfaen van mins heeren dienstlieden, die welcke ghetrocken syn uten tween steden Aelst of Gheroudsberghe ofte ute mins heeren properen dorpe... daeraf min gheduchte heere heeft al die ave ende kateyle mitsdat sy niet gehuwet en syn. Ende syn sy gehuwet, so heeft min heere deen heelt van der haven ende cateylen» (58).

Wij gaven door voorbeelden te kennen dat het recht van haafdeligheid, nadat het op het einde van de 15e eeuw met een bijzondere ijver en stiptheid was toegepast geworden, tot in de 17e eeuw volop in zwang was. De rekeningen van baljuw Everaerdt du Bosch, gaande van 19.10. 1532 tot 19.10.1536, bevatten niet min dan 97 posten van dodehandrechten, waarvan het grootste deel op 's graven propre betrekking heeft (59).

* * *

Het overzicht nopens de rechten van de dode hand in sommige dorpen van het Land van Aalst, gekend als 's graven propre, hebben wij ingezet met de aanhaling van een geval uit de praktische beleving van deze rechten : een stervende die in 1658 vanuit Schellebelle naar Serskamp wordt overgebracht. De verklaring van het geval was een aanleiding om o.m. op de betekenis en de laattijdige handhaving van deze rechten te wijzen.

De haafdeligheid, die voor sommigen zwaarwegend in het verschiet stond en hen klaarblijkelijk afschrikte, was bedoeld als een rem om de ontvolking van deze bepaalde dorpen te voorkomen. De steden Aalst en Geraardsbergen, die er aanvankelijk ook aan onderworpen waren, hebben vroegtijdig de vrijstelling van deze last bekomen, de eerste in 1399 en Geraardsbergen reeds in 1364 (60). De andere localiteiten waren, bui-

(58) ARA.; R.K., Nr 867 (Rolrekening).
(59) ARA.; R.K., Nr 13.568.
(60) *Coutumes des deux Villes et Pays d'Alost,* blz. 24-25, 548-550 en 560-564.

ten Lede wellicht, onbelangrijke dorpen, waarvan niet zozeer de sociale of rechterlijke stand van de bewoners dan wel het bevolkingsaantal het voorname bestanddeel vormde. Dit diende dan ook ten allen prijze gehandhaafd. «Servos et ancillas... emancipamus et reddimus libertati» luidde de zegelbrief van gravin Margareta in 1258. De lichamelijke band van horigheid werd voor sommigen opgeheven, best mogelijk, doch in feite bleven alle aldaar geborenen die hun dorp verlieten aan de haafdeligheid onderworpen. Ook hier (61) is de drijfveer van de z.g. vrijmaking niet zozeer van humanitaire aard : veeleer gaat het om een demografische reden, om een middel tot voorkoming van de ontvolking. Het vooruitzicht van de haafdeligheid moest deze horigen aanzetten op hun dorp te blijven wonen.

Het aangepaste middel, waarover de graaf van Aalst en zijn opvolgers tot in de XVIIIe eeuw beschikten om de toepassing van hun recht te verzekeren, was het «recht van vervolging». De betrokkenen, of juister hun goederen, konden vervolgd worden in Vlaanderen (met uitzondering van weinig kasselrijen, zoals het Dendermondse), in Henegouwen, Brabant en elders.

Buiten de dorpen van 's graven propre waren er in het Land van Aalst nog andere, zoals de «serve-plaatsen», de dorpen van de Gentse Sint-Baafsabdij en deze van het Land van Wedergraet, en tevens andere personen, de z.g. incommelinghen, die een speciaal rechtsstatuut hadden. Om alle verwarring te vermijden, oordeelden wij deze dorpen en personen best terzijde te laten, om ze afzonderlijk te zien behandelen.

Serskamp. *JULES PIETERS.*

BIJLAGEN

I

1422.

Ontvangstpost uit de rekening van de Aalsterse hoogbaljuw Loys de le Hole, waaruit blijkt dat de vrijstelling van de dode hand wegens het poorterschap van Geraardsbergen toen nog betwist werd.

En NIEUWERKERKE, dedans l'eschevinage d'Alost, le propre de monsieur. De la mort de feue Elisabeth, la femme de Pierre le Leenheere dit de Bussipe, serve de mons. comme jadiz partie dudict propre et trespassée à Meldert, en Brabant. Si trouva ledit bailli certaines héritages demourant après ladite deffuncte, lesquelx il fist mettre en la main de monseigneur. Tantost ledit Pierre, ensamble les parens et amis de ladite

(61) J. PIETERS. *Van lijfeigenen uit de streek van Geraardsbergen die, in de XIIIe en XIVe eeuw, aan sint Adriaan werden opgedragen,* in : *Het Land van Aalst,* Jg. XI (1959), bl. 15.

deffuncte, vindrent à Granmont à loy, disant que ladite deffuncte estoit illec borgoise et partant quite du service de mortemain et de meilleur cathel, requérans de ce illec avoir droit et loy ou d'avoir levé la main dudit arrest, dont ledit bailli d'Alost sentait bien que les eschevins dudit Granmont le euissent attent à leur cognoissance et jugié la dite deffuncte comme leur borgoise quit dudit mortemain, contraire à l'instruction de ce compte, et pourtant mist ladite querelle en delay, affin que ce pendant il pouvoit obtenir, hors la chambre des Comptes à Lille, copie du privilège des affranchissemens des bourgois et bourgoises dudit Granmont touchant ledit mortemain. Et combien qu'il monstra ladicte copie à iceulx de Granmont et leur signifia très bien qu'ilz n'en devoient cognaistre et qu'ilz ne seroient puissant de la affranchir dudit mortemain, toutesvoies ils requirent que audiz pourseuit pardevant eulx fait droit et loy. A quoy ledict bailli ne se vault accorder, pour ce qu'ilz ne doivent cognoistre de leurs privilèges. Et tant que pour ceste cause ledit bailli fut pardevant messieurs du Conseil à Gand par plusieurs journées, où iceulx de Granmont requirent d'en avoir la cognoissance pardevant eulx et que droit et loy feuist fait ausdits poursuites, ledit bailli respondi qu'ilz n'en devoient cognoistre comme devant dit est, car se ilz en eussent la cognoissance, ilz s'en pourroient évoquier à leur chef-lieu, et illec apporteroient le procès à leur discrétion et volonté, et ainsi pourroient plus acquérir que ledit privilège ne contient. Mais requist sur tout l'appointement de mesdis seigneurs du Conseil dont par eulx fut appointié que lesdis de Granmont n'avoient point la cognoissance de leurs privilèges, mais mesdis seigneurs du Conseil. Et si ilz voloient maintenir de surpovoir ledit affranchissement, ilz, ou nom de la ville, le deuvoient meisme poursuivre contre partie à l'encontre dudit bailli, de quoy iceulx de Granmont ne vouloient en nulle manière touchier le principal et rapportèrent ledit appointement à leurs compaignons. Et ledit bailli a receu, à le prière desdits de Granmont, pour le droit de monsieur desdits biens meubles de ladite deffuncte 31 lb. 4 s.

ARA.; Rekenkamer, Nr 13.550, bl. 31 v°.

II

14 juli 1532.

Vonnis geveld in de Raad van Vlaanderen, ten gunste van de procureur generaal van Vlaanderen tegen de heer van Boelare, volgens hetwelk aan de keizer het recht van «haefdeelicheyt» toekomt van al degenen die, geboren op 's graven propre, buiten deze dorpen komen te sterven, zelfs in de heerlijkheid Boelare.

GHESIEN tproces hanghende hier int hof int rechte tusschen mer Heindric van Horne, burchgrave van Sente Winnocsberghe, ter causen van zynder gheselnede heere van den lande van Boelaere, heeschere over een zyde, ende den procureur general van Vlaenderen, als de zaecke aenghenomen hebbende over den hoochbailliu van den lande van Aelst, die de zaecke te vooren aenghenomen hadde van Pieter van de Scotteye zynen stedehoudere, verweerdere over andere, spruutende uuyt causen dat de heesschere hadde ghedaen zegghen dat onder ander heerlicheden ende goedinghen toebehoorende den voorn. heesschere ter causen van zynder gheselnede, zo behoorde hem toe de heerlichede ende landt van Boelaere, ter causen van welcken heerlichede hy hadde alle justicie, hooghe, middele ende nedere justicie, officiers ende wethouders omme texerceren

alle acten ende exploicten van justicie binnen den voorseiden lande, zonder dat yemandt anders gheoorloft ofte ghepermitteert was, emmers sonder consent ende assistence van de voorn. officiers binnen den zelven zynen lande eenighe arresten, vanghinghen ofte aanveerdinghen van goede te moghen doene; hadde ooc de voorn. heesschere recht ende was in possessie thebbene ende tanveerden binnen den voors. zynen lande van Boelaere, de haefdeelicheyt van de persoonen commende van tsgraven propre oft van over Schelde, overlydende binnen den voors. zynen lande van Boelaere, danof de voors. heere van Boelaere ende zyne voorsaten ten tytle van zijnen vermoghen ende denombremente binnen der voors. zynder heerlichede gheuseert van zo ouden ende langher tyden dat gheene memorie en was ter contrarien; ende alzo Danneel Heireman, Margriete Heiremans, de huysvrouwe van Stevin Abaert, ende Joos de Deckere overleden waeren binnen den voors. lande van Boelaere, die aldaer ghecommen waeren van tsgraven propre, zo hadden dofficiere van den voors. lande van Boelaere ende zonder eenighe van de plaetse ende prochie int zelve landt dat de voors. personen overleden waeren, de haefdeelicheden achter hemlieden bleven van te vooren ghearresteert ende eenighe gheanveerdt ende wechghedreghen, ende al waest zo dat by tgheundt vooren ghededuceert niemandt gheorloft en was den voorn. heeschere int ghebruuck ende possessie van de voors. zyne rechten ende proeminencien eenich belet ofte onghebruyc te doene, daer niet jeghenstaende Pieter van de Scotteye, hem draghende als stedehoudere van den bailliu van den lande van Aelst int quartier van Gheeroudsberghe, hadde hem onlancxleden vervordert binnen de vors. heerlichede ende lande van Boelaere te gaene ten huyse van de voorn. wylen Dannel Herreman, Margriete Herremans ende Joos de Deckere ende aldaer, boven tvoors. arrest by sheesschers officieren van te vooren ghedaen, te aenveerden de catheylicke ende havelicke goedinghen ende die te transporterende buyten de voors. heerlichede ende lande van Boelaere, onder tdexele van synder officie. Omme int welcke voorsien termyne by justicie hadde de voorn. heesschere ghedaen dachvierden partie hier int hof te sekeren daghe, ten welcken de voorn. heesschere hadde ghedaen heesch maeken ende tenderen ten fyne dat by den hove ghezeyt soude worden dat van de verweerdere ghecondempneert worden te wederroupen ende laeten vaeren alsulcke acten ende exploicten van justicien als hy ghedaen hadde binnen der heerlichede van Boelaere, ende dienvolghende te restitueren sulcke haefvelichede als de voorn. Pieter van Scotteye, hem draghende stedehoudere van den bailliu van den lande van Haelst, Mer Stevin van Liekerke, hoochbailliu van denzelven lande van Aelst, ten huyse van de overledene ghehaelt hadde, indien die in wezen zijn ende daer neen de juste weerde van dien, ende hem te verdraghene meer ghelycke exploicten te doene, laetende den heesschere ghebruycken van deselver haeflichede volghende zynen ouden vermoghen ende immemoriale possessie. Den verweerdere sustinerende ter contrarien ende zegghende dat tlandt ende graefscip van Aelst toebehoorde de Kon. Maj. onsen gheduchte heere, ghehouden van Gode van hemelrycke ende van der zweerde, alwaer zyne Majesteyt hadde alle justicie, hooghe, middele ende nedere, hoochbailliu, stedehoudere, meyers, mannen ende scepenen ende andere justiciers ende officiers, omme die te bedrevenen ende exerceren, ver-

moghende de hoochbailliu van den voors. lande van Aelst ende zijne stedehouders ende serganten uuyter name van de Kon. Maj., als wesende souverain heere van den voorn. lande van Aelst, te exploicteren al tvoorn. landt van Aelst ende also wel in zaecken crimminele als civile, ende zo wel onder de heerlicheden van de vassalen als elders up zyne propre heerlichede ende dorpen, hebbende ooc de voorn. Kon. Maj., als grave van Aelst, onder andere heerlicheden ende dorpen ghelegen binnen den voorn. lande van Aelst zekere dorpen hem alleene toebehoorende ende waeren gheheeten tsgraven propre dorpe van den voorn. heere ende grave van Aelst, binnen welcken dorpen van tsgraven propre Zijne Majesteyt hadde recht, van alle deghone die binnen denselven dorpen sterven ende overlyden, thebbene ter doot den besten hooftstoel. Ende zo wanneer dat zulcke persoonen ende inwoonders van de voors. dorpen van daer vertrecken ende elders ghinghen woonen, twaer op de heerlicheden van de vassaelen gheleghen binnen den voorn. Lande van Aelst ofte daer buyten, twaert ooc over tSchelde binnen den lande van Vlaenderen ofte elders buyten den zelven lande van Vlaenderen als in Brabant, Henegauwen, Hollandt, Zeelandt, Artoys ofte elders, ende aldaer overleden, zo hadde de zelve Con. Majesteyt, als grave van Aelst, trecht van haefdeelicheden ende mortemaine, vermoghende oock zelve have te doen vervolghene te wat plaetsen dat zy overlyden, van al welcken hadde de selve Majesteyt, als grave van Aelst, gheuseert ende ghepossesseert van zo ouden ende langhen tyden dat gheene memorie en es ter contrarien. Ende alzo onlancx leden ghestorven ende overleden waeren binnen den voorn. Lande van Boelaere, gheleghen binnen den Lande van Aelst, Daneel Heereman, Margriete Heerenmans ende eenen Joos De Deckere, die aldaer waeren ghecommen woonen van sgraven propre, soe hadde Pieter van de Scotteye, stedehoudre van den souverain bailliu van den voorn. Lande van Aelst int quartier van Gheerdsberghe, userende van de rechten toebehoorende der voors. Kon. Maj. ende uuyter namen van Synder Majesteyt ghenomen ende gheanveert de heelft van alle der have toebehoorende den voorn. overledene ende bevonden in heurlieder sterfhuys. Ende alwaest zoe dat de voorn. stedehouder anders niet ghedaen hadde dan hy en vermochte ende behoorde te doene, ende dat daerby den voorn. heesschere gheen cause en hadde hem danof te beclaghene, nietmin de voorn. heesschere hadde by persuasie van eenighe vercreghen hier int hof commissie van bevele, ende uuyt crachte van diere ghedaen dachvaerden den voorn. hoochbailliu ende stedehoudere hier int hof te zekeren daghe, ten welken naer presentacie van partien de voorn. heeschere hadde ghedaen nemen de conclusien boven verhaelt, ten welcken den voorn. verweerdere naerdien hy by ordonnancie van den hove de zaecke over den voorn. hoochbailliu ende zynen stedehoudere anghenomen hadde, andwoordende quaede cause (= qua de causa) quicten soude tgheundt dus by Pieter vande Scotteye stedehoudere ghedaen, ende verclaerst worden wel ende te rechte ghedaen wesende als der Kon. Maj., als grave van Aelst, toebehoorende recht van halfdeelinghe van de personen commende van sgraven propre, ende wiens goede ende halfdeelinghe questie es, zoude by den heesschere den selven procureur general gheconsenteert worden te lichtene de penninghen van den goede in questien, die men thove ghebrocht hadde ofte bringhen soude.

Elc van partien persisterende by den synen, ghesien ooc de questien aen beede zyde ghedaen, de reprochen ende salvatien by hem heden ghedient, dexploiten, letteren ende munimenten by partien overgeleyt, daeten vanden hove ende zonderlinghe van rechte, ende voort al dat meer diende ende behoorde overghezien ende ghemerct te syne met rypheden van raeden, thof verclaert ende over recht den voorn. heesschere met synen heessche, fynen ende conclusien te syne niet ontfanghelic, ende tgheundt, dies by den voorn. Pieter vande Scotteye ghedaen, es wel ende te rechte ghedaen synde, als der Kon. Maj. als grave van Aelst toebehoorende tvoors. recht van haefdeelinghe van de persoonen commende van tsgraven propre, ende van wiens goede de haefdeelinghe questie was, ende consenteert den voorn. verweerdere te lichtene de penninghen van goede in quaestie wesende. Ghepronunchiert den XIIII^en^ dach van juillet XVc tweendertich.

Rijsel, Archives départementales du Nord : B.-1618, bl. 154 v°.

III

Brussel, 31 augustus 1551.

Keizer Karel verleent vrijstelling van het recht van 's graven propre aan Ghooris Andries, geboren te Sint-Antelinks en verblijvend te Harelbeke.

Kaerle, etc. Allen denghenen die dese jegewoirdige zien zullen, Saluyt. Wij hebben ontfangen de oitmoedige suplicatie van Ghooris Andries, inhoudende hoe dat hy geboren es van der prochie van SENTENTELINS, eyghendom van onsen graefschepe van Aelst, aldaer wy recht hebben van den ghenen aldaer geboren, vertreckende ende overlydende daer buuten, te haelene te huerlieder overlydene de heelft van de mueble. Nu eyst zoe dat hy mits den overlydene van zynder moedere, in zyne minoriteyt ende oude van acht jaeren ende tachterlaten van lettele ofte gheene ghoedingen ende het herhuwen van zynen vadere, hy supliant es gegaen dienende goede lieden ende hendelinghe ghearriveert in onse stede van Haerlebeke, aldaer hy zijn ambacht gheleert hem thuwelicke betrocken ende diversche kinderen tot elfve gheprocreërt heeft, den welcken hy ghepynt heeft deur tsweet zyns aenscyns te onderhouden ende den cost te ghevene, hebbende bovendien met zyne nersticheyt ende grooter arbeyt vercregen ende gecocht een huys ende wat cattheylen, ende zage gheerne dat tzynen overlydene de voors. kinderkins deselve cattheylkens souden moghen aenveerden omme hemlieden daermede up te bringhene, nemaer overmits onsen voors. rechte en soude daertoe nyet mogen commen sonder daerop te verwervene onse gracie, biddende daeromme zeer oitmoedelicken dat, aenschouw nemende op tgene des voors. es ende opdat zyne kinderen den kost moghen ghecrijghen, ons believe hem te willen redimerene ende exempterene van onsen voorn. rechte, ende de selve kinderen in aelmoessen in onse recht surrogneren ende hen hierop verleenen onse behoerlicke opene brieven daer toe dienende. Doen te wetene dat, van de zaken voorscreven overgemerct ende hierop gehadt tadvys eerst van onsen ontfangere generael van West-Vlaenderen Jan Claissone, die hem op tgene des voorschreven es behoorlicke gheinformeert

heeft, daer nae van onsen lieven ende getrouwen die president ende luyden van onsen Rekeninge te Ryssele, ende voorts vande hoofden, tresorier generael ende gecommitterde van onsen Domeynen ende Financien, den voorn. supliant genegen wesende tzynder voirs. suplicatie ende begeerte, hebben geottroyeert ende geaccordeert, ottroyeren ende accorderen uuyt zunderlinger gracie by desen, dat hy vry ende exempt wesen sal van alsulcken rechte als ons toebehoort op de helft van zynen muebelen goeden, indien hy buyten der voors. prochie van Sententelyns overlede, soe voors. es, willende dat, nae zynen overlydene, zyne voorn. kinderen oft andere zyne erfgenaemen oft actie daeraff hebbende zyne achtergelaeten meuble goeden zullen moghen apprehenderen ende aenveerden thuerluyder proffyte ende daeraff ghebruycken ende genyeten in aldder vuegen ende manieren als oft wy daerinne gheen recht en hadden, sonder dat wy oft onse naecommelinghen eenicht recht daerinne zullen moghen heysschen, pretenderen oft quereleren, behoudelick nochtans dat, in recognitie van desen onsen ottroye ende exemptie, de voorn. supliant gehouden wordt te betalene tonsen proffyte de somme van sesse Carolusguldenen van twintich stuvers tstuck eens in handen van onsen bailliu van Aelst, dewelcke gehouden wordt daeraff ontfanck te maken, rekeninge, bewys ende reliqua te doene metten anderen penningen van zynen ontfanck, behoudelick oock dat hy gehouden sal wesen desen onsen brief te dragen oft zeynden in onser Rekencamere te Ryssele, mitsgaders quitancie van onsen voorn. bailliu van Aelst, om deselve aldaer tonser zekerheyt gheregistreert ende bewaert te wordene. Ontbieden daeromme ende bevelen onsen lieven ende getrouwen, die hooft, presidenten ende luyden van onsen secreten ende grooten Raden, president ende luyden van onsen Rade in Vlaenderen, den voorn. van onsen Financien ende Rekeninge te Ryssele, bailliu van Aelst, ende allen anderen onsen rechteren, justicieren, officieren ende ondersaten dien dit aengaen sal, dat zy den voorn. supliant, zynen erfven ende nacommelingen ofte actie van hen hebbende, van dese onse jegenwoirdige gracie, exemptie ende ottroy, opte conditien ende inder manieren voorseit, doen laeten ende ghedoogen rustelick ende vredelick genyeten ende ghebruycken, sonder hen te doene noch te laeten gheschien eenich hinder, letsel ofte moyenisse ter contrarien. Want ons alsoe gelieft. Des toirconden, soe hebben wy onsen segel hieraen doen hangen.

Gegeven in onser stadt van Bruessele, den lesten dach Augusti, int jaer ons Heeren duysent vyffhondert ende eenenvyftich, van onsen keyserycke t' XXXVI^te^, ende van onsen Rycke van Castillien ende andere t' XXXVI^te^.

Rijsel, Archives départementales du Nord : B.-1620, bl. 128 en 129.

IV

Brussel, 22 maart 1560 (n.st.).

Koning Filips verleent vrijstelling van het recht van 's graven propre aan Laurens van Mollem, geboren te Burst en verblijvend te Antwerpen.

Philips II. Allen denghenen die deze jeghenwoordige zien zullen saluyt. Wy hebben ontfanghen die ootmoedighe supplicacie van Laurens van

Mollem, alias vanden Brempt, ghebooren van den dorpe van Borst, hem gheneerende met sackenrye ende makelaerdie binnen onsen stad van Andwerpen, inhoudende hoedat tvoors. dorp gelegen is int quartier geheeten sgraven propre in onsen lande ende graefschepe van Aelst, twelck van zulcker servituyt is dat, zoe wanneer yemand aldaer ghebooren afflyvich word binnen den zelven quartiere, wy gherecht zyn te moghen aenveerden alle haeffelicke goeden, achtergelaten ende ghebleven nae de doot van den afliivighen tot wat plaetse die bevonden ende gheleghen moghen zyn, mids welcken hy suppiant hem beducht dat, in ghevalle hy aflivich worde binnen de voors. stad van Antwerpen of elders buyten den voors. dorpe, onse officiers zoude willen aenveerden alle zyne havelicke goeden, twelck commen zoude tot zyne groote schaede ende interest ende van zynen erfven, naercommelinghen oft actie van hem hebbende, biddende daerom zeer ootmoedelyc dat ons believen wille hem te bevryen ende exempteren van tvoors. recht van servituyt, twelc ons midsgaders onsen erfven ende naecommelinghen, graven ende gravinnen van Aelst zoude competeren ende toebehooren in ghevalle hy supplyant afflivich worde buyten den voors. dorpe oft andere plaetsen gheheeten sgraven propre, ottroyerende ende accorderende dat zyne kynderen oft andere zyne erfven, naecommelinghen oft actie van hen hebbende nae zyn aflivicheyt zullen moghen aenveerden tot hueren proffyte alle die havelicke goeden ende andere die hy nae zyne voors. aflivicheyt achterlaeten zal, ende dezelve volcommelic ende vredelick ghebruycken ende ghenyeten in alder manieren als zy zoude doen moghen ende behooren te doene indien hy supplyant ghestorven ende de voors. goeden bevonden waere in eenighe dorpen van tvoors. quartier van sgraven propre, zonder dat wy oft onse voors. erfven ende naecommelinghen, graven ende gravinnen van Aelst daeran zullen moghen pretenderen oft quereleren eenich recht in toecommenden tyden, behoudelic nochtans dat de voors. supplyant, voor ende te zaeken van de voors. vryheit ende exemptie, zal betaelen tonsen profficte zekere financie ende somme van pennynghen.
Ghegeven in onse stadt van Brussele, den 22 Maerte 1559.

Rijsel, Archives départementales du Nord : B.-1622, bl. 185 v°.

V

Brussel, 4 februari 1563 (n.st).

Koning Filips verleent ten gunste van meester Joannes van Eynde, pastoor van O.-L.-Vrouwkerk te Antwerpen, vrijstelling van het recht van 's graven propre, mits betaling van 36 pond van 40 gr. ten zijnen voordele.

Philippe. A tous ceulx qui ces présentes verront, Salut. Receu avons l' umble supplicacion de maître Jehan a Fine, licencié en theologie, curé de l'église de Notre Dame en notre ville d'Anvers, contenant comme il seroit natif en notre pays et conté d' Allost et auroit en notre ville d'Anvers, là où il demeure encore présentement pour la desservitude de sadite cure, acquis par son industrie quelques biens meubles sans en avoir transporté aulcuns dudict pays d' Allost, dont il désireroit que après son trespas ses parens et amys ne fussent frustés. Touteffois, il craint que en cas qu'il mouroit audict Anvers ou ailleurs hors dicelluy pays d' Allost, noz

officiers voldroient prétendre droit à sesdits meubles, doutant qu'il est natif du quartier qui est subgect au payement de notre droict appellé en thiois sgravenpropre, ce que redunderoit au grand dommaige et interest de sesdits parens et amys. Parquoy icelluy suppliant nous a très humblement supplié et requis que, ayans regard au bon devoir qu'il a faict audict Anvers pour extirpacion des hérésies et la bonne instruction des habitans illecq par l' espace de vingt-trois ans, premiers en la paroiche de St.-Jacques et en après de Notre-Dame audict Anvers, il nous pleust luy octroyer et accorder exemption et quictance dudict droit de Sgravenspropre, et qu'il pourroit librement disposer de tous sesdicts meubles au prouffit de sesdicts parens, amys ou autres, et sur ce luy vouloir faire despecher nos lettres patentes en tel cas pertinentes. Scavoir faisons, que nous, les choses dessusdites considerées et sur icelles eu l'advis, premier de nos amez et feaulx les president et gens de nos Comptes à Lille,..... Donné en notre ville de Bruxelles, le IIIIe jour de febvrier 1562.

Rijsel, Archives départementales du Nord : B.-1622.

VI

Brussel, 5 juli 1564.

Koning Filips II verleent ontheffing van horigheid aan Jakob van Yedeghem, ridder, heer van Wieze, voor zijn kasteel.

Philippe etc. A tous ceulx qui ces présentes verront, Salut. Receu avons l' humble supplication de notre amé et féal chevalier, messire Jacques van Yedeghem, seigneur de Wiese en notre pays et conté d'Alost demeurant audit lieu de Wiese, contenant comme en notredit conté d'Alost y a vingt deux villaiges, les manans desquelz sont submis à droit de servaige, et entre iceulx ladite seigneurie de Wiese en laquelle touteffoiz y a pluiseurs parties de terre enclavées, que ne sont aucunement submises au droit susdit ny à aultres exactions quelzconcques, tenues des chanoines et chapitre de l'église collégialle de Notre-Dame en notre ville de Tenremonde, et resortissans pardevant les échevins du pays et terroir de Tenremonde, et ce par appointement exprès faict avecquez noz predecesseurs. Et que audit suplyant, entre autres biens, appertient ung demy bonnier de terre qui est le cloture de sa bassecourt et cense où les maisons, granges, porte et aultres ediffices pour la commodité de son censier sont gisans et assis, le tout tenu desdits du chapitre de Tenremonde en semblable liberté que dit est, de sorte que ceulx qui sont nez en ladite cense sont exemptz dudit droit de servaige, et pour celle cause, quant la femme dudit suplyant approche le temps d'enfantement, elle se transporte doir sa maison, qu'est resortissant de notredit conté d'Alost et submise audit droit de servaige, en sadite cense et bassecourt pour y tenir sa gésine. Et pour ce que ledit suplyant a grand désir de exempter sadite maison ensamble ses hoirs et successeurs à tousjours dudit droit de servaige, il nous a suplyé et requis que, en considération des services que luy et ses prédécesseurs ont faict à nous et à noz prédécesseurs, meismes actendu que sadite seigneurie et maison de Wiese est succedée de père à filz passé deux cens ans, aussi que sadite maison et demeure ne con-

tient que environ cincq quartiers de terre, assavoir trois journaulx tenuz de notredit conté d'Allost, et ung demy bonnier tenu desdits du chapitre de Tenremonde y compris les jardin, fossez et petite court, il nous pleust luy octroyer et accorder exemption dudit droit de servaige en sadite maison et demeure, pour luy et ses hoirs à tousjours, moyennant quelque gracieuse recognaissance pour une fois, à payer à notre prouffict, et sur ce luy voulir faire despescher noz lettres en tel cas pertinentes scavoir faisons que nous, les choses dessusdites considerées, et sur icelles eu l'advis, premiers des bailli et hommes de fief de nostre perron d'Alost, en après de noz améz et feaulx les président et gens de nos comptes à Lille, et conséquamment des chiefz, trésorier général et commis de noz domaine et finances, veullans ledit seigneur de Wiese, supliant, favorablement traitter, avons par la délibération de nostre trèschière et trèsamée seur, la ducesse de Parme et de Plaisance, pour nous régente et gouvernante en noz pays de pardeça, affranchy et exempté, affranchissons et exemptons, de grâce espécialle par ces présentes, sa maison en ladite seigneurie de Wiese, pour doresenavant à tousjours estre et demeurer franche du droict de servaige dessusdit, sans que nous ou noz hoirs et successeurs y puissions doresenavant riens prétendre, demander ou réclamer, à raison dudict droit de servaige; pourveu toutesfoiz que ledit seigneur de Wiese, supliant, sera tenu payer à nostre prouffict, pour recognoissance de nostre présente grâce, affranchissement et exemption, la somme de cincquante livres, du pris de quarante groz nostre monnoye de Flandres la livre, une foiz, ès mains du commis à la récepte de l'espargne des pays ressortissans en nostre Chambre des comptes audit Lille (qui en sera tenu respondre à nostre prouffit) et ce à l'intérinement de ces meismes présentes, lequel ledit supliant sera tenu requerir en icelle chambre endéans huyt mois prochainement venans, à paine de perdre le fruict et effect de cesdites présentes. Si donnons en mandement à noz améz et féaulx, les chief, président et gens de noz privé et grant consaulx, président et gens de nostre Conseil en Flandres, ausdits de nos Finances et de nosdits Comptes à Lille, bailly d'Alost et à tous autres noz justiciers, officiers et suggectz qui ce regardera, que de nostre présente grâce, affranchissement et exemtion en payant la recognoissance selon et en la forme et manière que dict est, ilz facent, souffrent et laissent ledit supliant ensamble ses hoirs et successeurs en ladicte maison plainement et paisiblement joyr et user, sans leur faire mectre ou donner ne souffrir estre faict, mis ou donné, ores ny au temps advenir aucun trouble ou empèchement au contraire, en procédant par lesdits de noz Finances et de nosdits Comptes à Lille, à la vérifficacion et intérinnement de cesdites présentes sans aulcune difficulté. Car ainsi nous plaist-il, nonobstant quelzconcques ordonnances, restrinctions, mandemens ou deffences à ce contraires. En tesmoing de ce, nous avons faict mectre nostre scel à ces présentes. Donné en nostre ville de Bruxelles, le Vme jour de Juillet, l'an de grâce mil cincq cens soixante quatre, de noz règnes assavoir.....

Rijsel, Archives départementales du Nord : B.-1623, bl. 158 v°.

Enkele processen te Sint-Lievens-Houtem uit de vijftiende eeuw

Een belangrijke bron voor de kennis van het volksleven in de late middeleeuwen wordt gevormd door de bewaarde processtukken die, alhoewel zeer zelden volledig tot ons gekomen, toch allerlei gegevens bevatten die ons toelaten van nabij kennis te maken met de meest verschillende gebruiken en gewoonten. In deze bijdrage hebben we uit de archieven van de Sint-Baafsabdij bij Gent een drietal proceszaken gekozen, die alle een interessant aspekt vertonen, en alle drie handelen over betwistingen gerezen, ofwel tussen de heerlijkheid van Sint-Baafs te Sint-Lievens-Houtem en de baljuw van het Land van Aalst omtrent personen of zaken te Sint-Lievens-Houtem, of tussen de baljuw van de abdij en de schepenbank van de heerlijkheid.

In een eerste zaak uit het eerste kwart van de 15de eeuw is er een betwisting gerezen over het beste stuk uit het sterfhuis van een overleden bastaarde. Deze zaak geeft een interessant beeld van de manier van argumenteren voor de rechtbank, en de sluwheid van de betrokken partijen om elkaar in een juridisch ongunstig daglicht te plaatsen.

Het tweede stuk, te dateren omstreeks 1465, handelt over de jurisdictie van de Houtemse schepenbank over buitenpoorters van Geraardsbergen en in het bijzonder over de vraag of de vierschaar van de heerlijkheid een poorter kan verbannen.

Het laatste geding handelt over het geschil eveneens rond 1465 ontstaan, tussen Arent Boone, de Houtemse baljuw die ook in het tweede hier besproken stuk een aanzienlijke rol speelde, en de schepenen die weigeren samen met hem recht te spreken. De door deze laatste aangegeven reden is dat de baljuw meineed zou gepleegd hebben en zich bovendien de vrouw van een ander toegeëigend heeft, waardoor hij — naar ze menen — onbekwaam is om nog langer een openbaar ambt uit te oefenen, waarvan de opsporing en bestraffing van de misdaad een essentieel onderdeel is.

1. BETWISTING OVER «DEN BESTEN HOOFTSTOEL» VAN EEN OVERLEDEN BASTAARDE :

Op het einde van het eerste kwart van de 15de eeuw, in de tijd toen Jan Jooris baljuw was van de Sint-Baafsheerlijkheid te Sint-Lievens-Houtem (1421-1426), ontstond er een betwisting tussen de Gentse abdij en de toenmalige baljuw van het Land van Aalst (1) over «het beste hoofd» nagelaten door een op de heerlijkheid overleden bastaarde.

(1) Hoogbaljuw van het Land van Aalst was, van 1422 tot 1424, Jan van Vaarnewijck, heer van Eksaarde; van 1424 tot 1426 Lodewijk van den Hole. Cfr. Fr. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis der Stad Aalst* (Gent, 1873) I, p. 55.

Aan de hand van de enkele stukken die van het proces, dat daarover gevoerd werd, tot ons gekomen zijn (2), kunnen we ons van dit rechtsgeding een beeld vormen, dat, hoe onvolledig ook, toch een welkome aanvulling mag genoemd worden van onze kennis van een periode der plaatselijke geschiedenis die binnen deze «enclaue en la contree dalost» gekenmerkt werd door herhaalde betwistingen tussen de abdij van Sint-Baafs en de baljuw van het Land van Aalst.

Naast enkele minder interessante stukken in het Frans, hebben we als belangrijkste bron van informatie een platgestreken lange rol papier waarop in 37 punten de ganse zaak wordt weergegeven zoals ze voor de Raad van Vlaanderen door de advokaat van de abdij werd naar voor gebracht en verdedigd. Na ieder «artikel» werd tevens het antwoord van de baljuw van het Land van Aalst toegevoegd, dat zich echter — op enkele uitzonderingen na — beperkt tot het laconieke : «Antwerd dat hy tfait vanden article niet en gheloeft».

Vooraleer we overgaan tot de samenvatting van de argumenten die door de abdij in haar voordeel worden aangevoerd, geven we vooraf enkele feiten weer die — zoals we uit het stuk kunnen opmaken — aanleiding tot het geding gegeven hebben.

Toen op het «heerscip» van Sint-Lievens-Houtem «Jane vander strate, bastaerde, ghevaren es van leuende liue ter doot», ontstond een betwisting tussen de baljuw van de heerlijkheid en die van het Land van Aalst, over de vraag aan wie van hen het beste hoofd toebehoorde dat door de overledene nagelaten werd. De overledene, de echtgenote van Jan Spapen, was immers «incommelinghe poortesse te ghend» en het was op dit feit dat de baljuw van het Land van Aalst zijn vermeend goed recht steunde. De baljuw van de heerlijkheid echter vond dat, vermits de overledene op Sint-Lievens-Houtem gestorven was, hem ook het beste hoofd toekwam en, de daad bij het woord voegend, haalde hij ook «den besten hoeftstoel» uit het sterfhuis weg.

Als gevolg hiervan bracht de baljuw van het Land van Aalst de zaak voor de Raad van Vlaanderen. Hier begint echter de abdij met te verklaren dat, vermits «vpt heerscip van sente lieuins houthem minen heeren den Religieusen van sente baefs toebehoert hoghe justicie, middele ende nedere», ze ook recht hebben op «den besten hoeftstoel». De baljuw van het Land van Aalst heeft dan ook de waarheid geweld aangedaan, «zeghende dat myn heere de proosst van sente baefs heeft inghebroken de hand van minen geduchten heere ende ghedaen jeghen justicie». Immers, «behauden zine werdicheit, der en es niet af».

Verder wordt eraan herinnerd dat de «kerke van sente baefs is notabeleke gefondeert, ghedoteert, beghift ende ghepriuiligiert by keyseren ende coninghen, van vele scoone dotacien, fundacien, beghiften ende priuilegien, herscepen ende goedinghen...» waardoor ze aan «werleker hand» onttrokken wordt. Volgens deze privilegies, bezit de abdij het «heerscep» van Sint-Lievens-Houtem en de drie graden van rechtspraak aldaar. Nu is het «naer de costume generale vanden lande ende by rechte» zo, dat wie deze rechtspraak ergens mag uitoefenen, ook heeft «al tgoet

(2) Rijksarchief Gent, *Bisdom,* K 8432.

van bastaerden, steruende zonder wettelic oir vp siin heerscip, ende van den bastaerd hebbende wettelic oir, heeft den besten hoofstoel». Dit recht heeft de abdij op Sint-Lievens-Houtem reeds uitgeoefend van «zo auden tyden dat ghenoughen moet omme darraf possessie vercreghen te hebbene». Het is steunend op dit eeuwenoud recht dat de abdij zich het beste hoofd van Janne van der Strate toegeëigend heeft.

Op dit argument dat zorgvuldig het poorterschap van Gent van de overledene verzwijgt, antwoordt de baljuw van het Land van Aalst dat zijn «gheduchten heere», de hertog van Bourgondië Filips de Goede, «heeft recht ende is in goede paisiuelre possessie te heffene den besten hoeftstoel van incommelinghen, poorters van ghend, waer dat zy steruen, bin den lande van Aelst». Dit is het grote argument van de baljuw waarop hij steeds terugkomt. De twee standpunten komen scherp tegenover elkaar te staan, wanneer de vertegenwoordiger van de abdij hierop antwoordt : «al mach datte waer wesen onder andre vassalen ghezeten binnen den lande van Aelst, die niet en ziin ghepriuilegeert ende gheadmortiseert als de vors. kerke van sente baefs es, het en volcht daer bi niet dat mijn gheduchte heere recht heeft vpt vors. heerscip van te hebbene den besten hooftstoel van incommelinghen, poorters of andre». Trouwens, zo gaat hij verder, «het en zal niet beuonden werden dat de balliu vanden lande van Aelst beste hooftstoelen ghehaelt heeft vpt vors. heerscip... teeneghen tyden dat emmer commen es ter kennesse ende wetene vanden vors. religieusen». Hierop haalt de baljuw dadelijk een voorbeeld aan en hij moet inderdaad niet ver zoeken : «achteruolghende den rechte van minen gheduchten heere heeft [hy] vuten sterfhuse van Janen vors. ghedaen halen eenen kerle (3) ouer den besten hooftstoel».

Dit feit kan de vertegenwoordiger van de abdij niet loochenen, maar hij betwist de wettelijkheid van het weghalen van het bovenkleed : «behouden der werdicheit vanden bailliu, in datte doende heeft hy gheexploitiert daer hy niet sculdich en es te exploitierne ende bi faite ghequetst de vors. verwerders in huere vors. heerlichede ende jurisdictie».

De baljuw van het Land van Aalst ontkent natuurlijk deze bewering als zou hij zijn recht te buiten gegaan zijn toen hij «den vors. hooftstoel... ter zelue stede... hadde doen legghen ten proffijte van minen gheduchten heere». Hij beschuldigt er integendeel de abdij van een «attemptatie» op het recht van de Hertog gepleegd te hebben toen zij op haar beurt het beste hoofd uit het sterfhuis liet weghalen. Dit ontkent de abdij, erop wijzende dat «daer men attempteert daer moet men slaen hand vp tghuend daer de hand vanden procureur van te voren vp gheleit es». Dit is inderdaad een knap voorziene spitsvondigheid want de baljuw der abdij had niet de «kerle» maar een koe meegenomen als beste hoofd, zoals verder zal blijken, en had de «kerle» onaangeroerd ter plaatse gelaten.

De zaak wordt zo ingewikkeld dat ten slotte de vertegenwoordiger van de abdij besluit maar de volle waarheid te zeggen over wat er werkelijk gebeurd is. We schrijven deze verklaring hier over :

XXVII Item ende omme v mine heeren claerlike te kennen te gheuene de rechte gheleghentede vander zake, het es waer dat corts naer de

(3) *kerle :* een veelal rijkversierd bovenkleed, uit kostbare stof vervaardigd.

doot vander vors. Jane vander strate, mijn heere de prosst ende bailliu van sente lieuins hauthem quamen ten vors. sterfhuse al eer de bailliu vanden lande van aelst daer quam ende namen eenen coe ouer den besten hooftstoel bi protestacien een betre de haelen bi also dat zyt beuonden.

XXVIII Item dat naer desen de bailliu vanden lande van Aelst ditte verhorende quam ter place daer dese coe ende dese beste hoeftstoel was, ende nammen bi zinen wille ende deden driuen wedere int vors. sterfhuus.

XXIX Item ende dat komende ter kennesse vanden proosst van sente baefs sprac met den bailliu vanden lande van Aelst ende de bailliu met hem zo verre dat zy zouden den besten hoofstoel laten int zelue sterfhuus eenen zekeren termin daer zy beede eens of werden omme te beziene of zy onderlinghe hier af zouden connen veraccorderen.

XXX Item desen tyd aldus hinghende, de vors. bailiu vanden lande van Aelst en dede gheene diligentie omme met den prosst te veraccorderne hoe wel dat hem de vors. proosst gherne altoes ghenoucht hadde ende bereet was ende aldus expirerde de termin bij hemlieden ghestelt ende ghenomen.

XXXI Item ende den vors. prosst dit anziende quam corts daer ten zeluen sterfhuuse ende mids dat hy hadde vernomen van eenen betren hooftstoele dan de vors. was, nam daer vute eenen kerle an den besten hooftstoel vserende vanden rechten vander vors. kerke ende herlichede van den vors. herscepe.

Of dit nu de volle waarheid is valt te betwijfelen, vermits we toch reeds van de baljuw hoorden dat hij de «kerle» uit het sterfhuis had doen weghalen. Men krijgt de indruk dat de baljuw der heerlijkheid een koe uit het sterfhuis haalde, waarna de baljuw van het Land van Aalst zich een «kerle» toeëigende maar de koe die door de tegenpartij weggehaald geworden was, deed terugbrengen. Hierop kan dan de baljuw van de heerlijkheid, inziende dat de «kerle» meer waard was dan de koe, zijn collega van het Land van Aalst ertoe overgehaald hebben ook de «kerle» terug naar het sterfhuis te dragen en de hele zaak in beraad te houden. Eens dat voor elkaar gebracht, haalde de baljuw van de heerlijkheid de «kerle» zelf weg, zijn beetgenomen collega tevens elk recht op het beste hoofd ontzeggende. Wat er ook van zij, de baljuw van het Land van Aalst antwoordt op de vijf hierboven geciteerde artikels «dat hy 't niet en ghelooft», alleen de waarheid toegevend van het weghalen van de koe en nadien van het bovenkleed.

Uit dit verhaal van de feiten moet volgens de abdij blijken dat ze geen inbreuk op de rechten van de Hertog gepleegd heeft. De procureur-generaal van de rechtbank wijst er echter op — te recht wellicht — dat het zonderling is dat de abdij zolang de ware toedracht van de zaak heeft verzwegen en er slechts mee voor de dag komt wanneer ze in het nauw gedreven wordt. Met deze constatatie eindigt het verslag van het verloop van het proces zoals het tot ons gekomen is. Over de uitspraak van de Raad in deze ingewikkelde zaak, zijn geen gegevens bewaard.

2. VERBANNING VAN EEN BUITENPOORTER VAN GERAARDSBERGEN :

Een zekere Pieter de Brusselare of de Breusselare, een inwoner van Sint-Lievens-Houtem, werd wegens het helen van gestolen goederen door de schepenbank van deze heerlijkheid veroordeeld om gedurende een termijn van drie jaar verbannen te worden. Deze veroordeling gebeurde op een woensdag, omstreeks het jaar 1465. De verbannen inwoner was echter tevens buitenpoorter van de stad Geraardsbergen en toen de daaropvolgende zondag het vonnis driemaal vanop de «kerkstichel» na de mis publiek door de meier werd afgekondigd, zoals dat toen de gewoonte was, trad Pieter de Brusselare op de daar aanwezige baljuw Arendt Boone toe en overhandigde hem een brief vanwege de wethouders van Geraardsbergen. In plaats echter van het vonnis uit te stellen om eerst de brief samen met de schepenen te bespreken, liet de baljuw het vonnis verder afkondigen.

De dinsdag daarop verscheen op de heerlijkheid een dienaar van de hoogbaljuw van het Land van Aalst en beschuldigde de baljuw en de schepenen hun rechten in deze zaak te buiten te zijn gegaan, door iemand te veroordelen die door zijn poorterschap van Geraardsbergen buiten hun jurisdictie viel (4). Dit voorval werd de aanleiding tot een proces tussen de Sint-Baafsabdij en de baljuw van het Land van Aalst over hun wederzijdse rechten. De zaak kwam mettertijd voor de Raad van Vlaanderen, doch de uitspraak van deze raad is niet tot ons gekomen.

In verband met deze zaak zijn alleen drie dokumenten bewaard (5): 1) een «informatie» gehouden te Sint-Lievens-Houtem en een gelijkaardig getuigenverhoor in het klooster van Sint-Baafs te Gent; 2) de verklaringen van de Houtemse schepenen over hun beleid in deze zaak en een uiteenzetting over de gewoonten, de «costumen ende vsaigen vanden vors. heerscepe in gelyken zaken»; 3) de argumentatie van de schepenbank en de baljuw om hun goede trouw en hun recht in dergelijke zaken aan te tonen.

Duidelijk krijgt men uit deze verschillende stukken de indruk dat de baljuw de schepenen opzettelijk in onwetendheid gelaten heeft van de door Pieter de Brusselare gebrachte brief tot op het ogenblik dat door de afkondiging het vonnis onherroepelijk was geworden. De schepenen distanciëren zich dan ook van de baljuw en verklaren dat indien iemand enige schuld draagt, de baljuw alleen daarvoor verantwoordelijk dient gesteld te worden.

De «informacie» te Sint-Lievens-Houtem gehouden «den XXII^en^ dach van ougst LXVII», door de «procureur ende adioinct» van de Raad van Vlaanderen, bevat de getuigenis van twee mannen die ooggetuigen geweest zijn bij het overhandigen van de brief. We laten deze getuigenissen hier volgen :

---

(4) Dit was samen met het ontslagen zijn van de betaling van het «beste cateil», een voorrecht dat het poorterschap voor vele buitenlieden zo begerenswaardig maakte. Cfr. J. de Brouwer, *Het Buitenpoortersboek van Geraardsbergen 1396* (*Onomastica Neerlandica,* Leuven, 1954), p. 4.

(5) Rijksarchief Gent, *Bisdom,* K 8429.

Pieter mys, oud LXII Jaer of deromtrent, wonende te st liuins hauthem. Seicht by zynen eede gheuraecht vp tguent dat voors. es / dat hem wel kenlic es / dat pieter de bruselare inde leste waerhede ghehauden by bailliu ende scepenen van Ste Leiuins hauthem wart vp eenen disendach... omdat hy ghestolen goed gheherbercht hadde / Seicht voort dat disendaechs of swondaechs daer naer / de voors. pieter wart byden bailliu tot wette ghestelt / ende ghewyst te bannene / ten kerckoue te hauthem ten aysementen vanden heere naer der costume / Seicht voort / dat hy deposant / wel heeft hooren zegghen dat vp den zeluen dach dat de voors. pieter ghewyst was te bannene / de zelue pieter zeide / tot bailliu ende scpenen van hauthem dat hy poortere van gheeroudsberghe was / ende by dien geen kennesse vp hem en hadden / Nietmin ende nietjeghenstaende die woorden / hy wart ghewyst te bannene / zo voors. es / Seicht voort dat tzondaechs daer naer / de meyere van hauthem / quam ter stichele vanden kerkoue te hauthem ende riep : «hoort hernaer», herna eenwaerf / inde presencie vanden bailliu van daer / ende stappands zach dat de voors. pieter den bailliu eenen brief gaf metter hand zegghende dat scepenen van gheroudsberghe hem daden groeten / den welken brief de bailliu ontfinc ende hilten in zyn hand / ende de voors. meyere bleef roupende / anderwarf ende derdewarf ende bin desen scepenen die inde kerke waren quamen by den bailliu ende by den meyere / ende daer wart de voors. pietere ghebannen drie Jaer vuter heerlicheide van Ste baefs vp zijn een ooghe ende den ban alzo ghedaen zynde by den meyere / de voorn. bailliu maende scepenen of haerlieden vonnesse vulcommen was ende zy wysden : «jaet». Ende stappands dit ghedaen / de voors. bailliu zeide tot scepenen / dat zy met hem wilden gaen visiteren eenen brief die hy te vooren ontfanghen hadde vanden voors. pietere / commende van scepenen van gheroudsberghe / In welke eeneghe scepenen verwonderden dat de bailliu vanden brieue niet ghesproken hadde voor tverbannen ende dat dat hemlieden quaet ghedaen dochte. Anders ne weet hy niet vp al gheuraecht.

Jan de mol oud XLII paer of daer omtrent wonende te baueghem gheuraecht vp tguent dat voors. es. Seicht by zynen eede dat hy zach vp eenen zondach / den propren dach ne staet hem niet vooren / dat de meyere van hauthem / staende ande kercstichele te hauthem / riep hooghe ende ouerluut / hoort, hoort etc. inde presencie vanden bailliu van daer / ende eens gheroepen hebbende / zach dat pieter de bruselare den bailliu gaf ende presenteirde hem eenen beslotenen brief / zegghende : «hout, bailliu, die van gheeroudsberghe doen v zeere groeten» / ende de bailliu ontfinc den voors. brief.

Gheuraecht offer scepenen by waren als den bailliu den brief ghegheuen was ende hyne ontfinc / Seicht datter by was Jacop bauegheems als scepene naer zynen besten onthoude / ende noch twee andere alzo hy meent die hem niet te vooren staen te memorie / ende mochten wel zien indien dat zy wilden / dat de bailliu den brief ontfinc / Seicht voort dat hy zach dat de bailliu hilt den brief inde hand zonder lesen / ende de meyere riep voort : «hoort naer / hoort naer» ende naer den derden roupe / zo bien den bailliu zelue / den

voors. pietere de bruselare / drie jaer vuter heerlicheide van Ste baefs / om dat hy ghestolen goed gheherbercht hadde / vp zyn een ooghe te rumene de prochie van hauthem bin zonneschyne ende de herleicheide van St baefs bin derden daghe ende de voors. bailliu dat ghedaen hebbende, maende scepenen vanden rechte of hy haerlieden vonnesse al vanden banne wel vulcommen hadde / ende zy wysden : «ja hy» / Seicht voort dat dit ghedaen zynde de bailliu metgaders scepenen ghinc den brief visiteren. Ende niet meer ne weeter af.

Over het ogenblik waarop Pieter de Brusselare de brief aan de baljuw overhandigde en over de reactie van deze laatste, zijn beide getuigen het volkomen eens. De brief kwam tijdig in het bezit van de baljuw om de publieke afkondiging te doen onderbreken. Minder zeker lijkt het of de schepenen — of ten minste enkele onder hen — bij deze overhandiging van de brief aanwezig waren.

Dezelfde vragen komen eveneens ter sprake in de getuigenis die afgenomen werd van Lodewyc de Commere in de «informatie» in de abdij gehouden; dit stuk begint als volgt :

Informatie beghonnen hooren int clooster van Ste baefs neuends ghend, den XXI^en^ dach van ougst a° LXVII By mi diederic moud, procureur generael van vlaenderen. Ende Jan van bayaert, duerwaerder vander camere vanden Rade van vlaendre, mijn adioinct / By consente ende ter begheerte vanden proost van ste baefs ouer een zyde ende Jan de proofst bailliu vanden lande van aelst ouer ander, vp zekere questie inghestelt ende hanghende voor myne heeren vanden Rade in vlaenderen, tusschen den voors. pertien...

Eerst

Lodewyc de commere, oud LI jaer of deromtrent wonende te ghend oorconde ghehoort, gheeidt ende gheexamineirt vp tinhouden vander memorie ouerghegheuen by die van Ste baefs / Seicht by zijnen eede dat hy es ontfanghere vanden voors. van Ste baefs te Ste lieuins hauthem / Ende hem es wel kenlic naer zynen onthoude vanden .i. .ij. .iij. ende .iiij.° pointe begrepen inde voors. memorie (6) / seicht voort dat ter cause van zynen ontfangherscepe / hy was vp eenen zondach te Ste lieuins hauthem / deraf hem den propren zondach niet vooren staet / Anders dan het was vp den dach dat her nicasis vander paerdemerckt gillissone zijn eerste messe dede. Ende vp dien zondach / voor de noene zach ende hoorde / dat de meyere van hauthem inde presencie vanden bailliu van daer / tweewaerf riep naer der costume / «hoort naer / hoort naer, etc.» ende voor den derden roup, tusschen den tweeden ende den derden / zach dat quam pieter de brusselare met eenen brieue vander wet van gheroudsberghe / ende presenteirde dien brief / den voors. bailliu / zegghende : «die van gheeroudsberghe groeten v zere» / ende stappands de bailliu ontfinc den brief ende nietemin de meyere / dede tderde voortroupen ende stappands de bailliu / bien den voors. pietere ende vulquam den ban naer der costume / ende maende derof scepenen alsst behoorde /

(6) Voor deze «memorie», zie verder.

Gheuraecht of de bailliu wel wiste dat was eenen brief aengaende der vryheit van gheeroudsberghe / omme ende ter bate vanden voors. pieter als poortere / Seicht dat hy niet en weet oft de bailliu wel wiste / maer hy ende andere diet zaghen mochten dat presumeren / ende het mochte ooc wel blycken by den brieue /

Gheuraecht of den brief wel quam in tyden ende in wylen / om den poortere te bescuddene / alzo men dat in ghelyken zaken daghelicx vseirt / Seicht neen hy / naer zynen verstannesse, omme dat al de wettelichede by den iugen in vierscharen vulcommen was / ende dynct hem deposant / dat de voors. pietere hadde sculdich ghezyn / zyn vryheit te betooghene voor ende eer / hy vonnesse hadde / dat men hem bannen zoude / ende bydien dat hy te spade quam / als de bailliu den ban pronunchierde / den welken ban / de bailliu naer der costume / alzo hy verstannesse heeft / wel doen zoude / zonder presentie van scepenen.

Gheuraecht voort of de poortere quam / voor de wet van hauthem in haer vierscare / ten tyden ende eer zy den ban pronunchierden segghende dat hy poorter van gheroudsberghe was ende vp hem gheen kennesse en hadden / presenterende hemlieden derof te informerne / Seicht hy ne weet derof niet noch nietmeer dan vooren gheseit es / Ende niet meer ne weet af.

Volgens deze getuige heeft Arendt Boone, de baljuw, gans gehandeld volgens het recht en kon hij gerust de hem gebrachte brief negeren, daar het toen toch reeds te laat was om nog met een bewijs van poorterschap voor de dag te komen. Dit moest immers «naer zynen verstannesse» reeds voor de schepenbank gebeurd zijn. Wanneer men hem dan de vraag stelt of dat dan ook gebeurd was, antwoordt de getuige dat hij daarover niets kan verklaren, vermits hij op de zitting van de schepenbank niet aanwezig was.

De houding van de schepenen tegenover het gebeurde zowel als tegenover de houding van de baljuw, blijkt uit hun «examinatie». De zes ondervraagde schepenen zijn : Jan de Wale, Casin Vertruden, Lieuin Beutacq, Jan Cortvrient, Jacop Bavegheems en Christoffel de Raed. Als hun woordvoerder treedt de eerstgenoemde op. Na enkele inleidende algemeenheden over «trechte vander heerlicheit», gaat men over tot de «materie principale» :

Segghen... dat zij deposanten wijsden den voors. pieter te bannene in vierscaeren ten begheerte vanden bailliu, ende dat vp den eersten ende naertvolghende zondach ter kerchofstichele in presentie van scepenen ende allen bystaenders naer de costume.

Nu zegghen voort zij die spreken / dat tzundaechs naest volghende / de bailliu versaemt zynde ter kercstichele an tkerchof. Ende dede byden meyere roupen alzo hemlieden vooren staet / «hoort naer, hoort naer, etc.» eenwaerf, anderwaerf ende derdewaerf / ende den derden roup ghedaen zynde inde presentie van hemlieden deposanten / de bailliu vulcommende tvoors. vonnesse / zeide : «Ic banne den voors. pietere .iij. Jaer vut alder heerlichede van ste baefs / te rumene de herlichede van hauthem bin zonneschyne / ende dander herlicheit bin derden daghe» / dese wettelichede leden ende hebbende alle hare so-

lempnitheden van wette alst behoorde / zonder dat de bailliu of eenich andere by belette van brieuen van verbode vander wet van gheeroudsberghe noch anderssins ter contrarie allegierden / om differeren / de voorn. bailliu corts ende naer deser sollempnitheden gheoorboort, zeide tot hemlieden depposanten : «Ic hebbe hier eenen brief vander wet van gheeroudsberghe / die my ghepresenteirt es by den voors. pieter de brusselaere / laet ons dien visiteren» / Derop zy depposanten ende zonderlinghe eeneghe van hemlieden zeiden : «Hebdij den brief ontfaen ende inghehouden, hy comt an v ende an onslieden / het es quaet ghedaen en hadden wy dat gheweten / wy hadden inde zake ghediffereirt te procedeirne tot wy bet beraden gheweest hadden / om renuoy te gaene of anderssins» /

Gheuraecht of die van gheroudsberghe hebben recht ende ghecostumeert zyn / verbot te zendene ende te doen hebbene inde heerlicheit van hauthem in zaken angaende haerlieder poorters in criesmen ende ciuilen / ende of met dat caz sorteirt ende gheobedijert heeft of en doet /

Segghen by den mond als bouen, dat de verboden van gheroudsberghe daer alzo ghedaen hebben gheweest van ouden tyden ende ooc bin haerlieden tyden / ende dat altijts de verboden gheobedijert gheweest hebben / ende hadden zy depposanten gheweten dat de bailliu tverbot ghehadt hadde, zy hadden noch ghediffereirt / ende dynct hemlieden dat de bailliu quaet dede / dat hy onderbleef te zegghene / Maer vanden rechte van dieren vsance ne weten zy niet noch wiet heeft laten inbreken / Anders dan zy deposanten hebben aldus ghesien vaeren bin haerlieden tyden /

Maer van dat goessin casteel, dienare vanden lande van aelst / hemlieden te deser cause ghedachuert heeft te zekeren daghe ende ooc gheuanghen / ende dan laeten gaen / ende beuelen te commene te gheroudsberghe / of hy dienare dat vermach of en doet vp tvoors. heerscip / ne weten zy deposanten niet / ende ne hebben niet gheweten van ghelyken zaken gheschiet vp therscip bin hueren tyden /

Segghen voort dat ten daghe dienende te gheroudsberghe / zy deposanten metgaders den bailliu zijn ghewyst in boeten / te wetene den bailliu in LXV p. / ende insghelycx scepenen in LXV p.

Gheuraecht waeromme zy deposanten haerlieden excuse in ghebreke waren te doene / ten daghe dienende voor de wet van gheroudsberghe / Segghen zij zijn slichte lieden, zy kenden hemzeluen onbeschuldich van mesdaden.

Segghen voort dat in alzo verre alst yement, wie hy zy, hemlieden deposanten belasten wille dat wetende / zy bouen verbode ghewijst hebben. In dit caz zegghende men, ende al es die andworde negatyf / als affirmatyf ouer onscult / presenteren te prouene / dat tverbot ghepresenteirt was den bailliu by pietre ende niet hemlieden / ende dat zy die spreken eerst wisten vanden verbode naer den vonnesse ghewyst ende ouerlden ter kerstichele / Ende de ban vulcommen, alder eerst sprac / dat hy verbot hadde / derup zy zeiden dat hy quaet ghedaen hadde, alzo bouen gheseit es. Ende nietmeer ne weeten zy deraf vp al gheuraecht ende wilden wel dat de zake beuelt ende afgheleit worde

want zy ne weten anders vander zake niet dan voors. es ende ne hebben niet verdient cost ofte moeyte deromme thebben.

Het laatste stuk uit deze procesbundel is een samenvatting van het gebeurde met de gronden waarop de vermeende rechten van de baljuw en van de schepenbank in deze zaak steunen. Dit stuk is gericht aan de Raad van Vlaanderen en bevat nog enkele details die niet reeds in een van de voorgaande getuigenissen ter sprake gekomen zijn. Enkele uittreksels mogen daarom hier nog volgen :

Item dit aldus ghesciet zynde ghevonnest ende ghewyst te banne ende daer dien gheopenbaert so voors. es, so es commen sdicendaechs daer naer [of] vp eenen dicendach curts naer den sondach, een goossin casteel, dienare vanden hooghbailliu vanden lande van aelst, vp tvoors. heerschip... daer de voors. bailliu ende schepenen saten wet doende inde vierschare, ende seyde aldus / handt an henlieden slaende / «Ic va v of ic make v lieden gheuanghene myns gheduchts heeren».

Item bouen den voors. vanghene ende dat ghedaen zynde, seyde de voors. goossin : «Ic calengiere v lieden in LX lb. par. ende den bailliu in LX lb. par.». Ende ten derden seyde hy : «Ic make v allen dach vp». In donderdaghe naest commende voor schepenen van gheersberghe ende voor den voors. hooghen bailliu vanden lande van aelst mynen meestere».

Hiermede is echter de hoogbaljuw zijn recht te buiten gegaan, zo verklaart de Houtemse schepenbank in hetzelfde stuk verder. Ze oordelen dat «het wel was een rigioreux *(sic)* exploit, scandelic ende scoffierlic sonder special commissie of beuel te hebbene ghedaen, jeghen alle stilen van rechte ende deuchdeliken exploiten...». Immers, de heerlijkheid van Sint-Lievens-Houtem «nieuwers en ressorteirt voor vonnesse dan voor schepenen van ste baefs... haer wettelic hooft» en voor de Raad van Vlaanderen.

Ten slotte besluit het lange stuk aldus :

Item al waert so dat desen brief (die Pieter de Brusselare de baljuw overhandigde) in tyts en voor vonnesse ghecommen hadde, so en mochte hy niet gheproffiteirt hebben den voors. pieteren niet dat hy dien niet en dede presenteren met eenen officiers vander seluen schepenen van gheraetsberghe so men dat ghemeenlic vseirt want zy daer toe hebben messagiers.

Midts al welken gheprouft / hopenbaerlic blijken de groote iniurieuse ouerdaden ende excessen, die ghedaen gheweyst hebben by den voors. hoochbailliu, schepenen van gheertsberghe ende goossin castel / ...daer vp men conclusie nemen zal ten rechte in tyden ende wylen alsoet behooren sal etc. Ende de abusen van iusticien ende ooc de versmaetheden ende claenicheden die zy ghedaen hebben der hoocheit myns ghed. heeren ende zynen edelen Rade.

3. SCHAKING VAN EEN VROUW EN MEINEED :

Kort vóór 1465 ontstond op de Sint-Baafsheerlijkheid een onenigheid tussen de leden van de schepenbank en de baljuw, Arent Boone, waarbij de eersten weigerden nog verder op «manynghe» van de baljuw «recht

ende wet te doene» (7). Arent Boone (8) diende daarop bij de Raad van Vlaanderen, die toen te Gent zetelde, een «supplicatie» in opdat de schepenen ertoe zouden verplicht worden verder op zijn bevel en met hem hun functies uit te oefenen.

Als antwoord op dit schrijven stellen de «raedslieden myns heren shertoghen van bourgondien» de schepenen op 5 maart 1465 voor de keuze : ofwel met de baljuw «recht ende wet» doen, ofwel, als «ghilieden cause hebt ten contrarien waeromme ghilieden niet sculdich en zyt van doene», het dadelijk te laten weten aan de Raad. De schepenen, blijkbaar overtuigd van hun goed recht en de rechtvaardigheid van hun zaak, verkozen de laatste oplossing en stuurden aan de Raad een samenvatting van hun grieven tegen de baljuw.

Deze laatste echter, wellicht aangemoedigd door dit eerste succes bij de Raad, voegde ook zijn versie van de zaak aan het schrijven van de schepenen toe, waarin hij punt voor punt hun grieven tegen hem weerlegde. In zijn schrijven begint de baljuw als volgt :

> Hier naer volght tghuent dat Arent bone als balliu van sente lieuins houtem, van vlierseele, van baueghem ende vanden eighendomme toebehoorende de kerke van sente baefs neuends ghend zeicht, replikierende ter andworde vanden scepenen vanden zeluen heerlicheden, toebehoorende den zeluen Religieusen hieran ghehecht.

Hij blijft erbij dat wat ook het antwoord van de schepenen moge zijn, ze ertoe zouden verplicht worden verder hun functies te blijven uitoefenen :

> contendiert... dat niet jeghenstaende diere antwoorde hem by v myn heeren gheconsenteirt wert commissie vp zyne supplicatie ooc hieran ghehecht (9). Ende virtute vanden welker beuolen zyn sal den voors. scepenen dat zy zonder meer delays met hem als huer bailliu ende tsyre manynghe recht ende wet doen van allen zaken thuer kennesse behoorende als daertoe dienen ende behooren zal byden redene hierin verclaerst.

De schepenen van hun kant beginnen de uiteenzetting van hun argumenten om niet langer de baljuw te gehoorzamen met de bewering dat «al ghemeene fame ende mare gaet dat Arent bone... ontvremt heeft twyf van eenen Steuin de regghere, by daghe ende ooc by nachte jeden den danc vanden zeluen Steuin». De baljuw ontkent dit :

> zeicht ende replikeirt de voors. Arent dat daeraf niet en es ende wert ooc niet beuonden.

---

(7) Rijksarchief Gent, *Bisdom,* K 8436.

(8) Hij was reeds baljuw van de Sint-Baafsabdij te St.-Lievens-Houtem in 1456 : Zie Fr. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis der Gemeenten* (Gent, 1897), Ve Reeks, 5^e^ deel, St.-Lievens-Houtem, p. 22.

(9) Deze «supplicatie» bevindt zich inderdaad ook in dezelfde bundel : de baljuw «supplyert ende toocht oetmoedelike» dat de schepenen er door de Raad zouden toe verplicht worden op zijn maning «recht ende wet te doene... toter tyt dat hy van eenegher mesdaet... omme officie te bediennene wettelic gheachterhaelt ende verwonnen zij».

Want, zo argumenteert hij,

daerof ende ooc van allen anderen zaken by den welke hy gherekent zoude moghen wesen vnabele zyn voors. officie te bedienene of met hem wet te moghen doene, vry ende te wette onverwonnen es.

Dit laatste is de hoeksteen van het ganse betoog van de baljuw : vermits ik niet door een vonnis schuldig bevonden werd, heb ik officieel niets misdaan zodat de schepenen geen enkele wettige reden hebben om met mij niet langer samen te werken !

Het tweede punt in het betoog van de schepenen is dat «onlancx leden de voors. Steuin de reggere es commen met vriende ende maghen te Ste lieuins houthem ten huus vanden voors. Arent boone, met hem bringhende gheleit twee dienaers vanden balliu vanden lande van aelst, die daer ouerheere es, om zyn wyf daer te zoukene». Aan de deur van de baljuwswoning klopten ze aan, waarop Arent kwam opendoen. De bezoekers «hadden gherne gheweest bin den huus» om de geschaakte vrouw daar te zoeken. Toen Arent hoorde wat hun bedoeling was, verklaarde hij «ende zwoer by den heleghen sacramente die hy ghesien hadde in spriesters handen» en ook «by den eede die hy ghedaen mynen heere ende der kerke van Ste baefs dat tvoors. wyf in zyn huus niet en was». Deze plechtige eden konden echter de Reggere en zijn gezellen niet overtuigen want men drong de woning binnen en... «twyf vanden voors. Steuin de reggere was ter stont by den dienaers ghehaelt vten huus... ter jeghenwoordicheit van diuersche personen». Hieruit blijkt voldoende, zo beweren de schepenen, dat de baljuw zich schuldig gemaakt heeft aan meineed en dat hij dus niet langer waardig is om zelf de rechtbank van Sint-Lievens-Houtem voor te zitten.

Volgens de baljuw echter is deze versie van de feiten onjuist en werd «dat also niet beuonden». Maar, zelfs indien deze versie wel de juiste toedracht van de feiten zou weergeven, «ghenomen ooc ende niet gheconsenteert dat zo waere also zyt zegghen», dan nog «en behooren de voors. scepenen niet te cesserne van wet met hem te doene», vermits het «onghestraft» ware en voor «niet juge» gebeurd, m.a.w. niet door een officieel vonnis bekrachtigd. Doch de ware toedracht van de zaak is volgens hem helemaal anders : «hem Arent wesende absent van zynen huus te Ghend, twijf vanden voors. Steuin zijns onwetens was commende bin zynen voors. huuse haer daerin bedectelic houdende zonder datte de voors. Arent yet of wiste». In die omstandigheden is het ook heel natuurlijk — aldus de baljuw — dat zij «mochte... by den voors. dienaer wel daer hute brocht zyn zonder dat zoe vonden was by den voors. Arent noch binder camere daer hy was». Aangezien Arent Boone dus in genen dele wist dat de vrouw zich gedurende zijn afwezigheid in zijn woning verstopt had, is het duidelijk «dat de voors. Arent van eeneghen quaden eede ghedaen thebbene vry ende te wette onverwonnen es».

De redenering van de schepenen is volgens hem dan ook volledig waardeloos. De schepenen argumenteerden immers dat «mids desen eede die de voors. Arent boone ghedaen heeft ende dat al ghemeene ende claer is dat ter contrarie twyf int huus beuonden was, so duchten de voors. scepenen dat zy begrepen mochten werden vp dat zij... niet... en moghen wet doen zonder metten voors. Arent boone». Het leek hun immers

dat «hy metten voors. eede onnable es in officien te zyne hy en ware darof eerst gherabiliteert alsoot behoort».

Hierop antwoordt de baljuw in zijn schrijven dat hij niet hoeft «gherabiliteert» te worden, niet alleen omdat hij geen meineed gepleegd heeft maar eveneens omdat hij nooit voor dit zogezegde feit een veroordeling opgelopen heeft. Daarom, zo besluit hij zijn argumentatie, «justicie noch pertien niet sculdich en zijn ghedelayert te zyne» en moeten de schepenen met hem «als huer balliu wette doene also voors. es, toter tyt dat de voors. Arent van eeneghen quaden eede ghedaen thebbene of andersins den welken hy onabele ware zijn voors. officie te bedienene, te wette verwonnen zyn zal».

Ten slotte beloven de schepenen zich te zullen neerleggen bij de uitspraak van de Raad van Vlaanderen en verklaren ze zich «bereet te houdene tghuent dat v myne heeren darrof ghelieuen zal te ordonneren». De baljuw belooft hetzelfde te zullen doen maar vindt het toch nodig te herhalen «in rechte en in v myne heeren, dat de voors. scepenen sculdich zijn ende behooren met hem alse huer bailliu ende tsyre manynghe recht ende wet te doene... want naer rechte».

Hoe de zaak verder verlopen is en wat de beslissing van de Raad in deze dorpstwist geweest is, kunnen we niet meedelen daar geen enkele aanwijzing daarover in het archief bewaard gebleven is.

Mariakerke. *W.L. BRAEKMAN.*

EEN KETTER UIT AALST

Joos Lodewijcx, «gheseyt ende gheboren van Aelst», heeft groot misbaar gemaakt in het klooster van «Onze Vrouwe Broeders», waar hij de predikant van de vorige zondag beschuldigde de waarheid niet te hebben gepredikt en dit wou bewijzen «met zekeren vlaemschen bouckene bij hem ghetoocht» en tevens lasterde hij de kloosterlingen. Regelmatig kwam hij elke avond aan de kloosterpoort kloppen en de beschuldigingen herhalen. Hierom werd hij op 9 mei 1525 door de Gentse rechtbank veroordeeld om met een brandende kaars in de hand voor het gerecht en voor het klooster vergiffenis te vragen, waarna hij voor vijftig jaar uit het graafschap werd gebannen.

(Sa. Gent : Bouc ende Register van den Ballinghen, folio 196 verso. — Verschenen bij *P. FREDERICQ : Corpus Inquisitionis Neerlandicae,* dl. V, blz. 340).

J.d.B.

Beschouwingen over de rol van Schendelbeke tijdens de Bourgondische periode

Op het eerste gezicht biedt het dorp Schendelbeke (1) een nogal recente aanblik. De huizen, aan beide zijden van het — beslist middeleeuws — straatnet doen ons qua uitzicht aan de periode van de laatste eeuwisseling en de tijd daarna denken. Het geheel vertoont wel eigen kenmerken maar zeker niet deze van orde en goede smaak. Dit wijst erop dat Schendelbeke sinds de vorige eeuw een volledige gedaanteverwisseling heeft ondergaan, waarbij de gehele bevolking werd betrokken. Dat enkele van vroeger daterende huizen overgebleven zijn, vindt zijn verklaring in de soliede baksteenconstructie waaruit zij toen werden opgebouwd.

Het is inderdaad bekend dat het dorp tot in de eerste helft van de 19de eeuw bijna uitsluitend met riet bedekte woningen bezat, die uit leem en hout, in zgn. vakbouw, waren opgetrokken. Zij voldeden aan de bijna uitsluitend agrarische activiteit van toen (2).

Niets laat echter vermoeden welke bijzondere rol dit dorp tijdens de troebelen van de Bourgondische periode heeft gespeeld. Tot in het midden van de 15de eeuw bevond zich op dit grondgebied een versterkt kasteel, dat volgens getuigenissen van die tijd één van de grootste en sterkste burchten in het Land van Aalst moet geweest zijn (3). Het was het slot van de heren van Schendelbeke wiens geslacht reeds in 1088 wordt vermeld en bekend stond om zijn macht en ouderdom (4).

Nadat het kasteel in 1453 door het leger van hertog Philips de Goede was veroverd, werd het op diens bevel met de grond gelijkgemaakt en nooit meer heropgebouwd (5).

---

(1) Gelegen op ongeveer 5 km. te noord-oosten van Geraardsbergen, maar aan de andere zijde van de Dender.

(2) Fr. de Potter en J. Broeckaert : *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen.* Gent, A. Siffer, 1899 — Schendelbeke, p. 3-5. — Nog één van deze woningen, bekend onder de naam «de linde» is tot hiertoe van de slopershamer gespaard gebleven. De eeuwenoude lindeboom die dit huis beschaduwde heeft men bij de modernisering van de straat reeds uit de weg geruimd.

(3) «Fuisse quondom Schendelbecae ingens castrum...» zegt J. van Waesberghe in : *Gerardimontium sive altera imperialis Flandriae metropolis ejusque castellania.* Brussel, 1627, p. 220-221. Hij verklaart zich te steunen op bronnen die hij slechts deels vermeldt.

(4) Fr. de Potter en K. Broeckaert : p. 6. — J. van Waesberghe, p. 122 : «Schendelbekana non minus potens et antiqua...». — A. De Portemont : *Recherches historiques sur la ville de Grammont en Flandre.* Gand, Camille Vijt, 1870, T. II, p. 127-128.

(5) V. Fris : *Geschiedenis van Geeraardsbergen.* Gent. L. Vanderpoorten, 1911, p. 136 en andere.

Alhoewel de laatste sporen van het gebouw met de tijd werden uitgewist, bleef de bevolking zich door overlevering bewust van het vroegere bestaan van het kasteel, en kon de vesting door middel van nog steeds bestaande grachten min of meer gelocaliseerd worden. Het was gelegen in het alluviale gebied van de Dender, die met een meander het slot langs de oostzijde ontoegankelijk maakte. Ten westen zorgde de «minnegracht» in het reeds van nature drassig terrein voor een afdoende bescherming.

Deze lokalisering werd in het jaar 1965 bevestigd toen een hoofdleiding voor drinkwater doorheen deze plaats werd gelegd. Bij de uitgravingswerken stootte men op een deel van zijn grondvesten dat wellicht tot de weermuur en de flanktoren behoorde. Alhoewel geen systematisch onderzoek plaatsvond werden allerlei scherven van aardewerk, plavuizen en ook een bronzen lanspunt gevonden die toevallig aan de oppervlakte van de opgetrokken aarde werden opgemerkt.

Alvorens het slot zelf te bespreken aan de hand van onze recente bevindingen, weze het ons toegelaten enkele beschouwingen te wijden aan de gebeurtenissen die tot de vernietiging ervan hebben geleid.

De opstand van Gent tegen Philips de Goede, die in alle hevigheid losbrak in 1451, zou niet alleen voor Gent zelf maar voor een groot deel van Vlaanderen rampzalige gevolgen hebben. De reden van dit oproer was de centraliserende politiek van de vorst die het wanhopige en soms moorddadige verweer van zijn onderdanen niet in het minst ontzag.

Gent was de laatste Vlaamse stad die kost wat kost vasthield aan haar autonoom bestuur en daarom elke vernieuwende maatregel vanwege de Bourgondische hertog, zoals het eigenmachtig aanstellen van dekens en schepenen, het opleggen van nieuwe belastingen en andere maatregelen van de hand wees (6). Wij zullen hier niet stilstaan bij de achtereenvolgende gebeurtenissen die onvermijdelijk tot een gewapend verzet hebben geleid. Een opmerkelijk feit is dat de trotse stad zich niet alleen binnen haar eigen muren tot een duurzaam verzet had voorbereid, maar tevens op het platteland enkele versterkingen had ingenomen om van daaruit de hertogelijke troepen en de «ontrouw» geworden steden van de kastelnij te kunnen bevechten. Aldus werden achtereenvolgend Gavere, Poeke en Schendelbeke in 1452 door de Gentenaars ingenomen om vanuit deze vooruitgeschoven posten een gemakkelijke controle te kunnen uitoefenen over de gebieden respectievelijk rond Leie, Schelde en Dender (7).

Schendelbeke kwam wellicht op het einde van 1452 in handen van de Gentenaars en was alleszins reeds door hen bezet op 2 februari 1453 nadat Gavere en Poeke reeds eerder op het jaar waren ingenomen (8). Van hieruit werden strooptochten in de onmiddellijke omgeving doch ook in de dorpen en steden van Henegouwen georganiseerd en de hertogelijke troepen achtervolgden meestal tevergeefs de Gentenaars wanneer zij zich in het slot van Schendelbeke terugtrokken. Men kan dan gemakkelijk begrijpen dat de nabijgelegen stad Geraardsbergen die voor geen der

---

(6) Bron Kervijn de Lettenhove : *La Flandre sous les ducs de Bourgogne.* Bruges, Beyaert-Storie, 1883. T. I, p. 169 en volgende.

(7) V. Fris : *Histoire de Gand.* Bruxelles, G. Van Oest & Cie, 1913, p. 133.

(8) Zie V. Fris : *La bataille de Gavre,* Gand. A. Siffer, 1910, p. 5.

beide partijen stelling durfde nemen gemakkelijk ten prooi viel aan hun plunderingen wanneer de gelegenheid daartoe gunstig was (9). Het is dan ook te begrijpen dat de herovering van deze burchten voor de hertog een noodzakelijke voorwaarde werd om Gent tot toegevingen te dwingen of daarna de verovering van de stad zelf in overweging te nemen. Eigenaardig is het dat de laatst ingenomen burcht het eerst door de vorstelijke troepen werd heroverd. Wij menen zelfs dat deze gebeurtenis beslissend is geweest in het verloop van de krijgsverrichtingen die in datzelfde jaar 1453 geleid hebben tot een volledige en onvoorwaardelijke overgave van Gent.

Wellicht werden de rooftochten nergens zo intens en systematisch uitgevoerd dan vanuit deze burcht. De hertogelijke bezetting van Aat ondervond zulke hinder van deze expedities dat een gezamenlijk optreden noodzakelijk werd om hieraan een einde te stellen. De *Kronijk van Vlaenderen* handelt uitvoerig over deze perikelen die de bevelhebber van de stad Aat inderdaad in een onduldbare positie moeten gebracht hebben (10).

Deze man was Jean de Croy, familielid van de hertog en tevens baljuw van Henegouwen en aan hem richtte de hertog tenslotte het bevel tot herovering van het slot in Schendelbeke (11). Alhoewel geen nauwkeurige aanwijzingen aanwezig zijn is ons vermoeden groot dat hij zich bij de hertog in het bijzonder had beklaagd over deze ongenaakbare aanwezigheid der Gentenaars. Hij behoorde tot de onmiddellijke omgeving van Philips de Goede en bleek op de hertog een niet te verwaarlozen invloed te hebben.

Hij is het trouwens die de dag na de verovering van het kasteel op 28 juni bij de beraadslaging over het lot der krijgsgevangen Gentenaars de anderen tot de beslissing kon drijven om allen tot de doodstraf te veroordelen, alhoewel de meesten eerder tot een clementiemaatregel geneigd waren (12).

---

(9) V. Fris : *Geschiedenis van Geeraardsbergen.* Gent. L. Vanderpoorten, 1911, p. 124 en volgende.

(10) *Kronijk van Vlaenderen van 580 tot 1467.* Gent. D.J. Vanderhaegen-Hulin, 1839, dl. II, p. 144 en volgende. Bekend is het optreden van de «Groententers» die zich vooral in deze streken ophielden.

(11) Brief van de hertog op zaterdag 23 juni, gericht aan het magistraat van Mechelen. Zie L. Gachard : *Documents inédits concernant l'Histoire de Belgique,* Bruxelles, 1833-35. T. I, p. 128-129. Hij antwoordt als volgt op het verzoek van dit magistraat om het in te lichten over zijn gezondheid en de stand van zaken : «...nous sommes partiz de nostre ville de Courtray à tout nostre armée, et venus disner en ceste notre ville d'Audenarde, en entencion de, lundi prochain, au plaisir de Nostre Sr, nous mettre de bonne heure à tout nostre dite armée sur les champs, et tirer vers la place de Schendelbeke, laquelle, ledit jour de lundi devant le point du jour, doit estre assegée par messire Jehan de Croy, nostre cousin et ses gens; au moins lui avons nous escript et mandé que ainsi le face...».

(12) «...Des anderdaghs ginc de princhе te rade met sinen heeren om te wetene wat mer best met doen soude, veele van den meesten van 's princhen rade hadden wel ghewilt dat men den gesellen gracie ghedaen hadde, bij veele redenen, daer sij daer toe allegeerden, mar Mir Jan van Crowy, bailli van Henegauwe, dede soe groeten claechte over hem lieden van der groeter verderffelijker schaden, die sij den lande van Henegauwe ghedaen hadden, met brande ende met roeven, ende segghende hoe dat hij meenighen goeden man

De nadelen die hij van hen had ondervonden waren van die aard dat zij bij hem alle gevoelens van medelijden hadden onderdrukt en dat men het zelfs nodig achtte het kasteel volledig af te breken (13).

Dit zou een bewijs te meer zijn voor onze vooropstelling dat deze eerste grote krijgsverrichting waaraan alle afdelingen van het grote Bourgondische leger deelnamen, geen onderdeel uitmaakte van een groots, op voorhand uitgestippeld plan waarin alle latere krijgsverrichtingen waren voorzien. Wij hebben de indruk dat de herovering van het slot van Schendelbeke eerder een etappe in het krijgsgebeuren was die allereerst uit noodzaak moest uitgevoerd worden. Een van de brieven die de hertog hieromtrent schreef verraadt wel zijn voornemen om deze burcht gewapenderhand in te nemen maar drukt ook uit dat hij nadien niets bijzonders op het oog heeft (14). Wellicht heeft men het verloop van de oorlog enigszins aan het toeval overgelaten waarbij de verdere acties tegen de andere Gentse bastionnen wel in de toekomst werden voorzien voorzover de geldelijke middelen dit toelieten. Zoals dit dikwijls pleegde te gebeuren was de activiteit van huurlingenlegers bijzonder onderhevig aan de financiële toestand waarin de vorsten verkeerden.

Ook tijdens deze militaire fase van 1453 zijn de troepen van de hertog gedurende een bepaalde periode inactief geweest wegens de ontoereikende geldmiddelen (15). Echter niet in die mate dat deze inactiviteit de opeenvolging van de verschillende krijgsgebeurtenissen heeft gewijzigd, of in grote mate heeft vertraagd.

Wij zijn de mening toegedaan dat eerst na de verovering van Schendelbeke een algemeen tactisch plan werd opgesteld dat in de kortst mogelijke tijd moest leiden tot de volledige overgave van Gent. De strenge en onverbiddelijke richtlijnen die men nadien toepaste werden hier opgesteld (16).

Dat dit tot een gunstig resultaat leidde is voor een groot deel te wijten aan het geluk dat aan de zijde van de Bourgondische hertog was en aan bepaalde toevallige omstandigheden die het verloop gunstig hebben beinvloed en die tenslotte aan de grondslag liggen van het gehele krijgs-

---

van wapenen daer vore ghelaten hadde, want by costumen zijn volc dat te Adt lach met den Heinuwiers, alle weeken eens ofte twees, vore 't casteel te Schendelbeke, hadde gheploghen te commen scharmutsschen, daer hij luttel en ghewonnen hadde, maar hadde meenighen vromen man voren verloren...». *Kronijk van Vlaenderen,* op. cit., p. 186.

(13) De hertog bleef daarom gedurende 3 dagen na de herovering ter plaatse alvorens naar Poeke te vertrekken. F. Ghastellain : *Histoire du bon chevalier Messire Jacques de Lalain,* Bruxelles, Hub. Ant. Velpius, 1634, p. 303.

(14) Brief van 23 juni in L. Gachard, op. cit., p. 129 : «...Et, pour le présent, n'y a aultre chose digne d'escrire...».

(15) Brief van de hertog op 13 juli 1453 gericht aan Antoine de Croy, Gouverneur van Luxemburg. Zie L. Gachard, op. cit., p. 132.

(16) Nadat de hertog ook het kasteel van Poeke had veroverd, schrijft hij hierover aan Antoine de Croy : «...et avons fait faire, tant de la place comme de gens, tout ainsi kue de Schendelbecque...». Zie L. Gachard, op. cit., p. 132. Ook het kasteel van Poeke werd helemaal vernietigd.

plan. Het relaas over deze eerste verovering dat wij volledigheidshalve hier afdrukken toont dit duidelijk aan (17) :

«...& furent enclos en ladite place bien deuxcens Gandois (18) & assez pres de là y avait une tour, petite close d'eauë, en laquelle s'estaient retrait environ vingt compaignons. Tandis que le Maréchal de Bourgogne ordonnait le siège & les approches, aucuns aventuriers furent avertis d'icelle tour, & des Gandois retraits en icelle. Si leur fut prestement livré l'assaut par plusieurs hommes d'armes, qui prestement entrerent au fossé, & commenceront à assaillir, & les Gandois se deffendirent moult hardiment. Les archers tiroyent flesches si dur & si souvent, que les Gandois pourvoyent à grande peine venir à leur deffenses, mais nonobstand ils se deffendoyent asprement. Les hommes d'armes estaient en lieu tous armez, qu'ils ne leur pouvoyent rien faire, sinon recevoir les coups de pierres & de bricques, que leur ruoyent lesdits Gandois ,car en la tour n'avait qu'une entrée d'un huys tres estrait, haut en la tour clos & bien serré. Si fut une eschelle apportée & dressée devant la porte, en intention de la rompre. & le premier qui monta dessus, fut Jaques de Falerans, un moult vaillant Escuyer, & monta jusques à la porte : mais par une fente, un Gandois luy donna un si grand coup d'une picque, qu'il l'emporta jus de l'eschelle, & l'abatit tout plat au fossé, mais il fut par ses compaignons tantost relevé, & n'eut autre mal ne blesseure. Si monta incontinent l'eschelle Estienne de Sainct Moris, cousin germain dudit Jaques de Falerans. Il avait l'espée au poing, & monta jusques au plus haut, & contendait de couper ladite picque, dont ledit Gantois deffendait moult fierement la porte. Plusieurs coups d'aguet & d'ouis rua le Gandois de la picque, pour cuyder l'Escuyer atteindre; qui se soustenait vaillament, & contendait d'entrer en la tour, & de gaigner l'entrée à son pouvoir : mais le vilain (qui combatait à son avantage) rua un coup de toute sa force, & atteindit ledit Escuyer au visage & luy perça la jouë, & la teste en costiere, & porta l'Escuyer au fossé, tel atourné, que l'on cuydait qu'il fut mort. Finalement l'assaut dura si longuement, que le Seigneur de Montague, & autres Capitaines vindrent à l'assaut, & fut deffendu que plus nulluy montast l'eschelle, pource que trop grand desavantage avoient les assaillons, & fut l'eschelle ostée, & fit on apporter largement paille, & soustenoyent les hommes d'armes à leurs lances, les faix de la paille, liez & allumez de feu, parquoy l'on brusla ladite porte, & tandis un Escuyer, nommé Jehan de Florey, leva l'eschelle d'un autre quarre de la tour, & du bout d'une hache mina tellement les bricques de la tour, qu'il y fit un trou si grand, qu'il vaillait un nouvel huys : &

---

(17) Olivier de la Marche : *Mémoires.* Bruxelles, 1616, p. 391 en volgende. Dit verhaal dat door een ooggetuige werd neergeschreven is het uitvoerigste van de bronnen die over hetzelfde onderwerp handelen. Zie ook : Mathieu d'Escouchy : *Chronique.* Paris, J. Renouard, 1863, p. 82 en 83. J. Du Clercq : *Mémoires* de J. Du Clercq publiées par Fréd. de Reiffenberg. Bruxelles, A. Lacrosse, 1823, p. 114. G. Ghastellain : *Histoire du bon chevalier Messire Jacques de Lalain,* p. 303. *Kronijk van Vlaenederen,* op. cit., p. 185 en volgende. Bovendien is er nog de persoonlijke briefwisseling van de hertog zelf in L. Gachard, op. cit., p. 128 en volgende.

(18) In feite ging het om 104 Gentenaars. Zie brief van de hertog aan het magistraat van Mechelen in L. Gachard, op. cit., p. 131.

quand les Gandois, qui avoyent deffendu plus de trois heures, se virent ainsi pressez de toutes pars, ils monstrerent signe de parler, & finalement se rendirent a volonté, & furent mis es mains du Prévost des Mareschaux, & depuis pendus à un arbre. Ainsi fut le siège mis devant le chastel de Schendelbeke, la tour prise, & se logea le Duc, les Princes, & gens d'armes de toutes pars, & fut l'artillerie afustée, & les approches faictes, & ausdictes approches fut tiré du traict, tout outre le visage d'un Escuyer, nommé Jehan Rasois, serviteur de Messire Jaques de Lalain, & n'en mourut point. Aussi fut blessé un moult bel & vertueux Chevalier, nommé Messire Jehan du Bois, Seigneur de Hannekin, & eut le pied senestre percé d'une coulevrine. Plusieurs y eut blessez & navrez (qui sans grande cause s'approchaient devant le traict) dont je me passe pour abreger : & fut l'artillerie du Duc si bien dilligentée, que les Gandois eux voyans enclos de toutes pars, commencerent a parlementer & firent traicter par leur Curé, & se rendirent à la volonté du Duc, corps, vie & biens : & ne demoura le siege que cinq jours entiers (19) & furent tous pendus, reservé le Prestre leur Curé, & un qui se disait Capitaine de Gavre, qui fut gardé, pour les causes que vous pourrez ouyr cy apres, & fut le Capitaine pendu au pont-levis, qui estait Noble homme, & l'un des beaux hommes que l'on pouvait veoir, & ainsi prit le Duc le Chastel de Schendelbeke. Le Duc fit retourner son artillerie, & prit conseil d'aller assieger le Chastel de Poucques, & tira celle part, & le Mareschal de Bourgogne, accompagné des Bourgognons, de Messire Jaques de Lalain, des Seigneurs de Beau-champ, & d'Emeries & autres Capitaines tirerent contre le Chastel de Gavre, pource que celuy qui se disait Capitaine de Gavre (comme dit est) promit audit Maréchal de luy faire rendre la place. Si fut mené parler à ses compaignons, mais ils tindrent petit de compte de luy, & de son pouvoir, & tirerent apres luy canons & traicts, & s'en revint le Marechal de Bourgogne sans autre chose exploicter pour celle fois, sinon qu'il fit pendre les Gandois à un arbre, & coucha celle nuit, & la compagnie, en un village assez pres dudit lieu de Gavre, & le lendemain retourna l'avantgarde devers le Duc de Bourgogne...».

Dit volledig relaas maakt ons bekend met het bestaan van een toren die niet ver van het kasteel stond en die we later willen bespreken.

Over de beschieting van de burcht zelf wordt naar verhouding weinig gesproken. Men zal echter opgemerkt hebben dat onder de krijgsgevangenen zich een man bevond die beweerde het kasteel van Gavere zonder weerspannigheid te kunnen overleveren. Door zijn bewering dat hij de kapitein van Gavere was heeft hij zijn terechtstelling alleen maar enkele dagen kunnen uitstellen omdat hij er toch niet in slaagde het kasteel tot overgave te dwingen. Onbewust heeft hij echter de krijgsplannen van het hertogelijk leger in vaste vormen doen gieten en de volledige overwinning op de Gentenaars bespoedigd.

De hertog was bereid zijn beweringen in daden te laten omzetten omdat op die manier twee vliegen in één klap werden gevangen, wat een

(19) In feite duurde de bezetting 3 dagen, nl. van maandag 25 juni tot woensdag 27 juni. Zie brief van de hertog aan Antoine de Croy in L. Gachard, op. cit., p. 132.

uitzonderlijke meevaller zou geweest zijn in de strijd tegen de Gentenaars. Er bleef dan nog alleen het kasteel van Poeke over. Aangezien dit het enige overblijvende bolwerk der Gentenaars was werd meteen tot diens belegering besloten. Aldus zien we dat enkele dagen later deze plannen tot uitvoer werden gebracht. Het kasteel van Poeke waarheen het gros van het leger werd gestuurd viel na vier dagen verzet in de handen van de hertog (20). Ondertussen had men de kapitein vanuit Schendelbeke naar Gavere gestuurd en getracht door zijn toedoen het kasteel in handen te krijgen. Hij werd er echter op hoon en smaad ontvangen en zijn Gentse broeders wezen zijn bemiddeling af door middel van projectielen die men in zijn richting afschoot. Er restte hem alleen nog ter plaatse te sterven, opgehangen aan een onvoltooide windmolen in de omgeving (21). Aangezien het zware leger naar Poeke werd gestuurd viel hier niets verder aan te vangen. Het kasteel van Gavere zou op 28 juli belegerd worden en na enkele dagen veroverd worden (22). Ditmaal werd het hertogelijke leger door verraad geholpen. Het Gentse leger werd uit de stad gelokt en meedogenloos in de pan gehakt toen het ook met tegenslag in de strijd had af te rekenen (23).

De weerstand van Gent was volledig gebroken.

Men kan zich terecht afvragen hoe deze strijd zou verlopen zijn indien de kapitein van Gavere niet in Schendelbeke aanwezig was geweest.

Gent. Guido CAPIAU.

KETTERSE TE VOLKEGEM

Barbele Schietcatte, van Volkegem, werd aangehouden, verdacht van ketterij; de baljuw van het Land vn Aalst stelde in 1526 tegen haar een onderzoek in. Zij werd slechts tot de proceskosten veroordeeld.

(RA. Brussel, Compte d'Etienne de Liedekerke, bailli d'Alost et de Grammont, de 1526, nr. 13.568, fol. 56 r°, v°).

(Opgenomen in P. FREDERICQ in *Corpus Inquisitionis Neerlandicae,* V, blz. 178).

J.d.Br.

---

(20) De verovering van Schendelbeke had plaats van maandag 25 juni tot woensdag 27 juni. Zoals hoger vermeld bleef de hertog nog 3 dagen ter plaatse. Op zaterdag 30 juni begaf hij zich naar Oudenaarde en op 1 juli naar Kortrijk. Op maandag 2 juli begon de belegering van Poeke. Ibidem p. 128 en volgende.

(21) Mathieu d'Escouchy, op. cit., p. 83.

(22) De belegering van Gavere werd eerst dan ondernomen terwille van de ontoereikende geldmiddelen van de hertog. Zie supra.

(23) Zie hierover V. Fris : *La bataille de Gavre.* Gand. A. Siffer, 1910, p. 15 en volgende.

Persoonsnamen uit het Pachtregister van het Hospitaal te Aalst, 1589-1672

Langs bemiddeling om van de heer Michiel Mispelon, redakteur van Vlaamse Stam, tijdschrift voor familiegeschiedenis, verwierf het archief van het hospitaal te Aalst, bewaard op het Rijksarchief te Gent, een aanwinst van drie nummers die voorheen onbekend waren, namelijk : een kleine liasse met de namen van zieke, verzorgde en overleden soldaten, in meerderheid Franse, gedurende de jaren 1745-1748; een pachtregister, lopend van de jaren 1589 tot 1672 en het daarbijhorend kaartenregister.

Uit dit pachtregister of pachtboek (*) hebben we enkel de persoonsnamen geexcerpeerd, ten getale van 385 en diezelfde namen, naar het origineel, alfabetisch geklasseerd. Sommige persoonsnamen komen ettelijke malen voor; dat bij het hernieuwen van een vroeger aangegane pacht. Natuurlijk citeren we er maar ene en wel de oudst vermelde. De meeste persoonsnamen zijn pachternamen. Maar er komen er ook andere in voor. Zo, bij voorbeeld, eigenaars of aangrenzende eigenaars bij het gepachte perceel. Waar we het kunnen, geven we eveens de lokaliteit waar de pachters woonachtig zijn. Meer niet. Het hospitaal verpachtte goederen te Aalst, Baardegem, Denderhoutem, Erembodegem, Gijzegem, Heldergem, Hofstade, Lede, Letterhoutem, Mere, Moorsel, Nieuwerkerken en Welle.

Met deze publikatie menen we onze genealogen en stamboomvorsers een dienst te kunnen bewijzen. Al was het maar met hen de richting naar een tot hiertoe onbekende bron aan te tonen, waar ze wellicht meer zullen ontdekken dan ze wel vermoeden. Het toponymisch materiaal ligt in dit register sterk voorhanden. Maar, we zij er overheen gestapt. Het wordt het onderwerp van een latere bijdrage.

AMANT ACKERMAN. Woont te Letterhoutem. Pachter van hospitaalland te Letterhoutem. Pachtakt 12 januari 1666. f° 89 ro.

JAN ACKERMAN. Woont te Letterhoutem. Pachter van hospitaalland te Letterhoutem. Pachtakt 31 januari 1590. f° 23 ro.

JAN ACKERMAN. Pachter van hospitaalland zonder nadere gegevens. Pachtakt 22 april 1669. f° 150 ro.

MATHEUS ACKERMAN. Woont te Letterhoutem. Pachter van hospitaalland te Letterhoutem. Pachtakt 28 november 1638. f° 72 vo.

(*) Dyt es den pacht boeck vanden hospytal van onsen vrauwen binnen Aelst es beghonnen desen XXV° november XV C LXXXIX. — Rijksarchief Gent. Fonds Hospitaal van Aalst. nr 6.

GILLIS BAEYENS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 27 december 1646. f° 103 vo.

HANS BAEYENS. Ondertekent de pacht van Jan Buiens (= Baeyens). Pachtakt 14 april 1592. f° 28 ro.

PIETER BAEIENS. Woont te Lede. Pachter van hospitaalland te Lede. Pachtakt 6 juni 1591. f° 26 ro.

hors JAN BAYENS. Wonen te Aalst. Staan vermeld in pachtakt 29 maart 1669. f° 143 ro.

PIETER BATEN fs JOOS. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 1645. Geen nadere datering. f° 61 vo.

JAN BAETEN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 21 februari 1636. f° 69 ro.

JOOS BAETEN. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 19 februari 1627. f° 61 vo.

CORNELIS BECKEMAN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 27 oktober 1665. f° 112 ro.

ADRIAEN BEECKMAN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1 februari 1590. f° 23 vo.

JACOBUS BEECKMAN. Pastoor van Sint-Martinus te Aalst. Komt voor in pachtakt 24 november 1616. f° 54 vo.

JAN BEECKMAN. Woont te Welle. Pachter van hospitaalland te Welle waarschijnlijk. Pachtakt 20 februari 1602. f° 46 vo. Dezelfde pachtakt vermeldt nog : «jan roelants fs jans zijn schoenvadere».

PIETER BEECKMAN. Bezit gronden buiten de Molenstraatpoort te Aalst. Vermeld in pachtakt 1 februari 1590. f° 23 vo.

JOOS BEETS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1608 zonder nadere datering. f° 53 vo.

JAN BLAUWER. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 12 januari 1673. f° 175 vo.

meester JAN BOCKAERT. Bezit gronden op de Steenberg te Aalst. Vermeld in pachtakt 30 maart 1593. f° 30 ro.

MICHIEL BOELAER. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 27 februari 1659. f° 105 ro. In de pachtakt van 14 oktober 1669 f° 155 vo. heet hij michiel boulaere.

ANTHONE BOOGMAN. Woont te Hofstade. Bezit eigendom in de Gijzegemse meersen te Hofstade. Pachtakt 16 december 1590. f° 25 ro. Hoogstwaarschijnlijk dezelfde als de volgende.

ANTHONE BOOMAN. Woont te Hofstade. Pachtakt 13 februari 1630. f° 65 ro.

CHRISTIAEN BOONE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 25 februari 1637. f° 76 vo.

GILLIS BOONE fs. JASPAR. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 2 maart 1620. f° 55 vo.

JACUES BOONE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 5 januari 1613. f° 54 ro.

JAN BOONE fs JASPARS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt vermoedelijk van 1593, zonder nadere datering. f° 32 ro.

JASPER BOONE. Is grondeigenaar buiten de Kattestraatpoort te Aalst. Vermeld in pachtakt 1 februari 1590. f° 23 vo.

PIETER BOONE. Bezit gronden in de Kerrebroek te Aalst. Vermeld in pachtakt zonder datering, waarschijnlijk van 1593. f° 31 vo.

JOOS BOULMAN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 15 januari 1663. f° 124 ro.

CAREL BRACKE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 maart 1666. f° 123 ro.

JAN BRANT. Bezit eigendom op de Rijsegem te Aalst. Pachtakt 1 februari 1590. f° 23 vo.

GILLAM BURENAU. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 31 augustus 1661. f° 101 vo. De familienaam Burenau blijkt wel dezelfde te zijn als de thans gangbare en verspreide naam in het Aalsterse : Bernauw.

ADRIAAN BUIENS. Is grondeigenaar in de Osbroek te Aalst. Vermeld in pachtakt 14 april 1592. f° 28 ro. Variante : adriaen buyens, pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt ongedateerd. Vermoedelijk van 1593. f° 32 ro. (Buiens = Baeyens).

GILLIS BUYENS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 6 juni 1639. f° 75 vo.

JAN BUIENS. Pachter van hospitaalland in de Osbroek te Aalst. Pachtakt 14 april 1592. f° 28 ro. Variante : jan buyens fs adriaens. Pachtakt 18 maart 1596. f° 36 vo.

JAN BUYLE. Grondeigenaar op Schaarbeke te Aalst. Vermeld in pachtakt 20 maart 1592. f° 27 vo.

CHRISTIAN CALLEBAUT. Woont te Nieuwerkerken. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 9 april 1669. f° 160 ro.

HENDERICK CALLEBAUT. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 25 maart 1669. f° 141 ro. Zelfde naam komt ook voor op Nieuwerkerken. Vermeld in pachtakt 20 januari 1661. f° 114 ro.

LAUREYS CALLEBAUT. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 14 april 1609. f° 33 vo.

NICLAS CALLEBAUT. Bezit grondn in de Groenstraat te Erembodegem. Vermeld in pachtakt 26 november 1631. f° 68 ro.

NICOLAIS CALLEBAUT. Woont te Nieuwerkerken. Vermeld in pachtakt 24 april 1669. f° 153 ro.

CAEREL CALLEBOUT fs JACOBUS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 28 december 1663. f° 124 vo. Variante : Calbaut.

JOOS CALLEBOUT. Grondeigenaar te Nieuwerkerken. Pachtakt 6 juni 1591. f° 26 vo.

JAN CAYMOLEN (= Keymolen). Woont te Heldergem. Pachter van hospitaalland te Heldergem. Pachtakt 25 november 1600. f° 42 ro.

GILLIS CLAIS fs GUILLAMS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 november 1636. f° 70 ro.

JACOBUS CLAIS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 24 januari 1663. f° 121 ro. Variante : jaques claes.

weduwe JOOS CLAUS. Woont te Nieuwerkerken. Vermeld in een pachtakt van 1653. Geen nadere datering. f° 96 vo. Zelfde persoon staat nog vermeld in pachtakt 5 april 1669. f° 147 ro.

ANTOON COBBAUT. Pachter van hospitaalland te Hofstade. Pachtakt 13 februari 1630. f° 65 ro. In pachtakt 30 mei 1644 komt hij voor als anthon cobbaut fs Jans. f° 83 ro.

NICLAES COBBAUT. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 1656, zonder nadere datering. f° 99 vo.

JAN COENE. Bezit eigendom in de Eikenbos te Moorsel. Pachtakt 20 februari 1592. f° 29 ro.

CORNELIS COOLS. Grondeigenaar op het Houtveld te Aalst. Pachtakt 1 februari 1590. f° 23 vo.

MAGRIETE COOLS. Bezit eigendom op Schaarbeke te Aalst. Pachtakt 20 maart 1592. f° 27 vo. Variante : margriete coels. Pachtakt 5 februari 1599. f° 41 ro.

PIETER COPENS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 31 augustus 1661. f° 101 vo.

ADRIAEN COPPENS. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 16 april 1666. f° 130 vo.

JAN COPPENS. Woont te Heldergem. Vermeld in pachtakt 25 november 1600. f° 42 ro.

MERTEN CORDEEL. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 1645, zonder nadere datering. f° 94 ro.

JAN COREELKENS. Bezit gronden bij Sint-Job te Aalst. Vermeld in pachtakt 1 februari 1590. f° 23 vo.

JAN CORNELIS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 7 januari 1641. f° 80 ro.

PIETER CORNELIS. Woont te Erpe. Vermeld in pachtakt 7 november 1663. f° 127 ro.

ADRIAEN CORNU fs GUILLAMS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 27 februari 1659. f° 105 ro.

ANNA CORNU. Pachteres van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 14 oktober 1699. f° 155 vo.

GUILLAME CORNU. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 28 december 1663. f° 125 ro.

CRYSPAIN COUCKE. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 20 januari 1661. f° 114 ro.

JAN COUCKE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 december 1607. f° 50 ro.

ANDRIES CRICKE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 23 april 1602. f° 48 ro.

JOOS CRICKE. Woont te Aalst. Pachtakt 25 februari 1637. f° 76 vo.

JAN DAMANT. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 december 1659. f° 115 ro. Variante : jan daman.

JACQUES DE BLOCK. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 7 januari 1627. f° 62 vo.

JASPAR DE BOCK. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1602, zonder nadere datering. f° 49 vo.

JOOS DE BOCK. Woont te Nieuwerkerken. Pachtakt 1653, zonder nadere datering. f° 98 vo.

ADRIAEN DE BOLLE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 7 april 1669. f° 148 ro.

HENDRICK DE BOLLE. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 17 oktober 1669. f° 173 ro.

JAN DE BOLLE. Woont te Erpe. Vermeld in pachtakt 1645, zonder nadere datering. f° 94 ro.

PIETER DE BOLLE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 25 maart 1669. f° 141 ro.

JAN DE BOM. Grondeigenaar te Aalst. Pachtakt 1 februari 1594. f° 55 vo.

GILLIS DE BRAKENNE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 10 december 1673. f° 137 ro.

CHAEREL DE BREMAKER. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 9 juli 1659. f° 106 ro.

JAN DE BRUCKER. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 13 april 1669. f° 149 ro.

JOOS DE BRUCKER. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 24 april 1669. f° 153 ro.

JOOS DE BRUYNE fs CORNELIS. Woont te Aalst. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 12 april 1649. f° 87 ro.

JAECOBUS DE BUNDEL. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1649, zonder nadere datering. f° 93 ro. Variante : jaechus de bundel. f° 93 ro. Jaques de bundere, adriaen de bundere zyn vader, pachtakt 17 december 1628. f° 64 ro. Jacques de bundele fs Adriaens, pachtakt 6 juni 1639. f° 74 vo. Jaques de bundel, pachtakt 17 december 1630. f° 65 vo.

HENDERICK DE BUNDEL. Woont te Aalst. Pachtakt 17 oktober 1666. f° 134 ro. Variante : hendrick de bundele. Pachtakt 12 januari 1673. f° 175 vo.

JAN DE BUNDEL. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 27 december 1646. f° 103 vo.

MARTEN DE BUNDELE. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 7 april 1669. f° 148 ro.

ADRIAEN DE BUNDERE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1 februari 1594. f° 35 vo.

JAN DE COCK. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 april 1661. f° 88 ro.

de weise ADRIAEN DE COENINCK. Pachters van hospitaalland op Schaarbeek te Aalst. Pachtakt 20 maart 1592. f° 27 vo.

ADRIAEN DE CONINCK. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 16 april 1637. f° 70 vo. Variante : adriaen de conick, pachtakt 7 november 1663. f° 127 ro.

JAN DE CONINCK. Woont te Letterhoutem. Vermeld in pachtakt 7 januari 1672. f° 179 ro.

JOORIS DE CONINCK. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 9 maart 1644. f° 104 ro.

JOOS DE CONNINCK. Woont te Erembodegem. Vermeld in pachtakt 1 januari 1596. f° 28 ro.

JAN DE DEGEN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 7 maart waarschijnlijk van 1672. f° 171 ro.

JAN DE FEYTER. Pachter van hospitaalland te Welle. Pachtakt 3 november 1662. f° 118 ro.

AMAND DE GHENDT. Woont op Mijlbeke te Aalst. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 juni 1598. f° 40 ro.

JAN DE GHENDT. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt van 1645 zonder nadere datering. f° 94 ro.

ANTHUENIS DE GHENT. Pachter van hospitaalland op de Krekeldries te Aalst. Pachtakt 24 februari 1592. f° 27 ro.

ELISABETH DE GHENT. Mevrauwe van het hospitael (= priorin). Vermeld in de pachtakt 17 december 1630. f° 65 vo. Haar naam komt enkele keer voor in de akten. We nemen hier de oudste datering.

JAN DE GENT. Woont te Erpe. Vermeld in pachtakt 7 november 1663. f° 127 ro.

JACOP DE GHEYTERE. Woont te Letterhoutem. Vermeld in pachtakt 31 januari 1590. f° 23 ro.

JAN DE GROOTE. Bezit gronden te Lede. Vermeld in pachtakt 6 juni 1591. f° 26 ro.

PIETER DE GOLS. Pachter van hospitaalland te Moorsel. Pachtakt 20 februari 1592. f° 29 ro. Ook te Aalst. Pachtakt 1593, zonder nadere datering. f° 33 ro.

MACHIELS DE GRAVE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 15 februari 1646. f° 83 vo.

ANTHON DE GROUVE. Woont te Nieuwerkerken. Vermeld in pachtakt 5 april 1669. f° 147 ro. Variante : anthoen de grouve. Pachtakt 9 april 1669. f° 160 ro. Huidige naam : De Groeve. Variante : anthonis de grove. Pachtakt 1652 zonder nadere datering. f° 95 vo.

JAN DE HAECK. Pachter van hospitaalland buiten de Kattestraatpoort te Aalst. Pachtakt 22 november 1593. f° 33 ro.

LIEVEN DE HAECK. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1 juli 1608. f° 52 ro.

PIETER DE HASE. Woont te Erpe. Vermeld in pachtakt 1645 zonder nadere datering. f° 94 ro.

hoirs van LAUWEREYS DE HOLLANDERE. Wonen te Letterhoutem. Vermeld in pachtakt 31 januari 1590. f° 23 ro.

ADRIAEN DE HONDT fr LIEVEN (ook de Hont). Pachter van hospitaalland op Ronsevaal te Erembodegem. Pachtakt 26 november 1635. f° 69 ro.

LIEVEN DE HONDT. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 26 mei 1601. f° 44 ro.

JAN DE JONGHE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 29 december 1671. f° 177 ro.

ANTHOEN DE KEGELE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1 april 1659. f° 105 vo.

ABRAHAM DE KEGHELE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 15 januari 1599. f° 40 vo.

JOOS DE KNYFF. Pachter van hospitaalland buiten de Nieuwstraatpoort te Aalst. Pachtakt 13 januari 1592. f° 27 ro.

CORNELIUS DE LEEU. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 december 1607. f° 50 ro.

JOOS DE LOOSE fs REMIEUX. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 30 augustus 1648. f° 86 ro.

REMEUS DE LOOSE. Woont te Nieuwerkerken. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 17 juni 1602. f° 49 ro.

FRANCOIS DE MAN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 29 tember 1664. f° 103 ro.

JAN DE MAN. Bezit gronden op het Houtveld te Aalst. Vermeld in pachtakt 1 februari 1590. f° 23 vo.

JOOS DE METS. Woont op Regelsbrugge te Aalst. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 februari 1602. f° 47 vo.

weduwe JAN DE MYDTS. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 7 april 1669. f° 148 ro.

JACQUES DE PAPE fs JANS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 4 maart 1636. f° 69 vo.

JOOS DE PAPE, fs JOOS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1660 zonder nadere datering. f° 110 ro.

JOOS DE RYCKE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 27 mei 1601. f° 44 vo.

JOOS DE RYCKE. Woont te Erembodegem. Vermeld in pachtakt 1654 zonder nadere datering. f° 96 vo.

CHRISTIAEN DE ROCK (de Rouck of de Roeck). Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 17 oktober 1666. f° 134 ro.

MERTEN DE ROCK. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 17 oktober 1666. f° 134 ro.

JAN DE ROUCK. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 7 december 1669. f° 136 ro.

HENDERICK DE SADELEERE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 november 1660. f° 113 vo.

ADRIAEN DE SADELERE, in heuwelijck hebbende Barbara vanden Wee. Huurt van het hospitaal de blekerij te Aalst. Huurakt 30 november 1634. f° 66 ro.

JOOS DE SADELERE, fs PIETERS. Woont te Mere. Pachter van hospitaalland te Mere. Pachtakt 7 januari 1614. f° 54 vo. Pacht ook te Aalst. Pachtakt 1593 zonder nadere datering. f° 31 ro.

ABRAHAM DE SCRYVERE. Woont te Erembodegem. Pachter van hospitaalland aan de Groenstraat te Erembodegem. Pachtakt 1 januari 1596. f° 55 vo. Variante : abraham de schrijver. Pachtakt 1653 zonder nadere datering. f° 95 ro.

ADRIAEN DE SCHRIVER. Woont te Erembodegem. Vermeld in pachtakt 20 januari 1663. f° 120 vo.

CORNELIS DE SMET. Woont te Aalst en is brouwer. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 juni 1601. f° 45 ro.

GELAUDE DE SMET. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 12 november 1669. f° 157 ro. Variante : de smedt.

HENDRICK DE SMET. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 november 1593. f° 32 vo.

JAN DE SMET. Pachter van hospitaalland buiten de Molenstraatpoort te Aalst. Pachtakt 18 april 1596. f° 36 vo.

JOOS DE SMET. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtdatum vermodelijk 1627 zonder nadere datering. f° 63 ro.

JOOS DE TROCH. Woont te Aalst. Pachtakt 1649 zonder nadere datering. f° 93 ro.

OLIVIER DE TROCH. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 24 maart 1669. f° 140 ro.

JOOS DE VICKE. Vermoedelijk Joos de Vicq, heer van Erembodegem. Pachtakt 21 oktober 1671. f° 176 ro.

HENDRICK DE VYSCHERE. Ontvanger van het hospitaal te Aalst. Vermeld in pachtakt 10 februari 1626. f° 50 ro.

ROMAIN DE VISCHERE. Ontvanger van het hospitaal te Aalst. Vermeld in pachtakt 1 februari 1590. f° 23 vo.

FLIPS DE VOS. Zoon van Pieter, zie volgende. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1670 zonder nadere datering. f° 107 ro.

PIETER DE VOS. Vader van voorgaande. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 juni 1658. f° 107 ro.

weduwe THOMAS DE VOS. Woont te Letterhoutem. Vermeld in pachtakt 7 januari 1672. f° 179 ro.

WILLEM DE VOS. Woont te Letterhoutem. Vermeld in pachtakt 7 januari 1672. f° 179 ro.

FRANSISCUS DE VREMPDE. Woont te Heldergem. Vermeld in pachtakt 25 november 1600. f° 42 ro.

ZEGHER DE VRIESE. Woont te Erembodegem. Vermeld in pachtakt 1654 zonder nadere datering. f° 96 vo.

JOOS DE WAEGHENEER fs GUILLAMS. Woont te Aalst. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 12 april 1649. f° 87 ro.

PIETER DE WAGENERE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 6 januari 1607. f° 50 vo.

JAN DE WAGHENEERE. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 9 mei 1669. f° 154 ro.

GILLIS DE WAGHENER. Woont te Aalst. Bezit gronden buiten de Molenstraatpoort te Aalst. Vermeld in pachtakt 1 februari 1590. f° 23 vo.

JAN DE WITTE. Woont vermoedelijk te Aalst. Vermeld in pachtakt van 1669 zonder nadere datering. f° 151 ro.

JACQUES DHONT. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 22 april 1669. f° 152 ro.

JAN DHONDT. Woont te Aalst. Getuige bij een hernieuwde pacht van 7 april 1645. f° 71 ro.

JACQUIS DHERT fs THOMAS. Woont te Aalst. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 10 juni 1659. f° 90 vo.

JAN DIE MAN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 6 december 1663. f° 123 vo.

JONCKER JAN DU BOSCH. Grondbezitter «opden zavel herbane» te Aalst. Vermeld in pachtakt 1 februari 1590. f° 23 vo.

MERTEN ELOOT. Woont vermoedelijk te Aalst. Pachtakt van 1669 zonder nadere datering. f° 151 ro.

GILLIS EVERARTS. Bezit gronden op Schaarbeek te Aalst. Vermeld in pachtakt 20 mart 1592. f° 27 vo.

JAN FILET. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 9 maart 1663. f° 122 ro.

JOOS FONCKE. Woont op Mijlbeke te Aalst. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 juni 1598. f° 40 ro.

MARIA GOETHALS. Mevrauwe van het hospitaal (priorin). Vermeld in pachtakt 30 november 1634. f° 66 ro.

ADRIAEN GOVAERT. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 29 november 1635. f° 67 vo.

dhoirs GHEERT GOVAERTS. Woont op Schaarbeek te Aalst. Pachtakt 5 februari 1599. f° 41 ro. Variante : dhoirs gheert goevaerts. Pachtakt 20 maart 1592. f° 27 vo.

JACOBUS GOVAERT. Huurt twee zolders boven het korenhuis van het hospitaal voor zijn zoon guilliame govaert. Huurakt 15 januari 1660. f° 68 ro.

GUILLIAME GOVAERT. Zoon van voorgaande. Pachtakt 15 januari 1660. f° 68 ro.

JAQUES GOVAERT. Tekent op pachtakt van adriaen govaert. 29 november 1635. f° 67 vo.

HELLINCK GHEYSELS. Woont te Aalst. Pachtakt 1645 zonder nadere duatering. f° 94 ro.

CORNELIS GHYSELS. Bezit gronden te Erembodegem. Pachtakt 1 februari 1598. f° 39 ro.

HENDRICK GEERT GHYSELS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 4 september 1638. f° 73 ro.

JOOS HEEMENCK. Pachter van hospitaalland in de Osbroek te Aalst. Pachtakt 2 mei 1592. f° 29 ro.

ANNA HERBAUT. Vrouwe van het hospitael (priorin). Pachtbrief 2 maart 1620. f° 55 vo.

JAN HEYVAERT. Woont op Mijlbeke te Aalst. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1 december 1600. f° 42 ro.

PIETER HUSBOUT. Woont te Erembodegem. Pachter van hospitaalland te Erembodegem. Pachtakt 20 januari 1663. f° 120 vo.

JAN HUYBRECHT. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 februari 1664. f° 92 vo.

JAN HUYVAERT. Woont te Nieuwerkerken. Pachtakt 25 maart 1666. f° 129 ro.

JACUS JACOBS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 6 maart 1672. f° 169 ro.

ADRIAEN IMPSCHOT. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 5 februari 1599. f° 41 ro.

JAN INPSCHOOT. Woont te Heldergem. Pachter van hospitaalland te Heldergem. Pachtakt 31 maart 1598. f° 39 vo.

NICLAES KARITE. Woont te Nieuwerkerken. Pachtakt 1652 zonder nadere datering. f° 95 vo.

MERTEN KENERS. Pachter van hospitaalland te Heldergem. Pachtakt 24 december 1592. f° 30 ro.

JAN KEYMEULEN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 5 mei 1637. f° 71 ro.

JOES KIEKENS. Woont te Denderhoutem. Pachter van hospitaalland te Denderhoutem. Pachtakt 1624 zonder nadere datering. f° 56 vo.

ELISABETH KINT(s). Priorin van het hospitaal te Aalst. Pachtakt 27 december 1646. f° 103 vo.

CORNELIS KINDT. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 20 juni 1658. f° 107 ro.

MARIA LAMANDER. Priorin van het hospitaal te Aalst. Pachtakt 10 februari 1626. f° 59 ro.

PIETER LEYS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1661 zonder nadere datering. f° 108 vo. Variante : lys.

JACOBUS LISSENS. Woont te Nieuwerkerken. Pachtakt 1648 zonder nadere datering. f° 97 vo.

JOOS DE LOOK. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 januari 1661. f° 114 ro. Hij was de zoon van Joos.

PIETER LUPPENS. Variante : lyppens = Lippens. Pachter van hospitaalland te Letterhoutem. Pachtakt 24 december 1592. f° 29 vo.

BERNAERT MAES. Woont te Aalst. Pachtakt 17 oktober 1669. f° 173 ro.

CORNELIS MEERTE. Woont te Erembodegem. Zoon van voornoemde Hendrik. Pachter van hospitaalland te Erembodegem op «ter capellen. Pachtakt 1 februari 1598. f° 39 ro.

HEINDRICK MEERTE fs JOOS. Woont te Erembodegem. Pachter van hospitaalland te Erembodegem op «ter capellen». Pachtakt 1 februari 1598. f° 39 ro.

JAN MEERTE fs JOOS. Pachter van hospitaalland te Aalst Pachtakt 12 januari 1673. f° 175 vo. Variante : jan meert.

JAQUES MEGANCK. Bezit gronden buiten de Pontstraatpoort te Aalst. Pachtakt 1 december 1635. f° 68 vo.

GILLIS MERTENS. Woont vermoedelijk te Nieuwerkerken. Vermeld in pachtakt 20 januari 1661. f° 114 ro.

MICHIEL MERTENS. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 19 februari 1627. f° 62 ro.

GILLIS MOTTEMAN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1656 zonder nadere datering. f° 99 vo.

ANTHUENIS NATERPONT. Woont te Heldergem. Vermeld in pachtakt 25 november 1600. f° 42 ro.

JAN NEVEJANS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 17 oktober 1669. f° 173 ro.

GILLIS NOYTENS. Bezit gronden op Rijsegem te Aalst. Pachtakt 1 februari 1590. f° 23 vo.

PIETER PATENS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 9 mei 1669. f° 154 ro.

ANTOENE PEETERS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 24 maart, waarschijnlijk 1663. f° 121 vo.

CATHELEYNE PERRINCX. Pachteres van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 22 november 1593. f° 33 vo.

FRANSISCUS PEUTEMANS. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 21 maart 1670. f° 162 ro .

JAN PIETERS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 21 maart, waarschijnlijk 1665. f° 128 ro.

GILLIS PYL. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 1660 zonder nadere datering. f° 106 vo.

JAQUES PYL. Pachter van hospitaalland te Aalst, in de Osbroek. Pachtakt 22 april 1592. f° 28 vo.

JOOS PHLIPS. Woont te Erpe. Vermeld in pachtakt 1645 zonedr nadere datering. f° 94 ro.

MERTEN PHLIPS. Woont te Erpe. Vermeld in pachtakt 1645 zonder nadere datering. f° 94 ro.

ADRIAEN PLUM. Pachter van hospitaalland te Letterhoutem. Pachtakt 7 januari 1672. f° 179 ro.

JAN PODEVYN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1 augustus 1660. f° 109 ro.

GILLIS PRAET. Woont te Denderhoutem. Pachter van hospitaalland te Denderhoutem. Pachtakt 1602 zonder nadere datering. f° 48 vo.

PIETER RAES. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 15 januari 1670. f° 161 ro.

SIMOEN ROELANDT. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 1652 zonder nadere datering. f° 95 vo.

BARTHOLOMEUS ROELANTS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 5 april 1669. f° 147 ro.

CORNELIS ROELANTS. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 19 februari 1627. f° 61 vo.

weduwe CORNELIS ROELANTS. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 1660 zonder nadere datering. f° 106 vo.

dhors DANEEL ROELANTS. Wonen te Aalst. Vermeld in pachtakt 12 november 1669. f° 157 ro.

FRANSISCUS ROELANTS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 21 oktober 1621. f° 56 ro.

FRANCHOYS ROELANTS fs JOOS. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 20 maart 1628. f° 64 vo.

JAN ROELANTS fs JANS. Woont in Welle. Pachter van hospitaalland te Welle. Pachtakt 12 april 1592. f° 28 ro.

JAN ROELANTS gheseyt BUSTAERT. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 6 december 1590. f° 24 vo.

MARGRIETE ROELANTS weduwe van Pieter Baten (zie hoger). Pachteres van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 1671 zonder nadere datering. f° 96 ro.

CAREL ROGIERS. Bezit gronden te Nieuwerkerken. Vermeld in pachtakt 6 juni 1591. f° 26 vo.

RASE ROGIERS. Bezit gronden te Nieuwerkerken. Vermeld in pachtakt 14 april 1608. f° 53 vo.

THEODORICUS SAMUELIS. Pastoor van Sint-Martinus te Aalst en deken der kristenheid van Aalst. Vermeld in pachtakt 1 februari 1590. f° 23 vo.

MATTHYS SAYE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1607, zonder nadere datering. f° 50 vo.

CORNELIS SCHEERS. Pachter van hospitaalland op Mijlbeke te Aalst. Pachtakt 1 februari 1595. f° 35 ro.

JAN SCHELLINCK. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 1 april 1669. f° 145 ro. Variante : jan schelinck. Pachtakt 20 juni 1657. f° 107 vo.

JOOS SEEMINCK. Pachter van hospitaalland in de Osbroek te Aalst. Pachtakt 18 maart 1596. f° 36 ro.

ANTONE SEMINCK. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1649, zonder nadere datering. f° 86 ro.

JAN SEMINCK. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1658, zonder nadere datering. f° 104 vo.

JOES SEMINCK. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 27 december 1646. f° 103 vo. Variante : joos seminck. Pachtakt 25 marat 1669. f° 141 ro.

LUCAS SEMINCK. Pachter van hospitaalland te Letterhoutem. Pachtakt 4 april 1672. f° 183 ro.

MARTEN SEMINCK. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1 oktober 1663. f° 123 ro.

PEETER SEMINCK. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1 oktober 1663. f° 123 ro. Variante : pieter seminck. Pachtakt 28 april 1699. f° 155 ro.

CORNELIS SIMONS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 31 maart 1669. f° 144 ro.

CORNELIS SMET. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 18 november 1660. f° 112 vo.

JACOB SMET. Bezit gronden te Alast. Vermeld in pachtakt 6 januari 1594. f° 34 ro.

JOOS SMET fs HENDERICKX. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 1647 zonder nadere datering. f° 101 ro.

MICHIEL SMET fs HENDRICKX. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 15 februari 1672. f° 182 ro.

PIETER SMET fs ADRIAENS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1647, zonder nadere datering. f° 101 ro.

PIETER STEELANDT. Bezit gronden te Nieuwerkerken. Vermeld in pachtakt 1648 zonder nadere datering. f° 97 vo.

PIETER STEENLANT. Bezit gronden te Nieuwerkerken. Vermeld in pachtakt 18 januari 1665. f° 126 ro.

HEYNDRIC STEELMAN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1607 zonder nadere datering. f° 51 vo.

HEINDRICK STEERMAN. Variante : sterman. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 13 januari 1598. Vermoedelijk dezelfde als voorgaande.

JAN STOCKMAN. Bezit gronden te Nieuwerkerken. Vermeld in pachtakt 6 juni 1591. f° 26 vo.

JAN STURTEWAGHEN. Zoon van Joos. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 22 april 166.9 f° 151 ro.

JOOS STURTEWAGHEN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 22 april 1669. f° 150 ro.

GILLIS TAELMAN. Bezit gronden te Nieuwerkerken. Vermeld in pachtakt 6 juni 1591. f° 26 vo.

weduwe IMBRECHT TER LINDEN. Te Aalst. Vermeld in pachtakt 17 oktober 1669. f° 173 ro.

ADRIAEN VAN ASSCHE. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 1653 zonder nadere datering. f° 98 vo.

MARTEN VAN BRANDEGEM. Zoon van lauwerens. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 20 juni 1657. f° 107 vo. Variante : Merten van branteghem.

MERTEN VAN CALENBERGHE. Pachter van hospitaalland te Hofstade. Pachtakt 13 februari 1630. f° 65 ro.

PIETER VAN CAUWENBERGHE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 12 januari 1598. f° 37 ro.

ADRIAEN VAN COUWENBERGHE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 29 marat 1669. f° 143 ro.

JAN VAN COUWENBERGHE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 29 maart 1669. f° 143 ro.

PIETER VAN DYEN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 17 november 1669. f° 131 ro.

SIMONYE VAN ECKE. Woont te Letterhoutem. Vermeld in pachtakt 7 januari 1672. f° 179 ro.

MARTINUS VAN GEEM. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 8 februari 1669. f° 135 ro.

CORNELIS VAN GEETE. Pachter van hospitaalland te Erembodegem. Pachtakt 12 november 1662. f° 119 ro.

weduwe JAN VAN GEETE. Pachteres van hospitaalland te Erembodegem. Woont vermoedelijk te Erembodegem. Pachtakt 1653, zonder nadere datering. f° 97 ro.

ADRIAEN VAN GEYTE. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 15 januari 1663. f° 124 ro.

ADRIAEN VAN GHEETE. Pachter van hospitaalland op de Kerrebroek te Aalst. Pachtakt 30 maart 1593. f° 30 vo. Variante : adriaen van ghete. Heeft ook gronden op de Steenberg te Aalst. Pachtakt idem. f° 30 ro.

GILLIS VAN GEETRUY. Variante : van geertruyen. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 3 januari 1672. f° 178 ro.

JAN VAN HECKE. Pachter van hospitaalland te Gijzegem. Pachtakt 16 mei 1670. f° 165 ro.

PHILIPS VAN KEYMEULEN. Variante : keymulen. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 22 april 1669. r° 152 ro.

PIETER VAN KEYMOLEN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1660, zonder nadere datering. f° 106 vo.

de weesen JOOS VAN LAER. Wonen te Aalst. Pachtakt 1651 zonder nadere datering. f° 90 ro.

GILLIS VAN LAERE. Zoon van Joos. Woont te Aalst. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 15 februari 1646. f° 83 vo. Variante : gillis van Lare. Pachtakt 14 november 1620. f° 56 vo.

JOOS VAN LARE. Bezit gronden op de Steenberg te Alst. Pachtakt 30 maart 1593. f° 30 ro.

ANDRIES VAN LANDUYT. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 9 april 1669. f° 160 ro. Zoon van Lieven.

JAN VAN LANDUYT. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Zoon van Lieven. Pachtakt 1648 zonder nadere datering. f° 97 vo.

MECHIEL VAN LANDUYT. Woont te Nieuwerkerken. Pachtakt 1645, zonder nadere datering. f° 98 ro. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 28 maart 1669. f° 142 ro.

NICLAIS VAN LANDUYT. Zoon van Lieven. Pachter van hospitalland te Aalst. Pachtakt 23 juni 1635. f° 67 ro.

PIETER VAN LANDUYT fs MECHIELS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 16 juli 1655. f° 100 ro.

JAN VAN LANGHENHOVE. Woont te Aalst. Pachtakt 17 september 1669. f° 166 ro.

JAN VAN LEEMPUT fs GILLIS. Woont te Aalst. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 12 april 1649. f° 87 ro.

PEETER VAN MOL fs ANDRIES. Woont te Erembodegem. Pachtakt 26 november 1635. f° 68 ro. Pachter van hospitaalland te Erembodegem. Pachtakt 1653, zonder nadere datering. f° 95 ro.

ADRIAEN VAN MOLLEM. Pachter van hospitaalland buiten de Pontstraat poort te Aalst. Pachtakt 30 maart 1593. f° 31 ro.

JOHANNES VAN PISTOZE. Bezit gronden aan de Overmolen te Aalst. Pachtakt 20 maart 1592. f° 27 vo.

PIETER VAN RAFFELGHEM. Bezit gronden te Aalst. Pachtakt 1607 vermoedelijk. f° 50 vo.

FRANSISCUS VAN SALEN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 21 januari 1641. f° 79 ro.

GUILLIAME VAN STEERTEGHEM. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 27 februari 1618. f° 55 ro. Variante : guilliane van sterteghem. Pachtakt 7 april 1669. f° 148 ro. Guillame van stertegem. Pachtakt 17 oktober 1666. f° 134 ro.

GILLIS VAN STEERTEGHEM. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 19 augustus 1608. f° 52 vo. Variante : gillis van sterteghem. Pachtakt 27 december 1646. f° 103 vo.

JACQUUS VAN STEERTEGHEM. Woont te Aalst. Pachtakt 27 februari 1659. f° 105 ro.

GHEERAERT VAN STERTEGHEM. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1 december 1635. f° 68 vo. Zoon van Guilliame.

hoirs DIERICK VAN VAERENWYCK. Bezat gronden te Aalst. Pachtakt 18 januari 1665. f° 126 ro.

weesen van JOOS VAN VREDE. Wonen te Aalst. Pachtakt 7 november 1669. f° 158 ro.

PIETER VAN VOORDE. Woont te Aalst. Pachtakt 1656 °x zonder nadere datering. f° 99 vo.

eerw. heere VAN WACHTENDONCK, priester, licentiaet inde rechten, canoninck van Ste Rombaut kercke ende assesseur van myn deerluchtigen heere den Aerstbisschop van Mechelen. Pachtakt 30 november 1634. f° 66 ro.

MARTEN VAN WAESBERGHE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 3 november 1664. f° 125 vo.

JAN VAN WESEMAEL .Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 22 mei 1639. f° 74 ro.

JOOS VAN WESEMAEL. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 17 september 1669. f° 166 ro.

JACOBUS VAN YPER. Woont te Denderhoutem. Pachtakt 23 december 1664. f° 130 ro.

JAEN VAN YPERE. Woont te Denderhoutem. Pachtakt 1643 zonder nadere datering. f° 99 ro.

PIETER VANDE GUCHTE. Pachter van hospitaalland in de Gijzegemse meersen te Hofstade. Pachtakt 29 april 1598. f° 40 ro.

GAEBRIEL VANDE VELDE. Woont vermoedelijk te Aalst. Vermeld in pachtakt 1645, zonder nadere datering. f° 94 ro.

HENDERICK VAN DE VELDE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 31 augustus 1661. f° 101 vo.

JAN VANDE VELDE. Woont vermoedelijk te Aalst. Vermeld in pachtakt 15 januari 1663. f° 124 ro.

JAN VANDE WEEDE. Bleker te Aalst. Huurder van de blekerij te Aalst, eigendom van het hospitaal. Huurakt 10 februari 1598. f° 38 ro.

PIETER VANDE WEEDE. Bleker te Aalst. Huurder van de blekerij te Aalst, eigendom van het hospitaal. Huurakt 10 februari 1598. f° 38 ro.

GILLIS VANDEN ABEELE. Woont te Aalst. Pachtakt 17 oktober 1666. f° 134 ro.

AERTUS VAN DEN BERGHE. Woont te Aalst. Gezworen landmeter van stad en land van Aalst. Vermeld in pachtakt 1649, zonder nadere datering. f° 93 ro.

JOOS VANDEN BERGHE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 25 februari 1665. f° 131 vo.

JOANNES VANDEN BOSCH. Bezit gronden aan de Overmolen te Aalst. Pachtakt 20 maart 1592. f° 27 vo.

dhoors JAN VANDEN BOSCHE. Wonen te Aalst. Pachtakt 18 november 1660. f° 112 vo.

JAN VANDEN BOSSCHE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 15 januari 1663. f° 120 ro.

GILLIS VANDEN BOSSCHE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 10 juni 1628. f° 63 vo.

ANTOENE VANDEN BRIELE (vanden Brule ?). Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 14 december 1663. f° 107 vo.

CORNULIS VANDEN BROUCKE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 30 augustus 1663. f° 122 vo.

FRANSOES VANDEN BROUCKE fs FRANCHOIS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Packtakt 9 maart 1644. f° 104 ro.

JOOS VANDEN BROUCKE. Woont vermoedelijk te Aalst. Pachtakt 17 september 1669. f° 166 ro.

LAUWEREYS VANDEN BROUCKE. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 15 december 1602. f° 46 ro.

NICLAES VANDEN BROUCKE fs GUILLAMS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 8 december 1666. f° 110 vo.

JOOS VANDEN BROCKE. Variante van Joos vanden broucke, zie hoger.

ANTHON VANDEN BRUELE. Woont te Aalst. Pachtakt 13 april 1669. f° 149 ro.

JOOS VANDEN BRULE. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 25 maart 1666. f° 129 ro.

GILLIS VANDEN EYNDE (vanden hende). Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 2 juni 1665. f° 132 ro.

PIETER VANDEN GHUCHTE. Pachter van hospitaalland te Hofstade. Pachtakt 13 februari 1630. f° 65 ro.

JOHANNES VANDEN HAUWE. Bezit eigendom in de Gijzegemse meersen te Hofstade. Pachtakt 16 december 1590. f° 25 ro.

JOOS VANDEN HAUWE fs PIETERS. Pachter van hospitaalland te Hofstade. Pachtakt 30 mei 1644. f° 83 ro.

PHILIPS VANDEN HAUWE. Woont vermoedelijk te Hofstade. Pachtakt 13 februari 1630. f° 65 ro.

JACOB VANDEN HECKEN. Woont te Letterhoutem. Pachtakt 28 februari 1598. f° 39 ro.

GILLIS VANDEN HENDE. Bezit gronden buiten de Molenstraatpoort te Aalst. Pachtakt 30 maart 1593. f° 30 ro.

ADRIAEN VANDEN HOUWE. Variante : vanden hauwe. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 21 maart 1670. f° 162 ro.

kinderen VANDEN HOEVE. Wonen te Heldergem. Pachtakt 25 november 1600. f° 42 ro.

ELISABETH VAN DEN HOVE. Priorin van het hospitaal te Aalst. Vermeld in pachtakt 31 januari 1590. f° 23 ro.

JAN VANDEN MEERSCHE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 30 maart. f° 30 ro. Variante : jan vanden mesch.

HENDRICK VANDEN MERSCHE fs JASPARS. Woont te Aalst. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 12 april 1649. f° 87 ro.

ADRIAEN VANDEN PERRE. Woont te Nieuwerkerken. Vermeld in pachtakt 17 februari 1602. f° 49 ro.

JAN VANDEN REGGERE. Woont te Aalst. Vermeld in pachtakt 1647, zonder nadere datering. f° 91 ro.

CHRISTIAEN VANDEN STEENE. Bezit gronden te Nieuwerkerken. Vermeld in pachtakt 6 juni 1591. f° 26 vo.

GILLIS VAN DEN ZELLE. Woont te Letterhoutem. Vermeld in pachtakt 31 januari 1590. f° 23 ro.

PIETER VANDER BIESEN. Pachter van hospitaalland te Baardegem. Pachtakt 17 januari 1591. f° 25 vo.

JAN VANDER BIESEN fs JANS. Pachter van hospitaalland te Baardegem. Pachtakt 1607, zonder nadere datering. f° 51 ro.

JACQUES VANDER BIEST. Oud-pachter van hospitaalland te Letterhoutem. Pachtakt 7 januari 1672. f° 179 ro.

JAN VANDER BIEST. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1 augustus 1660. f° 108 ro.

MICHIEL VAN DER BIEST. Woont te Letterhoutem. Pachter van hospitaalland te Letterhoutem. Pachtakt 28 februari 1598. f° 39 ro.

JAN VANDER BREMT. Woont te Aalst. Pachtakt 1656 zonder nadere datering. f° 99 vo. Variante : jan vander brempt.

JACQUES VANDER ELST. Woont te Aalst. Pachtakt 17 oktober 1669. f° 173 ro.

weduwe PIETER VAN DER ELST. Woont te Erembodegem. Pachtakt 1653, zonder nadere datering. f° 95 ro.

PIETER VANDER GHUCHTE. Woont te Hofstade. Pachter van hospitaalland te Hofstade. Pachtakt 16 december 1590. f° 25 ro.

THOMAES VANDER HAEGHEN. Jonker. Bezit gronden buiten de Pontstraatpoort te Aalst. Vermeld in pachtakt 1 december 1635. f° 68 vo.

JAN VANDER HEDE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 4 juli 1593. f° 32 vo.

weduwe PIETER VANDER HELST. Woont te Erembodegem. Pachtakt 20 januari 1663. f° 120 vo.

JAN VANDER HOEVEN. Variante : vander hoven. Pachter van hospitaalland in de Osbroek te Aalst. Pachtakt 2 mei 1592. f° 28 vo - 29 ro. Woont in de Korte Zoutstraat te Aalst. Vermeld in pachtakt 18 maart 1607. f° 52 ro. Was de zoon van Jan. Pachtakt 10 februari 1626. f° 59 ro.

weduwe GILLIS VANDER HOUVEN. Pachteres van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 17 januari 1627. f° 61 ro.

JASPAR VANDER HOUVEN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 17 januari 1627. f° 61 ro.

JASPAERT VANDER MOESEN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 27 april 1669. f° 156 ro.

JAN VANDER REGERE. Woont te Aalst. Pachtakt 5 januari 1671. f° 168 ro.

WILLEM VANDER SPROT. Bezit gronden te Baardegem. Vermeld in pachtakt 17 januari 1591. f° 25 vo.

JOOS VANDER STRAETEN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1 april 1669. f° 145 ro.

PIETER VANDER STOCKT Woont te Nieuwerkerken. Zoon van Adriaen. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 1 februari 1594. f° 35 ro.

STEVEN VANDER STOCKT. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 21 oktober 1621. f° 56 ro.

JAN VANDER WEEDEN. Bleker te Aalst. Huurde recht van de blekerij te Aalst, eigendom van het hospitaal. Huurakt 1 maart 1590. f° 24 ro.

BARBARA VANDER WEE. Vrouw van Adriaen de Sadeler, huurder van de blekerij te Aalst. Huurakt 30 november 1634. f° 66 ro.

MICHIEL VANDER WEE. Huurde de blekerij te Aalst. Huurakt 9 augustus 1642. f° 82 ro.

CORNELIS VAERMAN. Woont vermoedelijk te Nieuwerkerken. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 28 februari 1598. f° 38 vo.

JAN VARMAN. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 6 juni 1591. f° 26 vo.

CORNELIS VECKEMAN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 16 mei 1670. f° 163 ro.

dhoyrs JAN VERHOEVEN. Variante van vander hoeven ? Wonen te Aalst. Vermeld in pachtakt 1660, zonder nadere datering. f° 106 vo.

JOOS VERHEYDEN. Bezit gronden op Letterhoutem. Pachtakt 24 december 1592. f° 29 vo.

weduwe GILLIS VERHOUVEN. Woont te Aalst. Pachtakt 18 januari 1665. f° 126 ro. Vermoedelijk dezelfde als weduwe Gillis vander houven, zie hoger.

ANTHON VERLEYSEN. Woont te Erembodegem. Vermeld in pachtakt 1653, zonder nadere datering. f° 97 ro.

PIETER VERLEYSEN. Pachter van hospitaalland te Nieuwerkerken. Pachtakt 18 oktober 1671. f° 175 ro.

dhoors GILLIS VERMATTEN. Wonen te Nieuwerkerken. Pachtakt 1648 zonder nadere datering. f° 97 vo.

GILLIS VERMALEN. Woont te Nieuwerkerken. Pachtakt 18 januari 1665. f° 126 ro.

PAUWELS VERMEREN. Variante : vermeere. Woont te Aalst. Pachtakt 20 februari 1664. f° 92 vo.

JAN VERMOESEN. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1651, zonder nadere datering. f° 90 ro. Is zoon van Michiel.

JASPAR VERMOESEN. Zoon van Michiel. Broer van voorgaande. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 1651, zonder nadere datering. f° 90 ro.

BERNAERT VILE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 17 april vermoedelijk van 1669. f° 167 ro.

HENDRIC VONCKE. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 7 november 1669. f° 159 ro.

JOOS VONCKE. Zoon van Joos. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 10 juni 1628. f° 63 vo.

JAN WASTEEL fs HENDERICKX. Woont te Aalst. Huurder van de blekerij te Aalst. Huurakt 1654, zonder nadere datering. f° 82 vo.

ADRIAEN WAUTERS. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 7 maart vermoedelijk van 1672. f° 171 ro.

JAN WESEMAEL. Variante : van wesemael. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 31 januari 1672. f° 180 ro.

wed. JAN WEUTENS. Woont te Aalst. Pachtakt 7 april 1669. f° 148 ro.

JOOS WEUTENS fs JANS. Woont te Aalst. Pachtakt 29 maart 1669. f° 143 ro.

JAN WYNANT. Pachter van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 31 januari 1672. f° 181 ro.

ANTHOINETTE WUYTENS. Weduwe van Jan de Coninck. Pachteres van hospitaalland te Aalst. Pachtakt 23 februari 1647. f° 85 ro.

JOES WUYTENS. Woont te Aalst. Pachtakt 27 dec. 1646. f° 103 vo.

Gottem a/Leie. *Valère GAUBLOMME.*

ONZE BIBLIOGRAFIE

1) ALGEMEEN.

Drs. LIEVEN K. CUMPS :

GECOMMENTARIEERDE SAGENVERZAMELING UIT DE STREEK VAN ZUID-BRUGGE EN OMGEVING.

Gelauwerd in de Provinciale Volkskunde-Prijskamp van West-Vlaanderen. Inleiding van André Demedts. 382 blz. 19 geografische voorstellingen der sagen. 1970. Uitgeverij Eric Veys, Ieperstraat 18, Tielt. Enkel gebonden. Prijs : 550 fr. Tien illustraties.

In het verleden is de volkskunde in West-Vlaanderen ijverig beoefend geworden. Denk maar even aan de Kortrijkzaan F.A. Snellaert, Th. Lansens uit Koekelare, aan Guido Gezelle, om er maar de bizonderste te vermelden. Maar één domein bleef onontgonnen : de sagen. Voor dit sagenonderzoek heeft schrijver zich ingezet en wel met de directe methode : persoonlijk ter plaatse gaan. Deze reuzetaak heeft hij wijselijk beperkt tot een bepaald omlijnd gebied dat tot de mogelijkheden behoort. Het werk telt 478 sagen, bijeengebracht dank zij de medewerking van 84 zegspersonen. Ieder sage is in het dialect opgenomen met daarbij de tekst in het Nederlands. In grote lijnen loopt het werk over de geestenwereld : de watergeesten, de aardgeesten, de vuurgeesten, de luchtgeesten; de toverwereld : heksen, de tovenaar, de duivelsagen, etymologische gegevens en sagen over verzonken goed. We ontdekken hier sagen die eveneens in het Land van Aalst voorkomen, zo bij voorbeeld : de stalkaars, het dwaallicht, de mare, de kwade hand om er slechts enkele uit te nemen. Wanneer ontmoeten we de volkskundige die ook het Land van Aalst op dergelijke manier onder de loupe neemt ? We danken de auteur en we feliciteren de drukker-uitgever voor de vleiende presentatie.

2) ALGEMEEN.

THOMAS DE ROUCK :

NEDERLANDTSCHE HERAULT OF ADELIK TONEEL ZIJNDE EEN HISTORISCHE BESCHRIJVINGE, VAN ALLERLEY TRAPPEN VAN ADELDOM, ALSMEDE VAN ALLERHANDE WAPEN-SCHILDEN / IN KONINCKRIJKEN / GEMEENE-BESTEN / STEDEN EN VOLKEREN / VAN OUDE TIJDEN AF / TOT DESE EEUW TOE GEBRUIKT GEWEEST ZIJNDE : BESCHREVEN DOOR THOMAS DE ROUCK 'T AMSTERDAM. BY JACOB VOLCKERTSZ, BOECK-VERKOOPER, ANNO 1672.

Ruim 450 blz. 29 x 21. Gevergeerd papier. Band in imitatie perkament. Gouddruk op rug. Toegevoegd : inleiding, lijst der intekenaars, indices. Facsimilédruk van Eric Veys, Tielt. Uitgave van Familia et Patria, Handzame. Prijs : 900 fr. Talrijke illustraties.

Thomas De Rouck in 1592 te Bergen-op-Zoom geboren, Antwerpenaar van afkomst, staat als auteur weinig bekend. Van hem vinden we geen spoor, noch in de Belgische Biographie Nationale, noch in het Nederlands Biografisch Woordenboek. Zijn werk dat thans door Familia et Patria is uitgegeven bevat een merkwaardig overzicht van de adel en ridderorden vanaf de oudste tijden tot het begin van de 17e eeuw; ook een heraldische woordenlijst. Verder vinden we er een aanzienlijk iconografisch materiaal in en vele teksten van previlegies. Wat de Rouck werd en wordt verweten is het feit dat zijn terminologie noch Frans noch Nederlands aandoet, wat in grote mate heeft bijgedragen tot het verdwijnen van een echte Nederlandse terminologie. Niettemin bleef het werk van de Rouck ruim tweehonderd jaar lang de enige Nederlandse handleiding voor Wapenkunde. Nu echter komt het slechts als een

dokumentair werk op de lees- of werktafel. In de lijst der plaatsnamen die in het werk voorkomen noteren we voor het Land van Aalst : Aalst, Baardegem, Boelare, Brakel, Elst, Erpe, Herzele, Hofstade, Lede, Gavere, Liedekerke, Mater, Moerbeke, Meldert, Rode, Schorisse en Welden. Ook voor dit werk verdienen Familia et Patria en de facsimilédrukker Eric Veys onze dank omdat ze een weleer verdienstelijk heraldicus uit de vergetelhoek hebben gehaald en de belangstellenden een voortreffelijke uitgave hebben bezorgd.

3) ALGEMEEN.

ABRAHAM GOOS :

NIEUW NEDERLANDTSCH CAERTBOECK. WAER IN VOLKOMENTLIJCKER ALS OYT TE VOREN VERTOONT WERDEN DE XVII NEDERLANDEN, SOO IN 'T GEHEEL ALS ELCK BESONDER MET GROTE NEERSTICHEYT ENDE KOSTEN GESNEDEN ENDE IN 'T LICHT GEBRACHT DOOR ABRAHAM GOOS. MITSGADERS EEN NIEUWE BESCHRYVINGE UYT VERSCHEYDEN AUTHEUREN ORDENTLIJCK TSAMEN GESTELT DOOR REINIER TELLE, VERVATENDE ALLES WAT IN DE SELVE LANDEN ENDE HARE BESONDERE STEDEN SONDERLINGS TE SIEN ENDE TE VINDEN IS. GEDRUCKT ' AMSTERDAM BY ABRAHAM GOOS PLAETSNYDER WONENDE OP DEN DAM IN 'T VERGULDE CAERTBOECK (AMSTERDAM 1616).

Facsimilé-uitgave van de zogeheten atlas minor. (vergroot) 21 x 29. Oblong formaat. Stevig papier. 23 kaartjes van de Nederlandse gewesten in een album. Facsimilédruk van Eric Veys, Tielt. Uitgave van Familia et Patria. Handzame 1970. Prijs : 200 fr.

Werkelijk een prachteditie qua inhoud en qua presentatie. De drie en twintig kaartjes zijn bizonder klaar gereproduceerd. Het zijn de kaarten van Gallia Belgica, de zeventien Landen (= Provincien), de hertogdommen Brabant, Limburg, Luxemburg, Gelder; de graafschappen van Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Holland (Zuid-Holland, Noord-Holland, de Zijpe en de Beemster), Zeeland, Namen en Zutfen; het markgraafschap van het Heilig Roomse Rijk, de heerlijkheden van Friesland, Mechelen, Overrijsel en Groningen. De kaart van het graafschap Vlaanderen biedt ons een mooie schets van het oude Land van Aalst.

4) ALGEMEEN.

DOM CYPRIANUS COPPENS. O.S.B. :

HONDERD JAAR AFFLIGEM. BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS VAN DE ABDIJ (1870-1970) ONDER REDACTIE VAN DOM CYPRIANUS COPPENS. O.S.B.

Gestencileerde uitgave, in folio. 104 blz. Abdij Affligem. 1970. Zeven illustraties. Prijs : 150 fr.

Ten jare 1870 is de abdij van Affligem, vier en zeventig jaren na haar verwoesting, hersticht. Ter gelegenheid van het eeuwfeest in 1970 gaf de abdij dit werk uit, als een overzicht van deze tijdspanne. Het is niet het werk van één auteur, veertien schrijvers, allen monniken, hebben hieraan meegewerkt. We citeren de hoofdstukken die meteen de rijke inhoud etaleren : oversten van Affligem, de terugkeer naar Affligem in 1870, de monniken van Affligem sinds 1870, enkele aspecten van de kloosterobservantie, de geestelijke en wetenschappelijke vorming der monniken, de monniken van Affligem in het leger, de paters van Affligem in de zielzorg, Affligem en de liturgische beweging, de monniken van Affligem in de missie van Noord-Transvaal, de zegenkapel, het gastenkwartier, de wereldlijke oblaten en de broederschap van de H. Benedictus, de broederschap van O.-L.-Vrouw van Affligem, de monniken van Affligem en het onderwijs, Affligem en de jeugd, het kultureel centrum van Affligem, kunstschatten van Affligem, biblioteek en archief, aspecten van de economische bedrijvigheid, de stichting te Heide-Kalmthout, de abdijgebouwen, de opgravingen te Affligem in 1930, feestelijkheden en jubilees te

Affligem, proces tussen de abdijen Affligem en Dendermonde over hun rechten met betrekking tot de oude abdij van Affligem (1896-1898). In de 157 monniken tellende lijst vinden we er enkele die geboortig zijn uit de buurt, namelijk uit Aalst, Aaigem, Meldert, Mere, Denderleeuw, Erembodegem, Wieze, Moorsel, Ninove en Herdersem. Voegen we hier nog aan toe dat in de oude abdij van Affligem begraven werden : Godfried met de baard, hertog van Lotharingen († 1140), Godfried, heer van Leuven († 1254), Alaedis, koningin van Engeland († circa 1158) en Maria, hertogin van Lotharingen en Brabant († 1224).

5) ALGEMEEN.

DIRK WOUTERS :

GENEALOGISCHE KRONIEK VAN HET GESLACHT VAN EGMONT. XVIe EEUWS HANDSCHRIFT.

112 blz. 31 illustraties. Uitgegeven en van een inleiding voorzien van Leon De Vos. Zottegem. 1968.

Een boeiend boek èn omwille van de originele tekst met de genealogische kroniek èn omwille van de vele miniatuurtekeningen die een hele reeks telgen uit het geslacht van Egmont voorstellen. Dit alles is voorafgegaan van een lange inleiding van Leon De Vos, die achtereenvolgens handelt over het handschrift zelve, de auteur Dirk Wouters, Georges van Egmont, het werk en de bronnen, de kroniek van Antonius Hoveus, de oorsprong van het geslacht van Egmont, de waarde van het handschrift en de verklarende woordenlijst.

6) ALGEMEEN.

R. DE HERDT :

BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS VAN DE VEETEELT IN VLAANDEREN INZONDERHEID TOT DE GESCHIEDENIS VAN DE RUNDVEEPEST (1769-1785).

137 blz. Kaart buiten tekst met frekwentie van de veepest in Vlaanderen (1769-1776). Vier illustraties. Gent. 1970.

De rundveeteelt is in het verleden voor onze Vlaamse gewesten van primordiaal belang geweest. Onze landbouwbevolking en het geheel agrarisch bedrijf op het einde van het Oud Regiem waren er sterk afhankelijk van. Het is dan ook overduidelijk dat de rundveepest schrikbarende gevolgen had. De auteur begint zijn onderzoek van de rundveepest in Vlaanderen in 1769. Zijn studie ligt vast in drie grote hoofdstukken : de algemene benadering van de rundveepest, de maatregelen tegen de rundveepest in de Oostenrijkse Nederlanden, bizonder in Vlaanderen en de rondgang van de rundveepest doorheen Vlaanderen. Zijn Oost- en West-Vlaanderen het exploratiegebied, het Land van Aalst zien we uiterst weinig onderzocht. Zijn grootste werkterrein ligt achter de linkeroever der Schelde. In het Land van Aalst komen slechts in aanmerking de localiteiten : Aaigem, Aalst, Bavegem, Erembodegem, Gavere, Landskouter, Massemen, Nieuwerkerken, Ninove, Ronse, Serskamp, Welle en Zottegem. Wie met onze veeteeltproblemen begaan is en wie belang stelt in de geschiedenis ervan, leest ongetwijfeld deze belangrijke studie.

7) ALGEMEEN.

A. DE COCK :

DOM BENEDICTUS VAN DEN BRULLE O.S.B. DE EERSTE VLAAMSE BENEDICTIJNERABT NA DE FRANSE REVOLUTIE.

Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde. 1970 / 2-3, blz. 86-95.

Victor-Constantinus van den Brulle, op 30 september 1799 te Mere geboren, werd in 1823 te Mechelen priester gewijd. Na enkele jaren onderpastoraat te Baasrode volgde in 1832 zijn benoeming tot pastoor van Sint-Maria-Lierde. In 1837 sloot hij zich aan bij de jonge abdijstichting te Dendermonde. Van deze abdij werd hij later suprior en abt. Hij overleed in 1870 en is in de heropgerichte abdij van Affligem bijgezet.

8) ALGEMEEN.
M. BOVYN :
BIJ TWEE GRAFSTENEN VAN BROUWERS TE WIEZE (17e eeuw).
Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde. 1970 / 2-3, blz. 49-61.

We noteren hier de brouwers Joos Schepens, baljuw-meier van Wieze, land van Aalst en Cornelis Moens van Moorsel.

9) ALGEMEEN.
G. VAN HERREWEGHEN :
EEN OVERZICHT VAN DE PAROCHIALE TOESTANDEN IN DE DEKENIJ NINOVE-HALLE IN 1573 VOLGENS HET DEKANAAL VERSLAG VAN 1573.
Eigen Schoon en De Brabander. LIII° jg., 1970, nrs 9, 10, 11, 12. blz. 361-380.

Maakten in de tweede helft van de 16e eeuw deel uit van de dekenij Ninove onder meer de dorpen Neigem, Grimminge, Liedekerke, Moerbeke, Meerbeke, Onkerzele, Pollare, Zandbergen, Waarbeke-Nieuwenhove en Denderwindeke.

10) ALGEMEEN.
M. DAEM :
1969. GROEI, BLOEI EN SNOEI IN DE OOSTVLAAMSE REUZENFAMILIE.
Oostvlaamsche Zanten. XXXXV - 1970, 5. blz. 185-194.

Wat nader nieuws over onze reuzen, onder meer over de reuzen van Hofstade, Leupegem en Meilegem.

11) AALST.
PAUL LEYNEN :
FRANCHOIS VAN DER KETHULLE, HOOGBALJUW VAN DENDERMONDE (1577-1584).
Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde. 1970 / 2-3, blz. 62-70.

Franchois van der Kethulle, heer van Ryhove, blijft in de troebele tijden van de godsdiensttwisten in de tweede helft der 16e eeuw bekend als een harde persoonlijkheid. Denk aan zijn optreden te Gent. Als hoogbaljuw van Dendermonde, na zijn vlucht uit Gent, gaf hij menig bevel tot arrestatie. Zo arresteerde hij Johan de Hondt uit Aalst.

12) BRAKEL.
SYLVAIN DE LANGE :
BRAKEL — TOPONYMIE.
Triverius. Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkring Brakel. 1e jg., nr 1. 1971. blz. 8-13. Gestencileerde uitgave.

De toponymische verklaring van de plaatsnaam Brakel was, is en blijft een ingewikkeld geval. Schrijver citeert de uiteenlopende interpretaties van de auteurs J. Van Twembeke, J. Fr. Willems, Carnoy, Gysseling, Justus Lipsius, Theo Brakels, Coropius Becanus, J. Tanghe en J. de Brouwer. Ons inziens blijven we het veiligst bij M. Gysseling. Volgt dan verder de verklaring van enkele toponiemen van Opbrakel.

13) BRAKEL.
PAUL BAGUET :
HET WAPENSCHILD VAN BRAKEL.
Triverius. Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkring Brakel. 1e jg., nr 1. 1971. blz. 13-14. Gestencileerde uitgave.

In feite gaat het hier over het nieuw wapenschild van de vroegere gemeente Opbrakel, toegekend bij Regentbesluit in 1947. Het is het oorspronkelijk schild van de heren van Brakel. Voorheen kende Opbrakel nog vier andere wapenschilden. Nederbrakel diende eveneens een aanvraag in tot het bekomen van een nieuw wapenschild, maar... het is te Brussel in de vergetelhoek geraakt.

14) EREMBODEGEM.

LAUREATEN VAN DE PROVINCIALE PRIJZEN EN PRIJSVRAGEN 1969.

Kultureel Jaarboek 1969. Provincie Oost-Vlaanderen. Deel I. Gent 1970. blz. 106-112. Negen foto's.

Tot de gelauwerden anno 1969 behoort eveneens Lieve de Pelsmaeker, Aalstenaar van geboorte, maar thans wonend te Erembodegem. Haar is de provinciale prijs van de plastsiche kunst toegewezen. Haar werken genieten een groeiende belangstelling en ze worden bizonder gewaardeerd. Zo kochten werken van haar : de Belgische Staat, de stad Aalst, het Amerikaans konsulaat te Milaan en het Internationaal Keramiekmuseum te Faenza. Een jonge kunstenares van wie onze Vlaamse kunstwereld nog veel te verwachten heeft.

15) ERPE.

P. STUYVER :

DE PAROCHIE SINT-MARTINUS TE ERPE. DOKUMENTEN, ANEKDOTEN EN CITATEN.

Deel I en II. Gestencilleerde uitgave in folio. 380 blz. + 19 blz. Uitgave Heemkundige Kring Mere. 1969 en 1970. Twaalf illustraties. Prijs : 200 fr.
Te oordelen naar de titel van het werk kunnen we in deze uitgave niet de gestroomlijnde historiek van een dorp weervinden, maar wel de publikatie van allerlei dokumenten, anekdoten en citaten. De auteur heeft zijn bouwstoffen niet verwerkt. Hij geeft veeleer de indruk het materiaal in handen van anderen te geven die het dan tot een geschiedenis verwerken kunnen. Niettemin zal zijn werk diegenen interesseren die over hun dorp alle mogelijke historische gegevens willen kennen en ook anderen die in hun eigen dorpsmonografien bepaalde details kunnen gebruiken. We maken de woorden van Dom Cyprianus Coppens in zijn woord vooraf tot de onze : «Hoe bescheiden en onvolmaakt dit werk moge zijn, het is de vrucht van geduldige ijver en het bewijs van een grote liefde voor het verleden van Erpe». De overvloed van familienamen zal wel de aandacht trekken van de genealoog of zoeker naar schakels in zijn stamboom. Ettelijke dorpsnamen uit het Land van Aalst vinden we in de plaatsnaamregister vermeld : Aaigem, Appelterre, Aspelare, Baardegem. Balegem, Bambrugge, Bavegem, Boekel, Borsbeke, Burst, Deftinge, Denderhoutem, Denderleeuw, Denderwindeke, Dikkelvenne, Elene, Elst, Ename, Erembodegem, Erondegem, Erwetegem, Gavere, Gentbrugge, Gijzegem, Godveerdegem, Haaltert, Heldergem, Herdersem, Herzele, Hillegem, Hofstade, Iddergem, Idegem, Impe, Kerksken, Kwatrecht, Lede, Letterhoutem, Leupegem, Liedekerke, Massemen, Mater, Meerbeke, Melle, Mere, Merelbeke, Michelbeke, Moorsel, Moortzele, Nederboelare, Nederbrakel, Nederename, Nederzwalm, Nieuwerkerken, Oordegem, Oosterzele, Opbrakel, Ophasselt, Ottergem, Overboelare, Pamel, Pollare, Ressegem, Schelderode, Schendelbeke, Serskamp, Sint-Antelinks, Sint-Blasius-Boekel, Sint-Denijs-Boekel, Sint-Lievens-Houtem, Sint-Maria-Lierde, Sint-Maria-Oudenhove, Smtelede, Steenhuize, Velzeke, Viane, Vlekkem, Vlierzele, Vurste, Welden, Welle, Westrem, Woubrechtegem, Zarlardinge, Zegelsem, Zingem, Zonnegem, Zottegem en de steden Aalst, Geraardsbergen, Ninove en Ronse.

16) EVERBEEK.

COMTE J. de BORCHGRAVE d'ALTENA - JOSEE MAMBOUR :
LA PASSION DANS LA SCULPTURE EN HAINAUT DE 1400 A 1700. PREMIERE PARTIE.

Uitgave van «La Féderation du tourisme de la Province de Hainaut. Mons. 1970. 64 pp. 73 illustraties. Prijs : 93 fr.

Deze kunst-historische studie handelt uitsluitend over beeldhouwwerken in steen, of hout of gebakken aarde in betrekking met de passie van Christus. De beeldhouwwerken staan gerangschikt volgens de verschillende momenten uit Christus' lijden : Jezus in de hof van Olijven, de aanhouding en de doornenkroning, Ecce Homo, de kruisdraging, Chistus op de Calvarieberg. De heilige Mariakerk van Everbeek bezit een houten Christusbeeld van 250 cm., de kruisdraging voorstellend. Het zou dateren circa 1500. Een aantrekkelijke uitgave die ons de rijkdom aan oude kristelijke kunststukken van Henegouwen leert kennen. Everbeek is thans een gemeente van de provincie Oost-Vlaanderen.

17) GAVERE.
ANTOON DE SMET - ROBERT TIMMERMANS :
GAVERE, CENTRUM VAN HET LAND VAN GAVERE.
Uitgave van de Vlaamse Toeristenbond. Antwerpen. nr 17 van Vlaamse Toeristische Biblioteek. Antwerpen. 1970. 16 blz. Tien illustraties.

De Vlaamse Toeristische Biblioteek brengt met deze mini-pokets onze Vlaamse toeristische rijkdom dichter bij het oog en he hart van de toerist. Het zijn overzichtelijke werkjes, flink opgebouwd, die in een minimum van tijd ons een trouw beeld ophangen van een of ander lokaliteit. Ook zo dit werkje over Gavere. Vele kleine bijdragen over Gavere zijn in de laatste jaren verschenen, maar dit poket is van het beste.

18) GAVERE.
D. DE MOOR :
AANGENAME KENNISMAKING MET GAVERE.
Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen. 19e jg., 1970. nr 5. blz. 90-93. Vijf illustraties.

Naast de louter toeristische wetenswaardigheden die uitvoerig zijn behandeld, volgt de beschrijving van de veldslag bij Gavere anno 1453.

19) HEMELVEERDEGEM.
R. VAN DEN ABEELE-BELLON :
SALOME DANST TE HEMELVEERDEGEM.
Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen. 19e jg. 1970. nr 5. blz. 85-88. Vijf illustraties.

Sint-Jans-Hemelveerdegem, kortweg Hemelveerdegem, een zeer oud dorp dat in oude tijden behoorde aan het geslacht van Hemelveerdegem en aan de adelijke families de Masmines, de Mastaing en Damman, staat wijd en zijd bekend als bedevaartplaats. Maar het schilderachtig dorpke is bizonder vermaard omwille van het laat-gotisch altaarretabel, daterend circa 1520.. De auteur geeft een nadere beschrijving van dit kunstsuk en hij stelt de vraag of er soms verband kan bestaan tussen dit retabel en de nabijgelegen kartuizerpriorij van Sint-Martens-Lierde. Voor wat betreft opdrachtgever en kunstenaar hebben wij in het archief der priorij nergens een woord of aanduiding gevonden, die daarop zou kunnen zinspelen. Het enige kontaktpunt tussen Hemelveerdegem en de kartuize rond 1520 dat we ontdekt hebben, was de jaarlijkse uitstap der monniken der kartuize naar het kasteel van graaf Franciscus de Masmines, ridder van het Gulden Vlies te Hemelveerdegem, krachtens een voorstel van de graaf en de toelating van de Generaal-Prior der Orde, zoals blijkt uit het charter van 16 juni 1522.

20) MERE.
JULIEN DE VUYST :
MEERSE VOLKSZANGERS.
Mededelingen van de Heemkundige Kring van Mere. jg. XI. nr 1. - 1971. blz. 4.

De tweede bijdrage over de liederen opgenomen bij diverse personen te Mere, handelt andermaal over het boerenleven, bekeken langs de mooiste kant. Het lied in kwestie heet : «De Boerenzoon» dat naar tekst en melodie zeer oud schijnt te zijn.

21) MICHELBEKE.
MARCEL VAN CAUWENBERGHE :
DE KOSTERSFAMILIE VAN WIJMERSCH TE MICHELBEKE.
Triverius. Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkring Brakel. 1e jg. nr 1. 1971. blz. 18.

Enkele lijnen genealogie betreffende Judocus van Wijmersch, in 1722 te Nederbrakel geboren en gehuwd te Michelbeke met Adriana Schouppe, dochter van Carolus, koster te Michelbeke. Hun zoon Pieter Frans werd eveneens koster aldaar.

22) SINT-MARIA-OUDENHOVE.
MARCEL VAN CAUWENBERGHE :
HET KASTEEL VAN SINT-MARIA-OUDENHOVE.
Triverius. Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkring Brakel. 1e jg. nr 1. 1971. blz. 15-17.

Korte historiek van het kasteel dat achtereenvolgens in het bezit was van de families de Lilaer, de Herzele, de Rodoan, de Blondel en de Norman.

23) ZOTTEGEM.
BERTEN DE KEYSER :
JULES VERSTRAETEN EN HET ZUID-VLAAMSE LANDSCHAP.
Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen. 19e jg., 1970. nr 5. blz. 94-96. Drie illustraties.

Kunstschilder Jules Verstraeten is de broer van kunstschilder André Verstraeten. Beiden stammen uit een kunstschildersfamilie, en beiden wonen te Zottegem. Jules Verstraeten maakte naam door zijn portretten, maar bizonder door zijn landschappen, meer bepaald door zijn zuid-Vlaamse landschap, dat van het heerlijke Zwalmland dat hem het zuiverst heeft geinspireerd.

GOTTEM a/Leie. Valère GAUBLOMME.

WALDENZER-KETTERSE TE HAALTERT ?

Op 17 juli 1527 trok de baljuw van Ninove naar Haaltert om een onderzoek in te stellen naar de gedragingen van een vrouw, verdacht tot de sekte der Waldenzen te behoren. De uitslag van dit onderzoek kennen wij niet.

(RA. Brussel, Bailliage de Nienove, Halter etc., 1511-1557, nr 14.303, fol. 3 v°).
(Opgenomen in P. FREDERICQ in *Corpus Inquisitionis Neerlandicae,* V, blz. 252).

J.d.Br.

HET LAND VAN AALST

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Voorzitter : F. Courteaux, Acaciastraat 7, 9300 Aalst - Tel. (053) 280.96

Beheerder : G. van Bockstaele, H. Hartplein 8, 9620 Zottegem Tel. (09) 70.19.04

Redaktiesekretaris :
E.H. J. de Brouwer, pastorie, 9340 St.-Gillis-Denderm. - Tel. (052) 248.27

Recensiedienst :
E.H. V. Gaublomme, pastoor, 9803 Gottem - Tel. (051) 630.80

Ruildienst :
M. Cornelis, Dwarsstraat 50, 9470 Denderleeuw - Tel. (053) 667.02

Bestuursleden : B. Boel - L. De Rijck - J. Pieters - A. van Lul

Prijs voor het jaarabonnement :
Voor leden 150 fr. voor steunende leden 250 fr. en voor ereleden 500 fr., te storten op postrekening nr. 5869.11 «Het Land van Aalst», Zottegem.

Gewoon los nummer (30 fr.) te bestellen bij de heer Marcel Cornelis, Denderleeuw, en VOORAF te storten op de voornoemde postrekening.

INHOUD VAN NUMMERS 1-2 — 1971

J. PIETERS — Van 's Graven Propre in het Land van Aalst 1
W.L. BRAEKMAN — Enkele processen te Sint-Lievens-Houtem uit de XVe eeuw 35
J.d.Br. — Een ketter uit Aalst 47
G. CAPIAU — Beschouwingen over de rol van Schendelbeke tijdens de Bourgondische periode 48
J.d.Br. — Ketterse te Volkegem 54
V. GAUBLOMME — Persoonsnamen uit het Pachtregister van het Hospitaal te Aalst, 1589-1672 55
V. GAUBLOMME — Onze Bibliografie 74
J.d.Br. — Waldenzer-ketterse te Haaltert ? 80

Drukkerij : «Het Reklaamblad», Nieuwstraat 29, Lede - tel. (053) 237.87 - 701.71